

**Проценка на состојбите во делот на пристап до информации,
учество во донесување на одлуки и пристап до правда во
областа на животната средина
- Република Македонија -**

Скопје, Декември 2008

**Издадено од:
Иницијатива за пристап – Македонија
НВО Флорозон**

Проценка на состојбите во делот на пристап до информации, учество во донесување на одлуки и пристап до правда во областа на животната средина во Р. Македонија

Изработиле:

Кирил Ристовски
Милена Манова

Издадено од:

Иницијатива за пристап – Македонија
НВО Флорозон

Поддржано од:

World Resources Institute

Предговор

Секој граѓанин треба да го ужива правото за пристап до информација, правото за учество во донесување на одлуки, како и право за пристап до правда по прашањата од областа на животната средина. Потврдување на правата од областа на животната средина има особена важност во поглед на правилно градење на демократските процеси во нашата држава. Токму тоа е причината што Р. Македонија во текот на 2008 година го спроведуваше ТАИ (Иницијатива за пристап) истражувањето.

Оваа иницијатива ја претставува најголемата глобална мрежа наменета за промовирање на правото на граѓаните и нивните можности да влијаат во процесот на донесување одлуки за природните ресурси во рамки на заедницата.

Со примена на алатката *2.0 toolkit*, членките на коалицијата даваа одговори на прашањата за секое истражување поодделно. Информациите беа обезбедени преку интервјуа, средби, правна анализа и преглед на релевантна документација, или од медиумските известувања.

Водечка организација одговорна за целосно спроведување на ТАИ истражувањето за Македонија е НВО Флорозон од Скопје. Како претседател на оваа организација и координатор на ТАИ (Иницијатива за пристап) Македонија, иницирав формирање на ТАИ коалиција во следниот состав: ТАИ истражувачки тим, претставници од невладиниот сектор: Биосфера – Битола и Македонски зелен центар – Скопје, Советодавно тело кое вклучува претставници од Министерството за правда, Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП), Канцеларија за односи со јавноста (при МЖСПП), НВО ОРТ, Основен суд – Кавадарци, Општина Ѓорче Петров и Канцеларијата за омбудсман.

Институтот за светски ресурси (The World Resources Institute – WRI) од САД, како и Асоцијацијата за управување со животната средина и право (Environmental Management and Law Association – EMLA) од Унгарија посебно помогнаа Македонија да стане членка на меѓународната ТАИ мрежа и да реализира успешни истражувања со што ќе донесе позитивни промени во областа на животната средина во иднина.

Би сакале да изразиме посебна благодарност до Институтот за светски ресурси (WRI), за нивната техничка и финансиска поддршка за реализација на овој проект.

Иницијативата за пристап – ТАИ има снага да го промовира пристапот до информации, учество на јавноста и пристап до правда во донесувањето на одлуки од значење за животната средина и заедно да ги направиме промените во нашата држава.

Кирил Ристовски

Претседател на НВО Флорозон

Лидер на ТАИ Македонија

СОДРЖИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Вовед

Преглед

a. TAI пристап – методологија

b. Главни наоди

c. Заклучоци и препораки

Општи забелешки

1. ИСКУСТВА.....	23
Иницијативата за пристап – TAI и PP10	24
1.1 TAI ПРИСТАП – Методологија за проценка	25
2. ВОВЕД	29
2.1 Факти кои се однесуваат на Република Македонија	29
2.2 Аспекти на животната средина	34
3. МЕТОДОЛОГИЈА	36
3.1 Методологија употребена за проценка во РМ	36
3.2 Процес на селекција на случајни сценарија	37
3.3 Клучни учесници во TAI истражувањето	38
4. ЗАКОН – ОПШТО	44
4.1 Пристап до информации	44
4.2 Пристап до правото за јавно учество	48
4.3 Пристап до правда	50
4.4 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со Законот – општо.....	52

5. ГРАДЕЊЕ КАПАЦИТЕТИ – ОПШТО	62
5.1 Главни наоди (Преглед).....	62
5.2 Македонските капацитети	67
5.3 Заклучоци и Препораки	70
6. ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ	72
6.1 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со правото за пристап до информации.....	85
6.2 Препораки.....	88
7. УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА	91
7.1 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со правото за пристап до јавно учество	101
7.2 Препораки.....	106
8. ПРИСТАП ДО ПРАВДА	108
8.1 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со пристапот до правда	114
8.2 Заклучоци и препораки	120

ANNEX 1: TAI – МАКЕДОНИЈА ТИМ

ANNEX 2: ПРОЦЕНКА НА ЗАКОНИТЕ ЗА ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

ANNEX 3: ГЛАВНИ НАОДИ ЗА СИТЕ СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА ВО ДЕЛОТ НА ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ СО ПРИМЕНА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА НАСТОЈУВАЊЕ И ЕФИКАСНОСТ

ANNEX 4: ГЛАВНИ НАОДИ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЗАКОНИТЕ ЗА УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА

ANNEX 5: ГЛАВНИ НАОДИ ЗА СИТЕ СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА ВО ДЕЛОТ НА УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА СО ПРИМЕНА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА НАСТОЈУВАЊЕ И ЕФИКАСНОСТ

ANNEX 6: ГЛАВНИ НАОДИ ЗА СИТЕ СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА ВО ДЕЛОТ НА ПРИСТАП ДО ПРАВДА СО ПРИМЕНА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА НАСТОЈУВАЊЕ И ЕФИКАСНОСТ

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Вовед

Иницијативата за пристап (TAI) – претставува глобална коалиција што поттикнува партнерство помеѓу граѓански здруженија кои го промовираат пристапот до информации, како и учество и правда во донесувањето на одлуки кои се во интерес на животната средина. TAI поддржува независно и постојано набљудување на напредокот на владините иницијативи преку употреба на општо прифатената алатка за проценка.

Со усвојувањето на Декларацијата од Рио, светот се обврза да го заживее “правото на пристап”. Република Македонија е потписник на **Декларацијата од Рио за животна средина и развој**, со што се придружи кон 178-те влади потписнички на оваа декларација во светот. Декларацијата од Рио содржи 27 принципи кои се наменети да дадат насоки за идниот одржлив развој насекаде низ светот.

Пред повеќе од една деценија, **Принципот 10 од Декларацијата во Рио** ги оживеа настојувањата за пристап на јавноста до информации, учество на јавноста во донесување на одлуки и пристап до правда, идентификувани како клучни принципи на владите за преземање активности во областа на животната средина.

Со цел да се нагласи значењето за спроведување на правото за пристап, светот ја иницираше **Конвенцијата на Обединетите Нации (ОН) за пристап до информации, учество на јавноста во донесувањето на одлуки и пристап до правда за прашањата од областа на животната средина**, попозната како **Архуска Конвенција**.

Архуска Конвенција, ЦЕЛИ –

Со цел да допринесе за заштита на правото на секој поединец од сегашните и идни генерации, да живее во здрава животна средина и во благосостојба, секоја страна треба да го гарантира правото за пристап до информации, учество на јавноста во донесување одлуки и пристап до правда по прашањата од областа на животната средина, согласно одредбите на Конвенцијата.

Во контекст на заживување на принципите од областа на животната средина од страна на владите, неопходно е да се воспостави т.н. Партнерски Принцип 10 (PP10), со што ќе се постигне промовирање на транспарентен, сеопфатен и издржан начин во донесувањето на одлуки на национално ниво.

Преглед

Овој извештај е структуриран на начин да даде преглед на локалните состојби за правото на пристап. Преку споредување на состојбите за примена на *правото на пристап* во стварност, со правилата пропишани во националната легислатива во делот на пристап на јавноста до информации, учество на јавноста во донесување одлуки и пристап до правда по прашањата од областа на животната средина, со

сигурност може да се заклучи дека постои распон помеѓу постоечките правила и реалноста во пракса. Со цел тековните практики да соодветствуваат на пропишаните правила, треба да се превземат бројни придружни активности за поддршка на правото на пристап. Во продолжение е дадена структурата и општата содржина на извештајот:

а. ТАИ ПРИСТАП – Методологија за проценка

ТАИ (иницијативата за пристап) за првпат се воспоставува пред крајот на 2000-та со цел да развие методологија која ќе може да ја применуваат граѓанските здруженија за да го проценат напредокот на националните влади во спроведувањето на Принципот 10 од Декларацијата во Рио и Архуската Конвенција. Методологијата вклучува софтверска алатка (TAI Assessment Toolkit version 2) задолжена да ги насочува истражувачите во креирањето на база на податоци согласно индикаторите кои се наменети да го измерат степенот на пристап до информации, учество, правда и обиди во градење на капацитети (попознати како Категории) од страна на владите, преку примена на пакет од прашања по принципот на задавање квалитативни вредности за пред-утврдување. Прашањата и вредностите се организирани на начин да генерираат информација за состојбата и квалитетот на релевантните закони, како и информација за ефектите од нивно спроведување и напорите вложени за таа цел. Сето тоа може да се воочи преку проценка на избрани случајни сценарија. Индикаторите во најголема мера се квалитативни и служат како основа за идни анализи.

Водечка организација која управува со ТАИ Истражувањето за Македонија е НВО Флорозон од Скопје (Здружение за заштита на животна средина и одржлив економски развој); партнер организации за ТАИ Македонија кои заедно со НВО Флорозон зедоа учество во истражувањето се: Македонски Зелен Центар – Скопје и Биосфера од Битола.

Тим – Кирил Ристовски – координатор за ТАИ Македонија, помошник координатор на извештајот Милена Манова, истражувачи: Марија Јанковска, Наташа Лазаревска, Александра Каракашова, Далиборка Т. Јаневска

Методологија – Рамка на прашања за истражување, индикатори и истражувачки алатки (вклучувајќи насоки за избор на изворот и документација) кои се применуваат за управување со **националната проценка за пристап до информации, учество и правда преку испитување на Случајните сценарија**.

Осврт кон методологијата

Секое истражување кое базира на ТАИ методологијата за проценка, во себе вклучува **148 индикатори**, или прашања за истражување, кои НВО-истражувачите ги употребуваат за да ги проценат владините одредби за транспарентен и издржан начин во донесувањето на одлуки кои влијаат врз состојбите во животната средина. ТАИ истражувачите применуваат 148 индикатори, **општо за сите категории** и за **најмалку 18 случајни сценарија**.

Индикаторите се поделени во **четири категории**:

- 1. Пристап до информации** – Информацијата претставува основа во донесувањето на одлуки, и ја обезбедува јавноста со знаења и можности за

правење избор во однос на набљудувањето на состојбите во животната средина.

2. **Учество на јавноста** – Преку учеството, на граѓаните им се овозможува, да го изразат своето мислење, да ги оспоруваат одлуките, а истотака им е овозможено и да ги креираат политиките кои влијаат врз заедниците и животната средина.
3. **Пристап до правда** – Механизми за правда кои им овозможуваат на граѓаните да побараат заштита доколку бидат повредени нивните права на пристап или доколку страдаат од штетните влијанија во животната средина.
4. **Градење на капацитети** – Напори за унапредување на државните хумани, научни, технолошки, организациони, институционални способности, како и на расположливите ресурси. Владините агенции и граѓанските здруженија имаат потреба од знаења, вештини и умешност, со што ќе го потпомагаат пристапот до информации, учество и правда.

Како дополнување кон овие четири категории, ТАИ индикаторите припаѓаат на една од овие **три теми**:

- a. **Закон-индикаторите** ја оценуваат националната легислатива и правната рамка која се однесува на пристапот.
- b. **Обид-индикаторите** ги проценуваат владините активности за обезбедување пристап, вклучително и спроведувањето на законите.
- c. **Индикаторите на ефективност** проценуваат дали законите и владините обиди резултираат со успех во делот на пристапувањето, како и која е веројатноста светот да се промени со постигнување на прифатливо ниво на пристап.

Случајни сценарија

Тимовите кои го реализираат ТАИ истражувањето ги применуваат индикаторите на **најмалку 18 случајни сценарија** за секое поодделно национално истражување. Случајните сценарија припаѓаат кон три од четирите категории: пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда. Четвртата категорија, градење на капацитети, се мери преку примена на индикатори кои припаѓаат на сите поодделни категории случајни сценарија, како и преку општиот пакет на индикатори. Слично на ова, закон-индикаторите припаѓаат на два карактеристични типови на сценарија: еден од двата типови обединува одговори за посебни случајни сценарија, а другиот се применува за целосна проценка на правната рамка.

Согласно избор на случајни сценарија за македонското истражување, следните случајни сценарија беа анализирани за проценка на ТАИ (Подолу во листата се прикажани сите избрани случајни сценарија, одвоени по *категории* и групирани согласно типот на изведба за секое поодделно случајно сценарио).

Пристап до информации – 8 Случајни сценарија

Име на случајно сценарио	Тип на сценарио	Детали за типот
Загадување на воздух од ОКТА, раф. за сурова нафта	Информации од регуларно набљудување	Квалитет на воздух
Проблеми во жив.сред. од загадувањето на Крива Река (во Крива Паланка)	Информации од регуларно набљудување	Квалитет на вода за пиење
Загадување на Каменичка Река	Информации од регуларно набљудување	Квалитет на вода за пиење
ОКТА – Постоечка опрема за заштита на жив.сред.	Информации на ниво на постројка	Извештаи за индустриска проверка
Бучава од дискотека – случај заглавен во административен круг	Информации на ниво на постројка	Reports on environmental compliance
Еко-катастрофа на р. Вардар: 1000-ци угинати риби	Информации во услови на вонредна состојба	Биодиверзитет
Истекување на огромни количини на рударски отпад од постапките на екстракција на оловна и цинкова руда – САСА	Информации во услови на вонредна состојба	Водни тела (река)
Извештај за состојбите во жив. сред. 2006	Извештај за состојбите во жив. сред.	Поврзување со мерни индикатори

Учество на јавноста – 6 Случајни сценарија

Име на случајно сценарио	Тип на сценарио	Детали за типот
Отсуство на јавноста во проектот НП Белене (Бугарија)	Донесување одлуки на ниво на проект	Дозволи за реализација
Обиколница Скопје – Коридор 8	Донесување одлуки на ниво на проект	Друго
Коридор 10	Донесување одлуки на ниво на проект	Друго
Депонија за радиоактивен отпад	Креирање политики	Планови
Борба на НВО секторот во Македонија за правото на учество	Креирање политики	Програми
Револтирани граѓани против изградбата на депонија во Центар Жупа, Дебар	Регулаторна одлука	Планови

Пристап до правда**– 4 Случајни сценарија**

Име на случајно сценарио	Тип на сценарио	Детали за типот
Загадување на воздухот – Топлификација АД Скопје	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес
ФЕНИ Индустрија Кавадарци	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес
Усје АД Скопје	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес
Регионална депонија “Переси”	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес

КАТЕГОРИИ	Пристап до информации	8	Информации од регуларно набљудување	3
			Информации на ниво на проект	2
			Информации во услови на вонредна состојба	2
			Извештај за состојбите во животната средина	1
	Учество на јавноста	6	Одлуки на ниво на проект	3
			Креирање политики	2
			Регулаторна одлука	1
	Пристап до правда	4	Штетно влијание врз животната средина	4

* **Индикаторите кои се однесуваат на законската регулатива и општо градење на капацитети, не се врзуваат за индивидуалните случајни сценарија.**

б. ГЛАВНИ НАОДИ**Општа законска регулатива**

Обврските кои произлегоа од Договорот за стабилизација и асоцијација што беше потпишан со ЕУ во 2001 год. ја обврзаа Р. Македонија да го хармонизира националното законодавство со тоа на Европската унија, заради успешно пристапување кон ЕУ. Одговорностите кои произлегуваат за исполнување на барањата од Архуската Конвенција, поттикнуваат консолидација на владините активности во поглед на прилагодување на националното законодавство кон меѓународните барања.

Правните акти кои што беа анализирани се следните:

- Закон за животна средина
- Закон за измена на законот за животна средина
- Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер
- Методологија за регулаторна оценка на влијание
- Македонски криминален код
- Закон за општи административни постапки
- Закон за граѓанско и криминално право
- Закон за регистрација и работа на граѓанските здруженија
- Закон за формрање на граѓански здруженија
- Закон за донации и спонзорства
- Закон за радио-дифузија
- Закон за основно и средно образование
- Закон за бучава
- Закон за квалитет на амбиентен воздух

Градење на капацитети

Повеќе владини службеници, вклучувајќи дел и од членовите на судството, не ги разбираат во целост законите за пристап и практиките за учество на јавноста, оневозможувајќи ѝ на јавноста да го искуси правото на пристап. Постојат примери кога службениците не го применуваат правото на пристап и покажуваат недостаток од познавања за истиот, при што ја запоставуваат својата улога во придонесот кон остварување пристап. Во исто време, граѓаните многу често не се запознаени со сопствените права и покажуваат недостаток од вештини за ефикасно учество во барањето и прибирањето на потребни информации, а секако, се очекува и да негодуваат во услови кога се незадоволни од состојбите во животната средина, барајќи отстранување на причините. Додека повеќето граѓански здруженија ги развиваат овие вештини, изворите на финансиски средства е неопходно да иницираат и поддржат квалитетни програми за градење на капацитети, какви што вообичаено недостасуваат.

Пристап до информации (A2I – Access to Information)

Проблем:

Иако беше заклучено дека профилот на македонското законодавство е структуриран на таков начин што покажува усогласување со барањата на Европската Унија во поглед на пристапот до информации, и е во согласност со меѓународните Регулативи и Конвенции (Архуска Конвенција, Еспоо Конвенција итн.), може да се дополни дека, дури и кога законите содржат значајна правна основа за пристап на јавноста до информации од областа на животната средина, сепак не може да се прифати како доволна.

Пристапот на јавноста до информации во услови на вонредна ситуација и хаварији, не е на задоволително ниво во повеќето од државите кои беа испитувани, а секако тоа е случај и со Р. Македонија. Навремено известување и квалитетни информации за хемиските истекувања или други потенцијални опасни инциденти, не се вообичаена пракса во наши услови и тоа секако нема да обезбеди соодветна заштита за граѓаните, и затоа е неопходно да се зголеми одговорноста при инциденти или да се воспостави правна одговорност кај оние субјекти кои го загрозуваат човечкото здравје и животната средина. Може да се забележи дека, за несреќите не се информира, освен доколку јавноста будно ги следи состојбите и навремено ги идентификува невообичаените појави. Најчесто не постои обврска за проактивно информирање за степонот на настанатата несреќа или причината која го предизвикала инцидентот, дури и не се утврдува веродостојноста на информацијата во услови на вонредна состојба, како ниту точноста на таквата информација и дали ефикасно е доставена до засегнатата јавност.

Евидентно е дека постои несоодветно пренесување во јавност на: податоците за испуштените загадувачи во медиумите; информациите за активностите во индустриските капацитети; недостаток на информации за документите што треба да се подготват, а се обврска на индустријата, како и ограничени напори за контакт со медиумите, со цел јавно објавување на наодите.

Без разлика на одговорностите пропишани во законот, каде што се вели дека индустриските постројки се должни да: вршат набљудување на испуштените загадувачи, да спроведуваат сопствен мониторинг со употреба на направи и инструменти одобрени за процесите на мерење, одржување и набљудување на инструментите во соодветни работни услови и информирање за сите внатрешни активности, реалноста сепак покажува дека таквите информации не често ѝ се достапни на јавноста.

Во продолжение, напоменуваме дека Р. Македонија сеуште нема изработено инвентар за трансфер на испуштените загадувачи, т.н. Pollutant Release and Transfer Register (PRTR), кој рутински ја информира јавноста за изворот и количините на индустриски загадувачи. Резултатите велат дека во повеќето заедници, јавноста нема начин да дознае дали постројката што е лоцирана во нејзина непосредна близина е во согласност со регулативите за загадувачи или дека тие претставуваат закана за човечкото здравје и безбедност.

Учество на јавноста (PP – Public Participation)

Проблем:

Пристапот до информации (A2I), како и пристапот за јавно учество (PP) се тесно поврзани. Без навремено и уредно објавување на информациите на интернет страниците на министерствата и телата одговорни да обелоденуваат информации, како и без коректно пренесување на информацијата преку медиумите, сите заинтересирани страни кои сакаат да земат учество во процесот на донесување одлуки, се хендикепирани да го изразат своето мислење по основ на некои прашања од општ интерес.

Пристапот за јавно учество (PP) бара соодветни информации за индустриските проектни активности (надградба на технолошкиот процес и опрема; иницијативи за зголемување на полето на делување итн.), како и за сите останати активности кои претставуваат директна закана за животната средина, а се спроведуваат во име на подобрите социјални и економски прилики.

Законот ги утврдува условите во кои јавноста зема учество во процесите на донесување одлуки од општ интерес. Субјектите (особено оние кои се правно обврзани да ги обелоденуваат информациите во јавност) уредно ги пратат постапките за навремено и исправно доставување на информации, посебно затоа што за тоа ги обврзува законот, но иако тоа претставува нивна обврска, сепак не оставаат доволно простор за учество на јавноста, во онолкува мера како што тоа го пропишуваат барањата на меѓународните Конвенции и Договори и законодавство на ЕУ. Причини има повеќе и тие се разликуваат од случај до случај. Проблеми се сретнуваат насекаде: ненавременно доставување на информации или користење на тешко достапни медиуми кои иако должни да ја пренесат информацијата, сепак затајуваат (покажуваат несовесен однос кон работата). Многу често причините за ваквата неповолна реалност не треба да се бараат кај надлежните органи, туку секако и кај јавноста која не покажува заинтересираност за одредени проблематики, или едноставно нема доволно знаење за прашањата поврзани со проблемите од областа на животната средина.

Можностите јавноста да земе учество во процесите на донесување одлуки, за двата нивоа (национално и ниво на проект), најчесто се поврзани со подоцнежните фази во креирањето на политики, односно проектното планирање. Вообичаено, информациите воопшто не се достапни или пак не се доставуваат навремено, за да придонесат кон раните фази во процесот на планирањето. Секако, изземањето на заинтересираните страни од процесот на учество претставува сериозен проблем.

Пристап до правда (A2J – Access to justice)

Проблем:

Ова истражување идентификува слабости во делот на примената на правото за правда. Може да се заклучи дека судските процеси се недоволно ефикасни, особено заради нивното долго спроведување, што вообичаено води кон губење на драгоцено време и пари. Мошне често завршната одлука на судот не е во согласност со фактичката реалност. Веројатно, претставува практика моќните субјекти кои придонесуваат со значителен удел во локалната економија, да бидат изземени од одговорност, со што не се во склад со пропишаните постапки за животна средина. Ваквата реалност треба што поскоро да биде променета, и сите иницијативи да бидат насочени кон структурни промени во судството и целокупниот правен систем на Република Македонија (иницијативи за сузбивање на корупцијата - “0-нулто” ниво на корупција)

с. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Општа законска регулатива

Акции:

- Измени и дополнувања на Законот за формирање на граѓански здруженија. Под-законските акти ѝ овозможуваат на заинтересираната јавност бесплатно да регистрира граѓански здруженија кои работат во интерес на животната средина.
- Усвојување на Закон за правна помош.
- Изменување на под-законски акти за воспоставување на систем за набљудување на степенот на спроведување на правните наредби и воведување на казни за притајување или изобличување на податоците.
- Градење на капацитети во државните органи во поглед на пристапот до информации и учество на јавноста.
- Подготвување и реализација на обуки за сите лица кои се одговорни за чување и доставувањето на податоци, претставници на МЖСПП и локалната самоуправа, со што ќе се постигне поедноставен начин во пристапот до информации и јавно учество во процесите на донесување одлуки од општ интерес.
- Изменување и дополнување на Членот 212 од Законот за животна средина. Казните се минимални за правните субјекти кои ја загадуваат животната средина. Потребно е нивно зголемување до 100 000 euros.
- Изменување и дополнување на Членот 53 од Законот за животна средина. Треба да се промени временото ограничување во поглед на пристапот до информации.
 - Измена на точката 1, со што бараната информација да се обезбеди за период не подолг од 15 дена.
 - Измена на точката 2 од членот 53 на Законот за животна средина, односно бараната информација да се обезбеди во рок од еден месец, после поднесувањето на барањето.

Градење на капацитети

Со цел да се обезбеди подобро разбирање на одредбите од законите кои се однесуваат на животната средина и нивно активно спроведување, вклучително и собирање, анализа и доставување на информации, како и информации за учество на јавноста и пристап до правда, неопходно е да се преземат конкретни активности. Треба да се укаже на потребата за воспоставување на владини агенции обезбедени со потребен кадар, кој ќе земе учество во бројни едукативни тренинг програми, на кои ќе биде обучуван за најдобрите техники за доставување на информациите.

Акции:

- Формирање на меѓу-министерска група која ќе биде задолжена за реализирање на трите права на пристап. Во оваа група ќе учествуваат претставници од различните сектори од Министерство за животна средина и просторно планирање, понатаму, претставници на локалната самоуправа, Министерството за правда и Омбудсман канцеларијата. Потребно е јасно дефинирање и поставување на судската надлежност во делот на заштитата на животната средина, со што ќе се овозможи ефикасно спроведување на законите, соработка помеѓу инспекциските служби, а на тој начин и спроведување на Архуската конвенција. Со цел да се постигне крајната цел, неопходно е да се реализираат обуки од страна на стручни тимови.
- Обуки за државните службеници, заради обезбедување на информации кои се од интерес за животната средина. Охрабрување на Владата во генерирањето на релевантни информации. Неопходно е сите вработени да бидат одговорни за своите задолженија кои се однесуваат на пристапот (во описот на нивните работни задолженија треба да се содржани и овие, поточно да се набљудува начинот на кој тие ги исполнуваат своите должности).
- Развивање соработка помеѓу агенциите, како и соработка со бизнис и граѓанските здруженија, со цел да се осигура дека податоците кои се однесуваат на животната средина се употребливи и редовно се објавуваат.
- Градење соработка и обезбедување финансиски средства за граѓанските здруженија кои имаат искуство во организирање на заедницата во здруженија од граѓански тип или здруженија од областа на животната средина.
- Надградување на знаењата со кои располагаат граѓанските здруженија, обуки за граѓанските здруженија кои се однесуваат на начините за пристап до информации, правда и механизми за учество, сето тоа дополнето со познавања за штетните влијанија врз животната средина.
- Пристап до поволни финансиски програми за граѓанските здруженија, грантови, ослободување од надоместоци и сл.
- Практични истражувања за изборот на граѓански здруженија кои земаат учество во процесите за донесување одлуки од национален и регионален карактер. Истражувањата треба да бидат насочени и кон изнаоѓање механизми кои ќе ги вклучуваат и сиромашните и социјално отфрлените во процесите на донесување одлуки, а ќе го ограничат учеството на елитата.
- Да се постигне правото на пристап да биде достапно за сите загрижени страни.
- Застапниците на пристапот се очекува да преземат повеќе клучни акции кои ќе придонесат кон реформи во делот на право на пристап и ќе се насочат кон отстранување на препреките и недостатоците на одредбите за пристап на јавноста.
- Подобрување на состојбите при спроведување на реформи во делот на пристап (поттикнување поголема транспарентност и влијание на јавноста во донесувањето на одлуки)

- Управување и одржување на реформи во политиката (за да се испитаат состојбите во поглед на реформите во политиката, неопходно е испитување на оние субјекти кои се најзагрозени заради недостаток од слободен пристап во донесувањето на одлуки и испитувањето да се пренесе на оние кои покажуваат најголем интерес за почитување на транспарентноста и демократичноста).
- Градење и зајакнување на мрежи кои се насочени кон поттикнување поголема транспарентност.
- Подобрување и институционализација на правото на пристап (продолжена и независна проценка, застапување и соработка)
- Постојано градење на капацитети уште во најрана фаза, што подразбира поттикнување на измени во образовниот систем, преку воведување на задолжителен предмет за проучување на одржливоста на животна средина и граѓанските здруженија, во основните и средните училишта.

A2I

Потребно е да се преземат активности за подобрување на пристап до правото за информации. Правото за пристап до информации треба да се провери преку спроведување на препораките споменати подолу (се посочува дека секоја од акциите напоменати подолу, на некој начин се веќе остварени, но постои потреба истите да се зајакнат и интензивираат):

- Спроведување обуки за населението во сите општини на Р. Македонија. Медиумски кампањи за подигнување на јавната свест, ТВ спотови, радио огласи, дистрибуција на флаери и постери.
- Зајакнување на медиумските капацитети и степенот на знаења што го поседуваат новинарите, имајќи во предвид дека токму тие се клучни доставувачи на информациите од јавен интерес. Подготвување на листа на новинари кои ќе работат на проблеми поврзани со животната средина, спроведување на обуки кои ќе влијаат и ќе придонесат за подобрување на условите во животната средина преку промовирање на правото на пристап.
- Со цел подготвување на планови, набљудување и спроведување на правни акти за пристап до информации на општинско ниво, неопходно е да се зајакнат единиците на локалната самоуправа и да се воспостави институционална рамка и систематизација на локално ниво. Неопходно е спроведување на обуки за сите општини во Р. Македонија од страна на независни експерти, подготвување на прирачници и материјали наменети за успешно спроведување на обуки за промовирање на правото за добивање на информации, набљудување и спроведување на регулативите во областа на животната средина на локално ниво.
- Да се обезбеди достапен и лесно применлив систем за архивирање на податоци, кој ќе може да генерира лесно разбирливи извештаи за податоците кои се однесуваат на животната средина.

- Соочувајќи се со реалноста која покажува ниско ниво на информираност кај граѓаните во врска со законите кои го регулираат правото за слободен пристап до информации, како и низок степен на јавна свест за процедурите кои се однесуваат на барање информации од областа на животната средина, потребно е да се обезбедат едукативни тренинзи за таа цел.
- Зајакнување на капацитетите на Државниот инспекторат за животна средина заради обезбедување на информации со добар квалитет и нивно навремено доставување. Потребно е да се обезбедат соодветни обуки за инспекторите за животна средина, во врска со начините за транспарентност во работата, а секако, неопходно е да добијат и инструкции за начините на казнување на непримерните активности од страна на субјектите кои се одговорни да објавуваат информации и да ги прават достапни за јавноста. Не се допушта прикривање на информации и нетранспарентност од страна на инспекторатот.
- Публикување на стандарди кои се креираат за широка примена и правилно собирање и дистрибуирање на податоци од областа на животната средина.
- Да им се овозможи на правните и физичките лица да го применат своето право за слободен пристап до информации од јавен карактер.
- Потребно е зајакнување на единиците на локална самоуправа, со цел планирање, набљудување и спроведување на правните акти во делот на пристап до информации на локално ниво.

(1) ИНФОРМАЦИИ ЗА УСОГЛАСЕНОСТА И ИНДУСТРИСКИТЕ ЗАГАДУВАЧИ
(Испуштања во воздух, вода и почва)

Акции:

- Наметнување на задолжителни барања за известување во врска со испуштеното загадување од индустриските постројки, преку примена на стандардизирани техники за набљудување и земање примероци, со кои се потврдува високото ниво на квалитет на податоците.
- Да се овозможи, податоците од јавен карактер да бидат лесно достапни за сите заинтересирани страни и загрозени граѓани, преку користење на канали до кои јавноста лесно може да досегне, како на пр. Инвентар за трансферот на загадувачите кои се ослободуваат во атмосферата, со што јавноста добива јасна слика за нивото на ослободени загадувачи во подрачјето што е од интерес.
- Специфицирај кои класи на информации треба да бидат вметнати во доменот на јавни информации, а кои и понатаму остануваат доверливи, со единствена цел, да се спречи административното притајување на информациите кои го носат карактерот на јавни.
- Редовна анализа на информациите кои се однесуваат на квалитетот на водата и воздухот, со цел да се утврди степенот на влијание врз здравјето на луѓето и квалитетот на животната средина.

- Инвестирање во фондови кои придонесуваат за зголемување на човечките, финансиски и физички ресурси во градењето на системот за набљудување.

(2) ИЗВЕШТАЈ ЗА СОСТОЈБИТЕ ВО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Акции:

- Воспоставување на систем за задолжително известување за состојбите во животната средина, најмалку еднаш на секои три години, доколку за тоа постои можност.
- Поттикнување употреба на стандардизиран формат за едноставно споредување на податоците регистрирани низ годините, и насочување на вниманието кон редовно следење на податоците од областа на животната средина.
- Соработка со други партнери и медиуми за да се осигура дека податоците кои се однесуваат на состојбата со квалитетот на животната средина се достапни за широката јавност, публикувани и употребливи.

(3) ИНФОРМАЦИИ ВО УСЛОВИ НА ВОНРЕДНА СОСТОЈБА И НЕСРЕКИ

Акции:

- Воспоставување на задолжителни мерки за времено известување во случај на вонредни состојби и несреќи; да се охрабри креирањето на специфични стандарди за информирање околу содржината и времената рамка во услови на вонредни состојби и несреќи, што води кон воведување на проактивни одредби за прецизно информирање на јавноста.
- Воспоставување систем за итно објавување на информациите, како и протокол за нивна употреба. Овој систем треба во себе да вклучува последни комуникативни технологии – употреба на мобилни телефони и СМС пораки, како дополнување кон вообичаените, конвенционални технологии за објавување на информации во услови на вонредна состојба и несреќи.
- Воспоставување на Листа со токсични субстанции и специфични опасни материји, заради важноста од посебен и ургентен начин за информирање на потенцијално загрозената јавност од непосредната близина, а сè со цел правилно постапување со нив.
- Задолжителна употреба на протоколот за лесен пристап до информации од јавен карактер во услови на вонредна состојба и несреќи.
- Јасно дефинирање на одговорности и надлежности за подготвување на извештаи, за време и по завршувањето на вонредната состојба.

PP

Акции:

Со цел подобро разбирање на состојбите за тоа кога и на кој начин пристапот за учество на јавноста позитивно придонесува и води кон заштита од штетно влијание, се препорачува воведување на Програма за истражување на јавното учество.

Клучните прашања вклучуваат:

- ✓ Во која фаза од процесот на проектно планирање и креирање на политики, учеството на јавноста во донесување на одлуки се оценува како најкорисно?
 - ✓ Кои се најсоодветните упатства наменети за службениците со чија помош одлучуваат кој тип на учество е прикладен за дадени услови?
-
- Со цел поактивно вклучување на јавноста во процесите од јавен карактер, потребно е доставување доверливи информации (заинтересираните страни се очекува да бидат навремено информирани за можностите за рано учество во јавните расправи).
 - Спроведување на обуки за унапредување на учеството на јавноста во процесите за донесување на одлуки.
 - Едукација за претставниците од локалната самоуправа, вработените во министерствата и претставниците на невладините организации (НВОи), со цел вклучување на јавноста во развојот на програми, планови и правна регулатива од областа на животната средина.
 - Не е доволно да се поседува знаење и да се преземаат активности кои се во согласност со законите, туку е важно да се публикуваат корисни информации преку кои јавноста навремено и точно ќе се информира (се очекува продлабочување на можностите со кои заинтересираните страни ќе дадат придонес уште во почетна фаза)
 - Специфицирање на цели за рано вклучување на граѓаните во креирањето на политики и планирање.
 - Прилагодување на процесот за објава на учество на јавноста во процесите на донесување одлуки
 - Процеси за проактивно подготвување на Закони
 - Во интерес на раното информирање се очекува прибирање на концизни и разбирливи нацрт материјали во процесот на почетно планирање, или примена на критериуми кои припаѓаат на подрачјето од интерес.
 - Со цел подобрување во квалитетот на крајната одлука треба да се обезбеди пристап до квалитетни податоци од технички и економски карактер, како и квалитетни податоци од областа на животната средина.

Обезбедување на буџет наменет за едукативни програми кои се во интерес на граѓаните, а ќе им користат за градење на вештините за учество во процесите на донесување одлуки.

PP/Закон

1. Подготвување на под-законски акти кои произлегуваат од Законот за животна средина, а се однесуваат на градењето капацитети во владините институции кои ќе придонесат кон унапредување на состојбите во делот на учество на јавноста во донесувањето на одлуки од општ интерес.
2. Подготвување на под-законски акти кои произлегуваат од Законот за животна средина, со кои се регулира потребата за спроведување на обуки за владините службеници, а се однесуваат на унапредување на јавното учество во процесите на донесување одлуки од областа на животната средина.
3. Подготвување на под-законски акти кои произлегуваат од Законот за животна средина, со кои се регулира потребата за спроведување на обуки наменети за заинтересираните страни и граѓанските здруженија, со цел да ги унапредат техниките за учество на јавноста во процесите на донесување одлуки.

A2J

Подолу во низата се посочени препораките кои се однесуваат на пристапот до правда:

- Права и одговорности: главна цел во целокупната политика е потврдување на правото за здрава и чиста животна околина. Поддршка кон ова право претставува развивањето одговорности кај индивидуалците и организациите, кои се должни да осигураат дека таквото право се остварува.
- Спроведување на обуки со поддршка на надворешни експерти во делот на трите права за пристап. Реализирање на работилници и семинари кои се наменти за судиите, државниот секретаријат во судовите, претставници на државното и регуларно извршување, претставници на омбудсманот и сл. Едукацијата наменета за нив произлегува од обврските што се пропишани во Архуската конвенција, како и од правните регулативи на националното законодавство и пропишаните одредби на ЕУ легислативата. Би било корисно доколку паралелно со обуките започне и јавна кампања со помош на медиумите.
- Проценка: проекти и политики кои треба да се анализираат (утврдување на правна усогласеност на националното законодавство и тоа на ЕУ)
- Учество и капацитет: загрозените страни треба да иницираат учество во донесувањето на одлуки, обезбедување поддршка за оние групи или индивидуалци кои претрпуваат неправда по прашањата од областа на животната средина со цел да се зголеми нивната контрола врз одлуките кои можат да им влијаат.
- Интеграција: на целите на социјалната и економска политика во сите сектори.

Целосен преглед

Принципите на правото за учество на јавноста и пристап до информации, ги обврзува надлежните органи во Р. Македонија (како националните, така и локалните) да ги обезбедат сите потребни мерки, и да ги спроведуваат и идентификуваат процедурите за слободен пристап до информации и учество на јавноста во сите процеси кои бараат донесување одлуки од областа на животната средина.

Во генерална смисла, примената на правните постапки, понекогаш не ги следат процедурите на начин како што се опишани во националното законодавство. Начинот на спроведување на правните акти и одредбите пропишани во нив, многу често не е во согласност со насоките кои ги дава рамковната легислатива и под-законските акти. Неправилна интерпретација на одредбите од националното законодавство се иницира од страна на учесниците во постапката, со цел да ги маскираат своите нелегални активности.

Многу често, особено во услови кога постројките со голем капацитет вршат постојано загадување, а индикаторите покажуваат дека е загрозено здравјето на луѓето, но и квалитетот на животната средина, обесхрабруваат информациите дадени од надлежните органи, кои покажуваат дека степенот на загадувачките материји во водата, почвата и воздухот се на задоволително ниво. Тоа укажува дека властите многу често застануваат на страната на загадувачите и ги прикриваат вистинските вредности за податоците кои ја отсликуваат состојбата во животната средина. Ваквата реалност поттикнува пролонгирање на активностите кои треба да се преземат за да се исполнат барањата за прилагодување и унапредување на технолошкиот процес и опремата во индустриските капацитети. Досега, ниту една иницијатива на граѓанските здруженија да ги обелоденат вистинските вредности за податоците кои се однесуваат на квалитетот на животната средина, не резултирала со успех.

Соочувајќи се со ваквата реалност, може да се заклучи дека во повеќето случајни сценарија, преку кои се практикува законското право на чиста и здрава животна средина, сеуште постојат отворени прашања и неразрешени случаи меѓу нив, а бројот на нови неразрешени случаи, се зголемува сè повеќе, постојано. Секако, ваквата практика треба да се промени и секој иден процес да биде разрешен на ефикасен начин, во духот на правото. Уставното право за пристап до правда, е секако едно од најповредливите човекови права пропишани со Устав. Фундаменталната вредност на конститутивниот поредок во Република Македонија е претставена преку: право на законот, поделба на државната власт на законодавна, извршна и правна, и преку правото за заштита на сопственоста. Правото на секој граѓанин за заштита на правата и слободите кои се одредени со Уставот, се гарантира пред Првостепениот суд, како и пред Уставниот Суд на Македонија, во процедури кои се потпираат на принципите на приоритетност и итност. Иако сите односи се регулирани на хартија, реалноста во пракса е малку поинаква. Во тој поглед, не се препорачува приоритизирање на идентификуваните акции, но затворање барем на еден случај, на ефикасен и исправен начин (во духот на правото). За таа цел, се препорачува следното:

- Заштита на правата на граѓаните и граѓанските здруженија исклучително преку административните постапки на институцијата – Омбутсман
- Зајакнување на институцијата – Омбутсман
- Воспоставување на оддел во склоп на оваа институција кој ќе работи (ќе се специјализира) исклучително за проблематиките од областа на животната средина
- Рестрикции и казни за органите на државната администрација и сите останати тела и организации кои имаат одговорности од јавен карактер, во случаи кога покажуваат пропусти во својата работа
- Примена на сериозни методи за влучување на сите загрозувани страни од одлуката

Правниот систем многу често е тешко достапен поради својата комплексност, истиот бара многу време и е прилично скап. Токму од таа причина, треба да се обезбеди правна заштита за секој граѓанин, така што ќе се осигураат прифатливи услови за спроведување на судските процеси.

1. ИСКУСТВА

Трите “права на пристап”, попознати како права за пристап до информации од јавен карактер, учество на јавноста во процесите на донесување одлуки и право за пристап до правда во областа на животната средина, им даваат моќ на граѓаните да го истакнат својот глас во одлучувањето со цел да влијае врз одржливиот развој. Со конференцијата на Обединетите Нации (ОН) за животна средина и развој (United Nations "Conference on Environment and Development" – UNCED), попозната како Светски самит (Рио Де Жанеиро, 1992), правото а пристап доби и меѓународен карактер. Со усвојувањето на Декларацијата од Рио за животна средина и развој, светот се обврза дека ќе го штити “правото на пристап”. Р. Македонија е потписник на Декларацијата од Рио заедно со уште 178 влади во светот.

Целосното спроведување на Агендата 21 (Целосниот текст од Агендата 21 беше промовиран на Конференцијата на Обединетите Нации (ОН) за животна средина и развој – UNCED, Светскиот самит од Рио), претставува рабирлив приказ на акции кои што треба да се преземаат глобално, национално и локално, од страна на организациите како ОН, владите на земјите од светот, и од страна на поголеми групи за секое подрачје во кое човекот влијае врз животната средина. (Бројот 21 посочува на 21-от век). Претставена е преку Програмата за идно спроведување на Агендата 21 и ги сочинува обврските кон принципите од Рио, кои беа реафирмирани на Светскиот самит за одржлив развој – World Summit on Sustainable Development (WSSD).

Што претставува Самитот во Јоханесбург 2002?

Самитот во Јоханесбург 2002 – Светски самит за одржлив развој (WSSD) – обедини десетици илјади учесници, вклучувајќи и претседателите на државите и владите од светот, државни делегати и лидери на НВОи, претставници на стопанските субјекти, и други главни групи кои го ставија фокусот на вниманието и активностите кон остварување на тешки предизвици, вклучително и унапредување на живеењето за сите граѓани на светот и заштита на природните ресурси во светот, во кој засилено се зголемува популацијата, а тоа повлекува огромна побарувачка за храна, вода, засолниште, санитарски услови, енергија, здравствена заштита и економска стабилност.

Декларацијата од Рио содржи 27 принципи кои претставуваат насоки за одржлив развој во годините што следат.

Принцип 10. Учество на јавноста –

Прашањата од областа на животната средина најдобро се решаваат со учество на сите загрижени граѓани, од соодветно ниво. Секој поединец треба да ужива прикладен пристап до информациите од јавен карактер што се во интерес на животната средина, а се во посед на надлежните органи, вклучително и информации за опасните материјали и активности во заедниците, и да земе активно учество во процесот на донесување одлуки. Државите треба да ги охрабрат и поедностават процесите за зголемување на јавната свест и учество, со што ќе поттикнат информациите да бидат широко достапни. Треба да се

обезбеди ефективен пристап до правните и административни процеси, вклучувајќи и правно обештетување.

Принципот 10 е политички принцип или пракса, и може да се препознае како право (право за јавно учество).

Се бараат заинтересирани страни за јавно учество, кои се загрозени од природата на некои одлуки, со цел да им се олесни вклучувањето во процесите на донесување на одлуки од јавен карактер. Принципот за вклучување на јавноста го застапува ставот дека сите засегнати страни, загрозени од некои одлуки, имаат потполно право да се вклучат во процесите на донесување одлуки. Преку јавното учество се влијае врз одлуките и се потврдува значењето од придонесот на јавноста.

Јавното учество се доживува и како начин за добивање моќ и еманципација (Моќта укажува на зголемување на спиритуалната, политичката, социјалната или економската сила кај поединци и/или заедниците) и како витален дел на демократската власт.

Иницијативата не запира тука, туку продолжува во годините што следуваат. Со цел да се нагласи значењето за спроведување на правото за пристап, светот ја иницираше Конвенцијата на Обединетите Нации (ОН) за пристап до информации, учество на јавноста во донесувањето на одлуки и пристап до правда за прашањата од областа на животната средина, попозната како **Архуска Конвенција**. Конвенцијата беше потпишана (до Април 2008 год. беше потпишана од 40 и ратификувана од 41 земја во светот) на 25-ти Јуни 1998 год. во данскиот град Архус. Истата стапи на сила на 30-ти Октомври 2001 год. Таа истотака е потпишана и од страна на Европката Заедница, чии членки веќе ги применуваат принципите на Архуската Конвенција во своето законодавство.

Архуска Конвенција, ЦЕЛИ –

Со цел да допринесе за заштита на правото на секој поединец од сегашните и идни генерации, да живее во здрава животна средина и во благосостојба, секоја страна треба да го гарантира правото за пристап до информации, учество на јавноста во донесување одлуки и пристап до правда по прашањата од областа на животната средина, согласно одредбите на Конвенцијата.

ОПШТИ ОДРЕДБИ – Секоја страна треба да преземе неопходни законски, регулаторни и други мерки, вклучително и мерки за постигнување усогласување помеѓу одредбите кои се однесуваат на спроведување на правото за пристап до информации и оние кои се однесуваат на јавното учество и пристап до правда, како што тоа го пропишува Конвенцијата. Меѓу другото се очекува да се преземат и мерки за воспоставување и одржување на јасна, транспарентна и издјана рамка за спроведување на одредбите.

Иницијативата за пристап – TAI и PP10

Воспоставување на систем за донесување одлуки кој се одликува со транспарентност, одговорност и постојано учество, претставува инструмент кој ги допира двата главни предизвици со кои се соочува светот во новиот милениум, а тоа се зголемувањето на сиромаштијата и одржливиот развој во интерес на животната средина.

Иницијативата за пристап разви сет од индикатори кои што може да се применуваат од страна на граѓанските здруженија со цел да проценат во која мера владините институции го спроведуваат правото за пристап до информации, јавно учество и правда во донесувањето на одлуки. Таквиот независен набљудувачки модел претставува мошне значајна алатка за Владите, стопанствениците и другите заинтересирани страни, особено затоа што таквата алатка е воспоставена заади креирање на нови политики и поттикнување активности за исполнување на обврските. PP10 ќе ги употреби наодите од TAI истражувањето за да ги подобри состојбите на национално и локално ниво во делот на пристап до информации, јавно учество и правда во донесувањето на одлуки од областа на животната средина. Сите оние кои се придружуваат кон TAI можат да се придружат и кон PP10.

1.1 TAI ПРИСТАП – Методологија за проценка

TAI (иницијативата за пристап) за првпат се воспоставува пред крајот на 2000-та со цел да развие методологија која ќе може да ја применуваат граѓанските здруженија за да го проценат напредокот на националните влади во спроведувањето на Принципот 10 од Декларацијата во Рио и Архуската Конвенција. Методологијата вклучува софтверска алатка (TAI Assessment Toolkit version 2) задолжена да ги насочува истражувачите во креирањето на база на податоци согласно индикаторите кои се наменети да го измерат степенот на пристап до информации, учество, правда и обиди во градење на капацитети (попознати како Категории) од страна на владите, преку примена на пакет од прашања по принципот на задавање квалитативни вредности за пред-утврдување. Прашањата и вредностите се организирани на начин да генерираат информација за состојбата и квалитетот на релевантните закони, како и информација за ефектите од нивно спроведување и напорите вложени за таа цел. Сето тоа може да се воочи преку проценка на избрани случајни сценарија. Индикаторите во најголема мера се квалитативни и служат како основа за идни анализи.

Методологија – Рамка на прашања за истражување, индикатори и истражувачки алатки (вклучувајќи насоки за избор на изворот и документација) кои се применуваат за управување со **националната проценка за пристап до информации, учество и правда преку испитување на Случајните сценарија**.

- (1) **Проценка** – Постапка за мерење на достигнувањата во една држава во делот на обезбедување слободен пристап до информации, јавно учество и правда, која вклучува собирање податоци претставени преку одговорите на избраните прашања врз основ на кои се врши истражувањето. Тимот кој ја спроведува проценката е должен, производот од таквото истражување да го достави до TAI (Иницијативата за пристап).
- (2) **Пристап** – Способност или право за добивање: употреблива информација, можности за учество и механизми за правда.
- (3) **Информации** – Факти, знаења, објаснувања, поткрепувања, податоци или извор на податоци за факторите на животната средина, вклучително и

информации за квалитетот на воздухот и водите, состојбите во услови на вонредна состојба, трендовите во животната средина, постројките и степенот на влијание од нив, планови и програми кои влијаат на природните ресурси и сл.

- (4) **Учество** – Информираност, навременост и значаен придонес и влијание кон политичкото одлучување, како и во поглед на одлучувањето за индивидуални проекти кои имаат влијание врз животната средина и учество во одлучувањето околу стратегиите и плановите од секаков тип.
- (5) **Прада** – Правилан третман и соодветен надомест (награди/казни) согласно законската регулатива (соодветна и ефективна оштета и примена на правни мерки, во услови кога се случува повреда на правата)
- (6) **Случајно Сценарио** – Студија која претставува пример за степенот на примена на правото за пристап до информации, јавно учество и правда, преку проценка на владините напори и ефикасност во обезбедувањето на таквите права. Случајното сценарио вообичаено се однесува на некој настан (фактичко случување, пр. состојби во случај на несреќа), процес за јавно учество во донесувањето на одлуки (пр. студија за проценка на влијанијата врз животната средина) или посебен судски предмет (тужба) поврзан со проблематиките од животната средина.

Осврт кон методологијата

Секое истражување кое базира на ТАИ методологијата за проценка, во себе вклучува **148 индикатори**, или прашања за истражување, кои НВО-истражувачите ги употребуваат за да ги проценат владините одредби за транспарентен и издржан начин во донесувањето на одлуки кои влијаат врз состојбите во животната средина. ТАИ истражувачите применуваат 148 индикатори, **општо за сите категории** и за **најмалку 18 случајни сценарија**.

Индикаторите се поделени во **четири категории**:

1. **Пристап до информации** – Информацијата претставува основа во донесувањето на одлуки, и ја обезбедува јавноста со знаења и можности за правење избор во однос на набљудувањето на состојбите во животната средина.
2. **Учество на јавноста** – Преку учеството, на граѓаните им се овозможува, да го изразат своето мислење, да ги оспоруваат одлуките, а истотака им е овозможено и да ги креираат политиките кои влијаат врз заедниците и животната средина.
3. **Пристап до правда** – Механизми за правда кои им овозможуваат на граѓаните да побараат заштита доколку бидат повредени нивните права на пристап или доколку страдаат од штетните влијанија во животната средина.
4. **Градење на капацитети** – Напори за унапредување на државните хумани, научни, технолошки, организациони, институционални способности, како и на расположливите ресурси. Владините агенции и граѓанските здруженија имаат потреба од знаења, вештини и умешност, со што ќе го потпомагаат пристапот до информации, учество и правда.

Како дополнување кон овие четири категории, ТАИ индикаторите припаѓаат на една од овие **три теми**:

- a. **Закон-индикаторите** ја оценуваат националната легислатива и правната рамка која се однесува на пристапот.
- b. **Обид-индикаторите** ги проценуваат владините активности за обезбедување пристап, вклучително и спроведувањето на законите.
- c. **Индикаторите на ефективност** проценуваат дали законите и владините обиди резултираат со успех во делот на пристапувањето, како и која е веројатноста светот да се промени со постигнување на прифатливо ниво на пристап.

Случајни сценарија

Тимовите кои го реализираат ТАИ истражувањето ги применуваат индикаторите на **најмалку 18 случајни сценарија** за секое поодделно национално истражување. Случајните сценарија припаѓаат кон три од четирите категории: пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда. Четвртата категорија, градење на капацитети, се мери преку примена на индикатори кои припаѓаат на сите поодделни категории случајни сценарија, како и преку општиот пакет на индикатори. Слично на ова, закон-индикаторите припаѓаат на два карактеристични типови на сценарија: еден од двата типови обединува одговори за посебни случајни сценарија, а другиот се применува за целосна проценка на правната рамка.

КАТЕГОРИИ

1	2	3	4	ТЕМИ
Пристап до информации	Учество на јавноста	Пристап до правда	Градење капацитети	
а. Закон				
Индикатори 7-19	Индикатори 47-59	Индикатори 91-103 143	Индикатори 14-18 53-58 98-102 137-143	
б. Обид				
Индикатори 20-38	Индикатори 60-80	Индикатори 104-128 148	Индикатори 32-38 74-80 104 122-128 144-148	
с. Ефективност				
Индикатори 39-46	Индикатори 81-90	Индикатори 129-136	Индикатори 42-46 86-90 132-136	

2. ВОВЕД

2.1 Факти кои се однесуваат на Република Македонија

Р. Македонија се наоѓа во Југо-источниот дел на Европа, централно на Балканскиот Полуостров. Согласно географската локација, таа е централно-балканска држава која се граничи со 4 соседни држави. На Исток со Република Бугарија, на Север со Р. Србија, на Запад со Албанија и на Југ со Р. Грција. Должината на границите изнесува вкупно 766 km.

Р. Македонија покрива површина од 25.713 km². Теренот е претежно ридски и планински.

Согласно пописот кој беше спроведен во 2002 год., во Р. Македонија живеат 2. 022. 547 жители. Половата структура покажува речиси идентично учество на двата полови (50. 2 % мажи и 49. 8 % жени).

Во Р. Македонија доминира претежно суб-медитеранска клима со карактеристика на топли и суви лета и судени и влажни зими. Средните годишни температури се зголемуваат одејќи од крајниот север до јужниот дел од државата. Средните годишни количества на врнежи во планинските предели изнесуваат приближно 1000 – 1500 mm, а во котлините 600 – 700 mm.

Најдолга е реката Вардар, со должина од 388 km (од кои 301 km течат низ РМ). Во најголема мера Вардар тече низ централниот дел на државата. Сливот на р. Вардар зафаќа поголем дел од територијата на РМ и во најголема мера припаѓа на Егејскиот слив. На јужната граница има три поголеми природни езера: Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро. Важно да се напомене е дека територијата на РМ лежи на сеизмички активно подрачје.

Во индустријата, прехранбената и тутуно-преработувачката индустрија учествуваат со најголем удел, а треба да се напомене и индустријата за преработка на железо и челик.

Невработеноста изнесува приближно 38 %.

ГЛАВЕН ИЗВЕШТАЈ – МАКЕДОНИЈА

Приближно половина од вкупната површина на земјата се употребува за земјоделски активности, со подеднакво учество на полјоделството и сточарството (еднакво процентуално учество на обработливите површини и пасиштата). Шумскиот појас игра особено важна улога во поглед на животната средина, затоа што ги штити водните басени и ја спречува ерозијата (заштита на почва). Земјоделството, заедно со шумарството и риболовот и услужните дејности од друга страна, учествуваат со 22%, односно 30% во бруто домашниот производ (БДП). Околу 37% од вкупната територија на РМ се претсавени со шуми, што претставува забележителен процент во однос на дуги земји во Европа.

Индустријата претставува доминантен сектор. Учествува со 35% во бруто домашниот производ (БДП), и опфаќа 39,9% од вкупниот број вработени лица во државата.

Некои од клучните прашања во делот на животната средина се однесуваат на лошиот квалитет на воздухот во Велес и Скопје, високиот степен на загаденост на површинските води поради неконтролираното испуштање на загадувачки супстанции и отпадни води, како и прашања кои се однесуваат на несоодветниот систем за управување со комунален и опасен отпад.

Во иднина се предвидува дека економските и социјални реформи ќе имаат значајна улога и поволно влијание врз животната средина. Тоа значи дека е неопходна рестрикција во работењето на најголемите загадувачи, односно нивно реструктурирање на начин да работат поефикасно и со помало оптоварување на медиумите во животната средина. Истотак, со воведување на реформи во индустријата, се очекува, потрошувачката на енергијата и другите сировини да се намали, во интерес на одржливата потрошувачка и заштитата на природните добра. Воведувањето на принципите "загадувачот плаќа" и "корисникот плаќа" во политиката за животна средина, ќе се придонесе кон намалувањето на загадувањето и промовирање на рационална употреба на природните сировини.

ГЕОГРАФИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Локација:	Југо-источна Европа		
Континент:	Европа	Вкупна површина:	25,333 km ²
Регион:	Југо-источна Европа	Површина на земјиште:	24,856 km ²
Главен Град:	Скопје	Површина под вода:	477 km ²
Географска ширина:	041 50 N	Гранична должина:	766 km
Географска должина:	022 00	Должина на брег:	0 km
Обработливо земјиште:	22.01 %	Пасишта:	26%
Житни растенија:	1.79 %	Шуми и шумски предели:	37%
Највисока точка:	2,764 m	Локација:	Голем Кораб
Најниска точка:	50 m	Локација:	Река Вардар

Најголем град:	Скопје	Скопје најнаселен град:	485,000
Загрозени видови:	25		
Проблеми од областа на животната средина: загадување на воздухот од металопреработувачката индустрија			
Се придружува кон меѓународните Договори за проблемите од животна средина:			
Загадување на воздух, Биодиверзитет, Климатски промени – Кјото Протокол, Загрозени видови, Опасен отпад, Заштита на озонска обвивка, Договор за заштита на мочуриштата (потпишан, но не и ратификуван)			
Земјиште што се наводнува:	550		
Граничи со државите:			
Албаниа 151 km, Бугарија 148 km, Грција 246 km, Србија 62 km и Косово 159 km			
Природни ресурси:			
Железна руда, бакар, олово, цинк, хромит, магнезиум, никел, волфрам, злато, сребро, азбест, гипс, дрва, обработливо земјиште			
Географски терен:			
Планинска територија покриена со длабоки котлини и долини; три поголеми езера, секое испресечено со гранична линија; р.Вардар минува низ средишниот дел			
Географија на Македонија:			
Копнена држава; главен транспортен коридор кој води од западна и централна Европа до Егејско Море, и од јужна кон западна Европа			
Општо за климата:			
Топла, суви лета и есен и релативно студени зими пропратени со снежни врнежи			
Природна закана:	високо сеизмичко подрачје		

MACEDONIAN ECONOMY

Преглед на економските прилики: Со независноста од 1991 год., Македонија беше најмалку развиената држава од поранешните југословенски републики, произведувајќи особено мали 5% од вкупното производство на добра и услуги. Со распаѓањето на Југославија заврши ерата на плаќање со трансфери од централната власт, а беа откриени предностите од воведувањето на слободни економски (трговски) зони. Отсуството на инфраструктура, санкциите на ОН воведени спрема тогашна Југославија (главниот пазар на РМ), економското ембарго воведено од страна на Грција, тоа е реалноста со која се соочуваше РМ до 1996 год. руто домашниот производ (БДП) почна постепено да расте низ годините, почнувајќи од 2000 г. Сепак, обидите да се земе приклучок кон економските реформи, пристапот до слободниот пазар за тргување и регионалните интеграции, беа оневозможени од внатрешните политички неприлики во тоа време. Економијата падна на 4.5% поради намалената трговија, затворањето на границите, зголеменото трошење на резервите во интерес на безбедноста и чувството на несигурност кај инвеститорите. Порастот едвај се случи

во 2002 и тоа за минимални 0.9%, а потоа продолжи да се движи со тренд кој забележа пораст од 3.4% во 2003, 4.1% во 2004, и 3.7% во 2005. Македонија ја одржуваше макроекономската стабилност со низок степен на инфлација, но и понатаму заостануваше во регионот во поглед на привлекувањето странски инвестиции, и поради тоа растот на вработеноста и понатаму беше анемичен. Македонија покажува потенцијал за развивање на сивиот пазар, кој веројатно учествува со 20 % од БДП.

БДП: \$15,940,000,000 УСД Валута: Македонски денар

БДП по жител: \$7,800 УСД Кратенка за валута: МКД

Раст на БДП: 4.00 %

Историјат за курсот на денарот:

МК денари за УС долари – 41.43 (2008), (2007), (2006), 48.92 (2005), 49.41 (2004), 54.322 (2003), 64.35 (2002), 68.037 (2001)

БДП од земјоделството: 11.80 % БДП од индустријата: 31.90 %

БДП од услужните дејности: 56.30 %

Стапка на инфлација: 0.00 % Сиромашно население: 29.60 %

Степен на незапосленост: 37.30 % Туризам: 181,000.00 посетители годишно

Државен приход во УСД: \$2,105,000,000 УСД

Буџетски трошоци во УСД: \$2,150,000,000 УСД

Производство на ел.енергија: 6,271,000,000 kWh

Извоз на струја: 0 kWh

Потрошувачка на струја: 7,933,000,000 kWh

Увоз на струја: 1,662,000,000 kWh

Производство на струја по извори:

Струја произведена од фосилни горива: 82.25%

Струја од хидро-електрични централи: 17.75%

Производство на масло: 0 барели/ден Производство на гас: 0 cu m

Потрошувачка на масло: 23,000 барели/ден Потрошувачка на гас: / cu m

Потрошени средства: \$2,190,000,000 УСД

Економска помош: \$250,000,000 УСД

Земјоделски производи: грозје, вино, тутун, зеленчук, млеко, јајца

Примарна индустрија: преработка на храна, сокови, текстилна, хемиска, food, инд.за челик, цемент, фармацевтска, енергија

Стапка на индустриски пораст:	6.80 %
Увоз во УСД:	\$3,196,000,000 УСД –
	Механизација и опрема, автомобили, хемикалии, горива, прехранбени производи
Партнери за увоз:	Русија 13.2%, Германија 10.4%, Грција 9.2%, Бугарија 7.3%, Италија 6%
Извоз во УСД:	\$2,047,000,000 USD –
	Храна, сокови, тутун, разни преработки, железо и челик
Партнери за извоз:	Германија 17.8%, Грција 15.3%, Италија 8.3%
Работна снага со број на луѓе:	855,000

МАКЕДОНСКИ КОМУНИКАЦИИ

Радио станици:	49	Бр. на луѓе кои поседуваат радио:	410,000
ТВ станици:	31	Бр. на луѓе кои поседуваат ТВ:	510,000
Интернет сервис провајдери:	3,541	Интернет корисници:	159,900
Интернет код на државата:	.mk	Весници:	53
Ознака на државата:	МК	Повикувачки број:	389

МАКЕДОНСКИ ТРАНСПОРТ

Автопати:	5,540 km	Железница:	699 km
Мрежа за нафта и гас:	388 km	Воден транспорт:	0 km
Моторни возила:	155 на 1,000 луѓе		
CO ₂ емисии:	10,688,000 метрични тони на CO ₂ годишно		
CO ₂ емисии по жител:	5.40 метрични тони на CO ₂ годишно		

ПОПУЛАЦИЈА (Граѓани)

Жители:	2,050,554	Стапка на новородени:	12.02 родени на 1,000 луѓе
Густина на население:	80.00 луѓе на km ²		
Стапка на смртност:	8.77 мртви на 1,000 луѓе		
Пораст на население:	0.26% годишно		
Стапка на плодност:	1.57 бебе по жена		
Популација 0-14:	20.10%	Популација 15-64:	68.90%
		Популација 65+:	11.00%

Просечна стапка на миграција на 1,000 луѓе:	-0.65
Националност: МАКЕДОНИЈА	
Етнички групи:	
Македонци 64.2%, Албанци 25.2%, Турци 3.9%, Роми 2.7%, Срби 1.8%, други 2.2%	
Официјален јазик: Македонски	
Јазици на заедниците:	
Македонски 66.5%, Албански 25.1%, Турски 3.5%, Ромски 1.9%, Српски 1.2%, други 1.8%	
Примарна религија: Православна	
Други религии:	Православни 64.7%, други Христијани 0.37%, Муслимани 33.3%, други и неизјаснети 1.63%

2.2 Аспекти на животната средина

2.2.1 Слабости во решавањето на проблемите од животната средина

Важноста од дополнување на постоечката законска рамка преку донесување на подзаконски акти, се должи на потребата да се обезбедат соодветни механизми за набљудување на состојбите во спроведувањето на законите, како и обезбедување соодветен кадар за градење на капацитетите на сите нивоа. Недостатокот од подзаконски акти претставува клучна слабост во процесот на усогласување со законодавството на ЕУ во делот на животната средина. Меѓу другото, се чувствува недостаток од институционални и човечки ресурси, на национално и локално ниво, а посебно треба да биде нагласен и недостатокот од соодветни претставници меѓу општествените чинители (особено во индустрискиот сектор) кои играат значајна улога во процесот на спроведувањето на ЕУ директивите транспонирани во националното законодавство.

Проблемите стануваат мошне сериозни заради следните причини:

- Отсуство на јасна распределба на одговорности меѓу инволвираните надлежни органи,
- Отсуството од функционална врска помеѓу локалните и националните власти, во процесите на пренесување надлежности (одговорности и задачи) од национално на локално ниво, укажува на потребата од модели за размена на искуства и значително зголемување на капацитетите,
- Недостаток од соодветен кадар во единиците на локална самоуправа во сите домени на заштитата на животната средина, вклучително и во делот на инспекцискиот надзор, спроведување на закони, мониторинг, издавање на В интегрирани еколошки дозволи и во другите надлежности согласно барањата на ЕУ и локалните услови,
- Недостаток на обуки и упатства што треба да се реализираат од страна на централната администрација во соработката со локалната власт, со цел

директно да се влијае, за да се забрза преодниот период и да се оствари соодветна координација помеѓу надлежните органи,

- Недостаток од активности за зголемување на степенот на јавна свест и знаења на сите нивоа, нагласувајќи го при тоа значењето на транспарентност.

Недостаток од целосни и прецизни податоци кои се однесуваат на загадувачките супстанции и загадувачите, недостаток од интегриран пристап во решавањето на проблемите од областа на животната средина, особено во подрачјето на управување со водните ресурси и управувањето со отпад. Се воочува недостаток од финансиски средства за инвестирање во капитални инфраструктурни проекти за надградба на инфраструктурата во ова подрачје, што резултира во забавување на идните процеси за воспоставување на ефикасен систем за заштита на животната средина во РМ.

2.2.2 Мерки за надминување на слабостите во решавањето на проблемите од областа на животната средина

Во престојниот период, Р. Македонија ќе продолжи своите напори да ги насочува кон целосно усогласување на националното законодавство со законодавството на ЕУ, постојано укажувајќи на потребата за целосно зајакнување на националниот систем за управување со животната средина и зајакнување на капацитетите на администрацијата во рамки на локалната и националната власт. Во тој поглед, неопходни се големи напори за воспоставување применлива стратешка основа за спроведување на законската регулатива и градење на структурните капацитети на институциите, со цел забрзување на процесите во подготвувањето на програми за спроведување, и проектна документација како основа за билатерална и мултилатерална поддршка. Процесот на децентрализација бара идентификување на бројни приоритети и акции кои ќе го олеснат процесот за распределба на одговорности од централната на локалната власт, ќе овозможат обезбедување на соодветен кадар за единиците на локалната самоуправа со цел успешно спроведување на новите одговорности, како и градење на цврста врска помеѓу централната и локалната власт. Значењето на овие прашања дополнително се потврдува, преку значајната улога што ја имаат општините (локалните самоуправи) во процесите на хармонизација на законодавството и неговата соодветна примена, а сето тоа води кон стабилен напредок.

Механизмите за интегрирано управување во делот на животната средина за различните секторски политики придонесуваат за придржување кон принципите за одржлив развој. Барањата за механизмите специфицирани во законската регулатива претставуваат основа за успешно воспоставување на системите за интегрирано управување во секој од поодделните сектори на животната средина.

Општите цели за поставување на ефикасен и функционален национален систем за управување со животната средина, се однесуваат на:

- Продолжување на процесите за приближување кон политиките на ЕУ во областа на животната средина, со посебен фокус на хоризонталното законодавство и специфичните барања кои произлегуваат од соодветните Директиви,
- Интегрирање на политиките за животна средина во другите секторски политики,
- Зајакнување на административните структури потребни за обезбедување ефикасно управување со животната средина,

- Воспоставување на платформа за ефикасно спроведување и усогласување со барањата за животна средина, преку процесите за градење капацитети за ефикасно управување со животната средина, во сите нивоа на управување, и во процесите на блиска соработка меѓу надлежните органи,
- Мотивирање на индустријата, услужните дејности и другите општествени чинители кои делуваат во областа на животната средина, за преземање поголеми одговорности за заштита,
- Решавање на важни проблеми од областа на животната средина, кои се од национално значење
- Зголемување на степенот на исполнување на одговорностите кои произлегуваат од регионалните и глобалните договори кои се однесуваат на животната средина, и
- Последно, но не помалку важно, зголемување на инвестициите за инфраструктурни проекти во областа на животната средина, со цел постигнување на ЕУ стандардите.

3. МЕТОДОЛОГИЈА

3.1 Методологија употребена за проценка во РМ

Водечка организација која го спроведува истражувањето TAI (Иницијатива за пристап) за Македонија е **НВО – Флорозон, Скопје (Здружение за заштита на животна средина и одржлив економски развој)**; партнер организации за TAI Македонија кои зедоа учество во истражувањето заедно со НВО – Флорозон се: Македонски зелен центар – Скопје и Биосфера од Битола.

Со цел процесот во истражувањето на иницијативата за пристап за Република Македонија да биде транспарентен, беа преземени иницијативи за етапно спроведување на истражувањето. Тоа се постигнува со употреба на соодветна алатка – софтверска апликација, наменета за поедноставување на процесот на истражување: Toolkit version 2.0, која претставува унапредена верзија на претходната софтверска апликација која беше достапна единствено на CD-ROM. Со новата алатка, овозможен е пристап до податоците и нивна употреба преку web страна.

Предусловите за успешно спроведување и примена на новата софтверска апликација, се излистани подолу:

- Работилница за обучување на помошниците во истражувањето во врска со методологијата;
- Избор на случајни сценарија од страна на истражувачкиот тим;
- Средби на помошниците во истражувањето (подготовки за отпочнување на истражувањето и утврдување на случајните сценарија).

Применувани методи од страна на истражувачкиот тим со цел собирање на податоци и добивање информации:

- Собирање податоци и генерирање информации преку пребарување на литература и документации од повеќе различни агенции и преку интернет;
- Истражување на националното законодавство (достапна рамковна легислатива и под-законски акти)
- Истражување на пристапот за барање информации од областа на животната средина
- Истражување на процедури за јавно учество
- Истражување на политиката и праксата за поддршка на невладиниот сектор и образовни активности во областа на животната средина
- Истражување на социо-политичкиот систем
- Доставување на прашалници, формална кореспонденција и спроведување на интервјуа со клучните чинители во интерес на истражувањето;
- Дискусии помеѓу членовите на истражувачкиот тим и надзорната група, како и учество на лицата кои ги поседуваат информациите;
- Внесување податоци во базата на истражувањето
- Преглед на можностите за реупотреба на методологијата за повторување на истражувањето
- Консолидација и синхронизација на сите Категории – Извештаи во единствен извештај, опфатен со упатствата обезбедени од TAI;
- Подготовки за проверка на крајните резултати од истражувањето
- Доставување извештај до Надзорната Група за негово прегледување и усвојување;
- Доставување на нацрт извештајот.

Вкупно се проучуваат 18 случајни сценарија, а понатаму се избираат да пристапат кон трите главни категории (18) случајни сценарија, кои опфаќаат неколку различни сектори од областа на животната средина и ги вклучуваат трите главни категории (пристап до информации, учество на јавноста и пристап до правда), а претставуваат задача за помошниците во истражувањето. Се прегледуваат сите индикатори кои се однесуваат на неколкуте специфични категории. Секој истражувач е одговорен за внесување на податоците во мрежа, за тие потоа да бидат достапни на соодветна веб страница, а секое надградување на податоците е одговорност на координаторот за TAI – Македонија.

3.2 Процес на селекција на случајни сценарија

Случајните сценарија ("случаи") се пример за слободен пристап во истражувањето и стекнување пракса за проценката на правото на пристап во соодветната држава.

Изборот на случајни сценарија се спроведува во постапка на логични чекори за одредување на најдобрите случаи, што подразбира употреба на упатства со јасни инструкции за типот на случај што е во фокусот на вниманието. Подолу во листата се дадени упатствата:

- Земете ја во предвид експертизата и знаењето на Истражувачкиот тим и Советодавната група / Панел. Тие се одговорни да го водат процесот и да ги изберат случаите.
- Изберете случај карактеристичен за приликите во Вашата земја. Не е неопходно да се дава проценка за случаи кои се пример за најдоброто и најлошото сценарио.
- Изберете применливо и свежо случајно сценарио (од блиското минато). Тоа е корисно од причина што пружа лесно и брзо собирање на податоци, како и утврдување на податоци кои во најдобра мера ќе ја изразат актуелната состојба во Вашата земја.
- Изберете случај кој влијае врз квалитетот на животната средина и здравјето на луѓето.
- Изберете што е можно поголем број случаи кои ќе подлежат на проценка, за времето кое е на располагање. Колку бројот на случајните сценарија е поголем, толку проценката е подлабока и пореална. Истражувачкиот тим треба да го исполнува прифатливото ниво на знаења и вештини.
- Изберете случаи согласно вашето поле на интерес во карактеристичните Сектори, со цел полесно да Ви бидат достапни потребните податоци за спроведување на истражувањето.
- Изберете случајни сценарија спроведени од одреден број владини агенции. Тоа ќе Ви помогне да пристапите кон идентификување на полето на делување на агенциите и надлежните органи и да ги насочите Вашите обиди да го имате нивното гледиште.
- Изберете случај од вашето непосредно соседство со цел да зачувате пари и ресурси

3.3 Клучни учесници во ТАИ истражувањето

Клучните лицата кои придонесоа во истражувањето, изборот на случајни сценарија и нивна анализа (проценувањето на состојбите во поглед на правото на пристап) се споменати во низата: Марија Јанковска, Александра Каракашова, Наташа Лазаревска и Далиборка Т. Јаневска.

ТАИ Коалиција

ТАИ коалицијата претставува единство од лица или организации обединети во контекст на спроведувањето на ТАИ оценувањето. Терминот "Коалиција" се

однесува на група организации и лица од една држава кои се здружени во интерес на реализација на оценувањето и претворање на резултатите во производ и корисен исход.

ТАИ Коалиција за Македонија: НВО – Флорозон Скопје – водечка организација; Партнер организациите на ТАИ Македонија кои земаат учество заедно со организацијата лидер на истражувањето се невладините организации: Македонски зелен центар – Скопје и Биосфера од Битола.

Советодавна група / Панел

Лица претставници на Граѓанските здруженија и Владата кои надгледуваат, прегледуваат и помагаат да се одвива ТАИ оценувањето во дадена земја. Одговорност на ТАИ коалицијата е да поканува поединци кои ќе бидат во служба на Советодавната група – Панел. Националната Советодавната група / Панел во замјата каде се спроведува истражувањето, е задолжена да ги прегледува податоците и извештаите собрани од страна на ТАИ коалицијата со цел да се утврди дали истражувањето е прецизно и дали ги отсликува вистинските цели. Штом ќе се констатира дека истражувањето е спроведено на задоволително ниво, податоците и извештаите стануваат предмет на меѓународна оценка (Global Review).

Тим

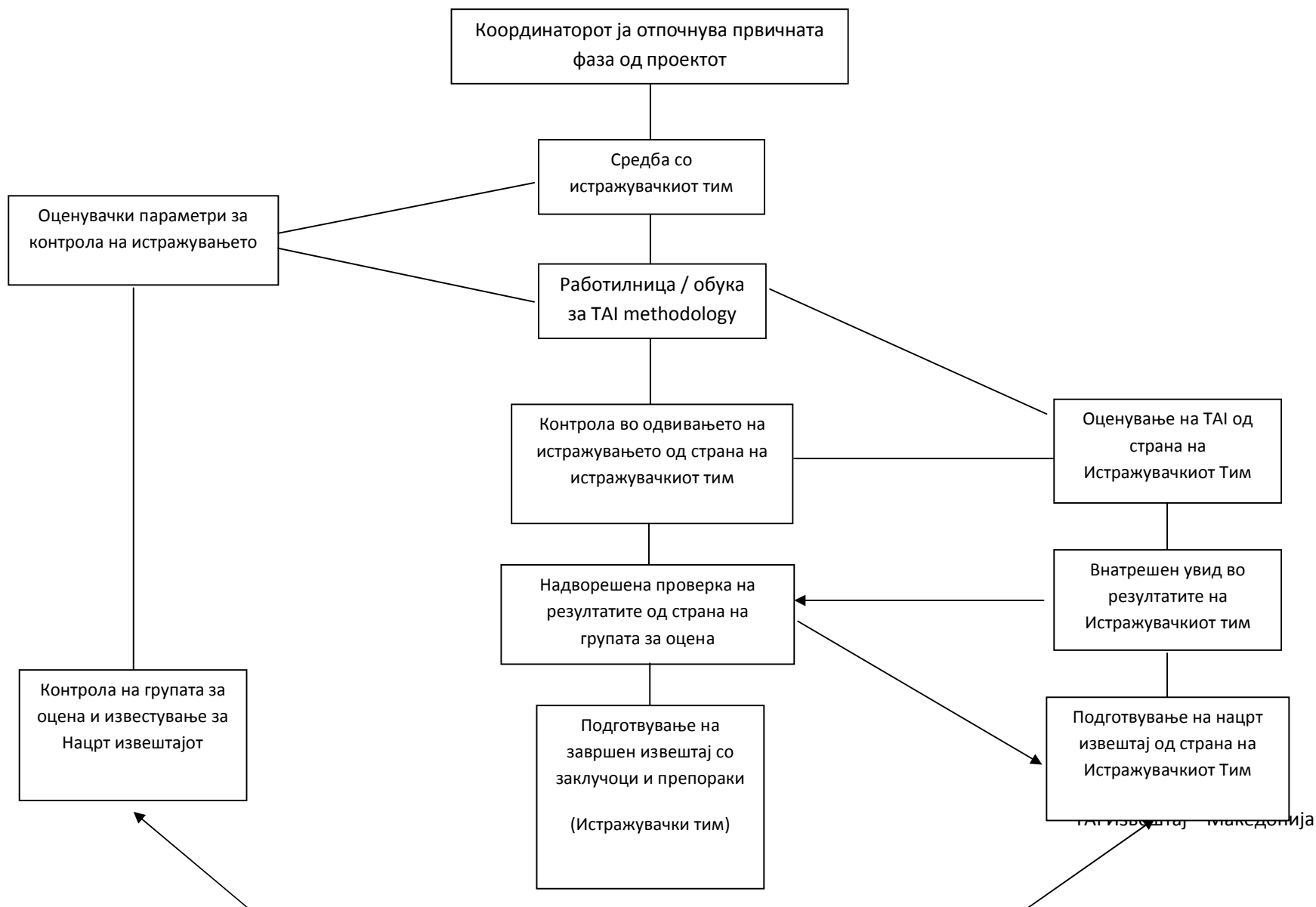
Група на истражувачи (и координатори) кои го водат ТАИ истражувањето и проценката за дадена земја. Оваа група вклучува поединци од повеќе организации во рамки на коалицијата.

ТАИ тим Македонија: **Кирил Ристовски – координатор на ТАИ за Македонија, помошник координатор на извештајот, Милена Манова**, истражувачи: Марија Јанковска, Александра Каракашова, Наташа Лазаревска и Далиборка Т. Јаневска.

Рецензенти / Критичари

Националната Советодавната група / Панел или групата на Глобални критичари (Global Reviewers) се вклучени во процесот на анализа на резултатите од истражувањето. Анализата може да вклучи инспекциски надзор за изборот на случајните сценарија, избор на вредности и објаснувања, и применувани истражувачки методи. Истотака вклучува анализа на финалниот извештај за неговата содржина во однос на истражувањето, општиот квалитет и стилот.

Оценка на пристапот до информации, донесување одлуки од јавен карактер и правда

Согласно македонскиот избор на случајни сценарија, следните случаи беа анализирани во рамки на ТАИ оценувањето (Подолу – Листа на наслови поделени по Категории и групирани согласно избраниот тип на активности за специфичното Случајно Сценарио).

Име на случајно сценарио	Тип на сценарио
# 1 [ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ]	
Загадување на воздух од ОКТА, раф. за сурова нафта	Информации од регуларен мониторинг
Проблеми во жив.сред. од загадувањето на Крива Река (во Крива Паланка)	
Загадување на Каменичка Река	
ОКТА – Постоечка опрема за заштита на жив.сред.	Информации за постројката
Бучава од дискотека – случај заглавен во административен круг	
Еко-катастрофа на р. Вардар: 1000-ци угинати риби	Информации во случај на вонредна состојба и несреќи
Истекување на огромни количини на рударски отпад од постапките на екстракција на оловна и цинкова руда – САСА	
Извештај за состојбите во жив. сред. 2006 }	Извештај за состојбите во жив.среина
# 2 [ПРИСТАП ЗА ЈАВНО УЧЕСТВО]	
Отсуство на јавноста во проектот НП Белене (Бугарија)	Донесување одлуки на ниво на проект
Обиколница Скопје – Коридор 8	
Коридор 10	
Депонија за радиоактивен отпад	Креирање политики
Борба на НВО секторот во	
	ТАИ Извештај – Македонија

Македонија за правото на учество

Револтирани граѓани против
изградбата на депонија
во Центар Жупа, Дебар

Регуларно набљудување

3 [ПРИСТАП ДО ПРАВДА]

Загадување на воздухот –
Топлификација АД Скопје

ФЕНИ Индустрија Кавадарци

Усје АД Скопје

Регионална депонија “Переси”

Штетно влијание врз жив.средина

4. ЗАКОН – ОПШТО

Собранието на Р. Македонија е претставничко тело на граѓаните и носител на правната власт во земјата. Собранието на РМ е носител на извршната власт, а МЖСПП е задолжено за реализирање на активностите кои се однесуваат на состојбите и заштитата на животната средина и просторното планирање.

Со ратификување на Архуската Конвенција, Р. Македонија се обврза пред меѓународните институции дека ќе ги исполнува барањата кои се однесуваат на правото за пристап.

Членот 118 од Уставот на РМ дефинира дека “меѓународните договори ратификувани согласно Уставот се дел од внатрешниот правен систем и не можат да се променат со закон”; Членот 68: “Собранието на РМ ги ратификува меѓународните договори”; Член 98: “Судот решава врз основа на Уставот и законите, како и врз основа на меѓународните закони ратификувани во согласност со Уставот”.

Договорите ратификувани во согласност со Уставот ќе бидат разгледувани како внатрешно право на земјата, што значи дека имаат правна сила на Закон и не можат да се променат со Закон.

Согласно Уставот на РМ, нејзините граѓани се еднакви пред Законите и уживаат еднакви права и слободи, без разлика на половата, расната и религиската припадност, бојата на кожата, националното и социјално потекло, политичкото и религиско убедување, сопственоста и социјалниот статус.

Главни носители на националното право за пристап, независно од Уставот на РМ, се правните Акти (рамковните и под-законските), излистани подолу:

- Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер (Сл. Весник на РМ бр. 13/06)
- Закон за животна средина (Сл. Весник на РМ бр. 53/05, 81/05 и 24/07), и усвоените под-законски Акти:
 - ⇒ Одлука за објавување на Листа на субјекти кои поседуваат или за кои се поседуваат информации за животна средина (Сл. Весник на РМ бр. 82/07),
 - ⇒ Правилник за начинот и постапката на обезбедување пристап до информациите во врска со животната средина (Сл. Весник на РМ бр. 93/07) и
 - ⇒ Уредба за надомест на трошоци за обезбедување информации за животна средина во услови кога се плаќа надомест (во владина постапка за усвојување).

4.1 Пристап до информации

Општите одредби кои се однесуваат на пристап до информации се специфицирани во Уставот на РМ:

***Уставот на РМ** пропишува: Правото за пристап до информации е во посед на јавните органи и е специфицирано на начин што слободниот пристап до информации и слободата за прием и пренос на информации се загарантирани. Истотака, Уставот на РМ содржи Член кој се однесува на правото за поднесување петиција до државата и другите јавни органи, како и право за добивање одговор.*

Законот за животна средина директно ги спроведува барањата на Архуската Конвенција за пристап до информации од областа на животната средина. Законот утврдува:

- Секој поединец има право на пристап до информации од областа на животната средина без при тоа да покаже интерес;
- Правото за пристап до информации треба да се воспостави на начин како што е дефинирано со Закон;
- Сите органи специфицирани со закон се должни да обезбедат информации од областа на животната средина;
- Барањето за добивање на информации од областа на животната средина може да биде одбиено само во специфични услови;
- Телата специфицирани со Закон се должни да собираат и објавуваат информации од областа на животната средина во рамки на нивните работни должности;
- Исплата на надоместок за трошоците за издавање на бараната информација треба да има разумна вредност, која нема да ги надминува реалните трошоци; и
- Незадоволната страната има право за пристап до правда.

Законот за животна средина дефинира дека тела, правни лица и поединци кои што можат да поседуваат информации од областа на животната средина, се следните: телата на јавна администрација; единици на локална самоуправа; правните и физички лица и поединци кои се овластени од страната јавните органи за вршење на должности, вклучително и должности од специјален карактер, како и активности и услуги од областа на животната средина; и други правни и физички лица специфицирани со Закон.

Правото за пристап до информации од областа на животната средина може да се провери во однос на сите информации пишана, визуелна, аудитивна, електронска или било која друга форма, која се однесува на: **Состојбите со животната средина во медиумите и подрачјата, факторите, мерките, извештаите, анализите за трошоци и придобивки, состојби кои се однесуваат на здравјето на луѓето и нивната безбедност.**

Исто така, во рамки на Законот за животна средина се регулирани **Условите под кои барањето за доивање на информации од областа на животната средина може да биде одбиено.**

Субјектите не дозволуваат пристап до информации, доколку објавувањето на информацијата може да има негативно влијание на:

1. Доверливоста на постапките управувани од страна на надлежните органи;
2. Меѓународните односи, јавната сигурност и националната одбрана;
3. Судскиот процес, правото на правните и физичките лица за фер судење и правото за иницирање на судски процес или дисциплинска постапка;

4. Доверливост за стопанските и индустриски информации, кога доверливоста е гарантирана со закон, во смисол заштита на легитимните економски интереси;
5. Заштита на лица и лични податоци;
6. Заштита на правото за интелектуална и приватна сопственост;
7. Интересите на секој граѓанин што нема да се согласи да ги објави информациите од интерес, а при тоа и нема обврска за да го стори тоа; и/или
8. Заштита на посебни диви видови и/или типови на живеалишта.

Во секој од овие случаи, субјектите треба да проценат дали заштитата на интересите на јавноста, на кои се однесува бараната информација, е од поголема важност наспроти објавувањето на информацијата.

Рамковниот закон кој го поддржува широкиот пристап до информациите од национален карактер во Македонија, укажува на строги одредби (не е дозволен слободен пристап) под следните околности:

Класифицирани информации со извесен степен на тајност; повреда на заштитата на личните податоци; информации идентификувани како доверливи; повреда на доверливоста во постапките за подмирување на надоместоците; информации добиени или произлезени од некоја истрага, во услови на можни последици од штетно влијание во интерес на постапката; информации кои се однесуваат на стопанскиот и други економски интереси, вклучително и интереси за монетарната и фискална политика, информации за содржината на документ, кои подлежат на постапка за собирање и сеуште се предмет на хармонизација со поседувачот на информацијата, информации кои се однесуваат на заштитата на животната средина а не се достапни за јавноста во интерес на заштитата на човечкото здравје и животната средина; и информации кои го загрозуваат правото за интелектуална сопственост (патент, модел, примерок, добра или услуги, показатели за потеклото на производот и сл.).

Р. Македонија ја ратификува Архуската Конвенција. Во тој поглед, сите одговорности за исполнување на барањата на Архуската Конвенција се доверени на Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) и Одделението за комуникација со јавноста во рамки на истото Министерство.

МЖСПП има **правна одговорност** за доставување на информациите за животна средина во согласност со Законите: *Закон за управување со отпад, Закон за заштита на природата, Закон за амбиентен воздух и Нацрт верзија од Законот за води. Во сите погоре споменати закони постои правна основа за практично спроведување на одредбите преку усвојување на соодветна под-законска регулатива.*

МЖСПП е одговорно за доставување на информации од областа на животната средина, како и за олеснување на постапката за пристап до информации од овој карактер кои ги поседуваат другите Министерства, општините, Градот Скопје и општините на Град Скопје, и другите тела и субјекти.

Информациите треба да бидат обезбедени во формата во која се побарани, освен доколку условите утврдени со закон не се исполнети. Начинот и постапките со кои се обезбедуваат информациите се предмет на секундарната легислатива (под-законските Акти).

Со цел пристапот до информациите да биде потранспарентен и лесно достапен, МЖСПП го воспостави системот за информирање по прашањата од областа на животната средина (т.н. Еколошки информативен систем) кој е управуван од страна на Македонскиот еколошки информативен центар (МЕИЦ). Обврските за информирање на национално и меѓународно ниво ќе се спроведуваат преку МЕИЦ.

Информативниот систем е воспоставен и организиран на начин да обезбеди доследна база на податоци, разбирливи, прецизни и достапни за јавноста за состојбите во природата, состојбите со квалитетот на медиумите во животната средина и другите подрачја, бучава, јонизирачко и нејонизирачко зрачење, како и прогнози со примена на техники за моделирање. Информативниот систем вклучува систематизација, чување и примена на податоци добиени преку мониторинг мрежата и локалните мониторинг станици, во мониторинг спроведен од страна на операторите кои се одговорни со Закон, како и мониторинг за посебни медиуми и подрачја во животната средина, а исто така и податоци од Инвентарот на загадувачи и загадувачки супстанции и нивни својства, и Катастарот на загадувачи во животната средина.

Операторите кои се извор на загадувањето и кои истовремено загадуваат еден или повеќе медиуми или ги искористуваат природните богатства, се должни да вршат сопствен мониторинг регулиран со посебен Закон и да применуваат направи и инструменти одобрени во постапките за верификување на мерењата, како и одржување на инструментите за мониторинг во соодветни работни услови.

Врз основа на обработените податоци, МЖСПП припрема податоци на месечна и годишна основа. Отпечатените извештаи се доставуваат до релевантните институции. Официјалните извештаи треба да бидат достапни за различните заинтересирани страни и за јавноста, во просториите на Канцеларијата за комуникација со јавност (ККЈ), како и на веб сајтот на Министерството.

МЖСПП во соработка со другите релевантни Министерства и тела (соработката помеѓу МЖСПП и Министерството за здравство се одвива преку Државниот санитарен инспекторат и Државниот здравствен институт) на државната администрација, подготвуваат т.н. Извештај на показатели и Извештај за состојбите во животната средина, на секои четири години ("извештај"). Извештаите се достапни на веб сајтот на Министерството и се доставуваат до сите релевантни и заинтересирани институции.

4.1.1 Практична примена на одредбите кои се однесуваат на пристапот до информации

Согласно законот за животна средина, се назначува лице кое ќе биде одговорно да придонесе кон постигнување/практикување на правото за пристап до информации од областа на животната средина и да обезбеди простории во кои заинтересираните страни ќе можат да имаат увид и да ги прегледуваат сите информации од овој карактер. Одделението за комуникација со јавноста води регистар на лицата посетители. Сите тие се претставени во табела, и класифицирани согласно типот на информацијата што ја побарале или согласно целната група.

Овие искуства се практикуваат преку Одделението за комуникација со јавност. Принципите на Архуската Конвенција се на некој начин практично спроведени преку воспоставувањето на Канцеларијата за комуникација со јавност – ККЈ и МЕИЦ, како елементи на Одделението за комуникација во склоп на МЖСПП. Сите информации за животната средина кои се од витално значење за нормална и здрава животна средина се доставуваат до јавноста. Граѓаните се слободни да ги доставуваат своите предлози и петиции/барања за одредени еколошки проблеми.

4.2 Пристап до правото за јавно учество

Најчест пример за учество на јавноста, претставува задолжителното вклучување на ставот на граѓаните во процесите за оценка на влијанието врз животната средина, како и во процесите на подготвување на Оперативни планови и пополнување на апликации за издавање на А и Б дозволи за интегрирано спречување и контрола на загадувањата (ИСКЗ). Согласно Законот, неопходно е вклучување на јавноста во постапките за усвојување на програми за животна средина и плански документи, како и учество во подготвувањето на рамковната регулатива и под-законските Акти.

- (1) Предмет за оценка на влијанијата врз животната средина (EIA студии) е проект кој согласно своите карактеристики, опфатот и локацијата на која треба да се изведе, може да има значително влијание врз животната средина. Потребата за оценка на влијанијата врз животната средина (подготвување EIA студија), се идентификува врз основа на испитувани карактеристики случај-по-случај, големина и локација, во согласност со пропишани критериуми, а во чекор со последните научни и технички достигнувања, како и одредбите содржани во правилниците, кои ги регулираат граничните вредности на емисии во животната средина.

МЖСПП е одговорно за:

1. Објавување на известување за достигнувањата во рамки на проектот,
2. Објавување на одлуката за потреба од подготвување на EIA студија,
3. Огласување со кое се информира јавноста дека студијата за оценка на влијанијата врз животната средина е подготвена и достапна за јавност
4. Објавување на извештаите за компатибилноста на EIA студијата
5. Објавување на одлуката за доделување или одбивање за доделување на грант за реализација на проект
6. Огласување на местото и времето на одржување на јавната трибина во врска со EIA студијата

Во услови кога оваа постапка се однесува за оценка на влијанието врз животната средина за проект кој засегнува и други земји во регионот, во тој случај точките 2, 3, 4 и 5 треба да бидат достапни за надлежните органи од другите држави, согласно пропишаните процедури.

- (2) Законот предвидува дека органот на државната администрација одговорен за извршување на работи од областа на животната средина е должен да ги објавува А ИСКЗ дозволи на својата веб страница и во најмалку два дневни весници и да овозможи пристап до информациите за сите заинтересираните страни, во рок од 15 дена да земат учество во процесите за издавање на

дозволи и да дадат мислење во врска со одлуката врз основа на која се издава дозволата.

Коментарите на засегнатата јавност во врска со апликацијата за добивање ИСКЗ дозвола, треба да се достават до МЖСПП, во писмена форма, во рок од 30 дена од денот на објавување на апликацијата. МЖСПП е должно да ги разгледа сите пристигнати коментари и мислења во врска со издадената дозвола. За време на подготвувањето на А дозволата за интегрирано спречување и контрола на загадувања (ИСКЗ), МЖСПП е должно да ги разгледа сите коментари и мислења кои се однеуваат на издавањето на дозволата. За време на подготвувањето на А интегрираната еколошка дозвола, МЖСПП е должно да објасни кои од коментарите упатени од страна на заинтересираните страни се земени во предвид, а кои не, со објаснување зошто се отфрлени.

МЖСПП постојано ја информира јавноста по основ на доставените барања кои се однесуваат на издавањето дозволи со Оперативен план, како и за А ИСКЗ дозволите, кои дозволуваат вклучување на јавноста во целокупниот процес.

На барање на заинтересираните страни, инвеститорот е должен да организира јавна трибина (дебата), на која резултатите од учеството на јавноста треба да бидат земени во предвид, согласно правните обврски.

- (3) Јавното учество во подготвувањето и усвојувањето на документи како НЕАП и ЛЕАП (учество на јавноста во донесувањето на одлуки) треба да се врши на начин и врз основа на пропишаните услови во членот 69 од Законот за животна средина. Наспроти учеството на јавноста во подготвување на плански документи, програми, планови и стратегии, Законот препознава и активно учество на јавноста во подготвување на извршни регулативи и други општо применливи законски обврзувачки правила, кои можат да имаат значително влијание врз животната средина.

Органите на државната администрација и единиците на локална самоуправа со цел вклучување на јавноста во процесите на донесување одлуки, ја информираат јавноста за сите предлози за подготвување, усвојување, дополнување или ревидирање на плановите и програмите, или други прифатливи начини, преку електронските и печатените медиуми. Тие истотака треба да овозможат пристап до информации во врска со предлозите, вклучително и информации за правото на учество на јавноста во постапките на донесување одлуки за плановите и програмите, заедно со одговорниот орган до кое се доставуваат коментарите и прашањата.

Органите треба да ѝ го овозможат на јавноста правото да доставува коментари, предлози и мислења, многу пред донесувањето на одлуки за плановите и програмите. За време на донесувањето на одлуките, тие треба да го земат во предвид мислењето на јавноста.

МЖСПП и органите врз кои влијае спроведувањето на планскиот документ, како правните и физички лица и јавноста, може да го достават своето мислење во врска со нацрт верзијата и извештајот за животна средина, до органите во чија надлежност е подготвувањето на планскиот документ. Мислењата треба да се достават во рок од 30 дена од датумот на доставување и објавување на

информацијата. МЖСПП е должно да го земе во предвид мислењето на јавноста, кога ќе го развива планскиот документ, за што подготвува и специјален извештај.

Владата на РМ, врз основа на предлог поднесен од страна на органот на државната администрација одговорен за прашањата од областа на животната средина, треба да ги дефинира условите, начините и постапките за вклучување на јавноста во подготвувањето на регулативи и други правни Акти.

Начините за објавување на информации и вклучување на јавноста, како и начините за подготвување на извештаи треба да бидат предмет на под-законските Акти.

4.3 Пристап до правда

Уставното право за пристап до правда, вклучително и право на оштета и правна помош, претставува важно фундаментално право и едно од највредните хумани права што се гарантирани со Уставот. Основните фундаментални вредности на правниот поредок во РМ се законското правото, елементите на државната власт – законодавна, извршна и судска, и заштита на правото на сопственост. Се гарантира правото на секој поединец да иницира заштита на правата и слободите одредени со Уставот, пред апелационите судови и Уставниот Суд на Р. Македонија, во постапка која се базира на принципите на приоритетност и ургентност. Се гарантира правото на судската заштита во поглед на законодавноста на поединечните акти на државната администрација, како и заштита за сите институции на кои им е доверени јавен мандат. Граѓаните имаат право да бидат информирани за основните човекови права и слободи, како и активно да придонесуваат, самостојно или во заедништво со други, со цел нивно унапредување и заштита.

Законот за животна средина со цел да им овозможи пристап до правда на организациите и поединците, одредува услови во кои граѓанските здруженија кои се формирани во име на заштитата на животната средина, како и јавноста, имаат право да поднесат жалба во областа на животната средина, и на таков начин во широки размери го практикуваат правото на жалба.

Во рамки на Законот за животна средина се воспоставува правото за пристап до правда за организации и поединци со цел заштита на нивните права и интереси, во неколку случаи:

- **Заштита на правото за пристап до информации од областа на животната средина**
- **Заштита на правото во постапка на оценување на влијанието врз животната средина**
- **Заштита на правото во постапка на издавање ИСКЗ дозволи**

Правото за пристап до правда за организациите и индивидуалците, со цел заштита на нивните права и интереси во административна постапка, исто така се регулира со посебни закони од областа на животната средина, како што се: **Законот за квалитет на амбиентен воздух** (Сл. Весник на РМ бр. 67/2004), **Закон за заштита на природата** (Сл. Весник на РМ бр. 67/2004), **Нацрт Закон за управување со води** (Сл. Весник на РМ бр. 68/2004), и други закони кои го регулираат правото на правните и физичките лица во полето на животната средина и други права.

Заштита на правата на поединците и организациите во административна постапка од страна на институцијата Омбудсман

Институцијата Омбудсман на РМ има правно дејство и обврска да ги заштитува правата на граѓаните и сите други, така што го гарантира правото утврдено со Устав, Закони и меѓународни акти и документи ратификувани од Собранието на РМ, заштитувајќи го правото за слободен пристап до информации од областа на животната средина.

Омбудсманот е институција од уставниот систем на РМ која претставува независен орган, односно механизам преку кој уставните и законските права на граѓаните и сите други, се заштитени во случај на повреда од дејствија, активности и пропусти од страна на органите на државната управа и другите тела и организации кои имаат јавни надлежности. Омбудсманот се регулира со Законот за Омбудсман (Сл. Весник бр. 60/2003).

4.4 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со Законот – општо

Обврските кои произлегоа од Договорот за стабилизација и асоцијација што беше потпишан со ЕУ во 2001 год. ја обврзаа Р. Македонија да го хармонизира националното законодавство со тоа на Европската унија, заради успешно пристапување кон ЕУ. Одговорностите кои произлегуваат за исполнување на барањата од Архуската Конвенција, поттикнуваат консолидација на владините активности во поглед на прилагодување на националното законодавство кон меѓународните барања.

Токму од таа причина, во националното законодавство беа пропишани одредби кои се усогласуваат со одредбите на европската легислатива, како и такви кои се во согласност со барањата на Архуската Конвенција. Рамковното законодавство е речиси транспонирано во целост; единствено секундарното законодавство (под-законските Акти) чека на поинтензивен ангажман околу нивното целосно транспонирање.

Со цел да се подготви резиме, краток осврт кон содржината на законите кои припаѓаат на националното законодавство, беше спроведена анализа на вкупната правна документација која се однесува на: пристап до информации, јавно учество во процесите на донесување одлуки од општ интерес и пристап до правда. Поточно, беа разгледувани правните Акти од примарното законодавство и Уставот на Република Македонија. Правните акти кои што беа анализирани се следните:

- Закон за животна средина
- Закон за измена на законот за животна средина
- Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер
- Методологија за регулаторна оценка на влијание
- Македонски криминален код
- Закон за општи административни постапки
- Закон за граѓанско и криминално право
- Закон за регистрација и работа на граѓанските здруженија
- Закон за формирање на граѓански здруженија
- Закон за донации и спонзорства
- Закон за радио-дифузија
- Закон за основно и средно образование
- Закон за бучава
- Закон за квалитет на амбиентен воздух

Во секој случај, општиот впечаток во врска со правото на пристап е дека некои основни одредби се содржани во националното законодавство, но со цел негово усогласување со законодавството на ЕУ во овој дел, потребна е целосна транспозиција на европската легислатива.

4.4.1 Главни наоди

Гарантирање на уставното право за чиста и безбедна животна средина (одржливо управување)

Основен принцип на фундаменталните вредности на РМ е просторниот развој кој во основа го обединува урбаното и руралното планирање во насока на унапредување и подобрување на социјалното живеење и заштита и унапредување на животната средина и природата. Правото на здрава животна средина, како едно од основните права на човекот е регулирано со Уставот на РМ, како социјално право кое го гарантира правото на граѓаните за живеење во здрава животна средина.

Уставот на РМ е конципиран на три столба на кои се темели концептот на одржлив развој. Тие се: економски развој, социјална еднаквост и заштита на животна средина. Имено “Граѓаните на РМ... одлучија да ја градат Република Македонија како независна, суверена држава, во насока на... гарантирање на човечките права и граѓанските слободи, со цел да обезбеди... социјална правда, економски благосостојба и просперитет меѓу луѓето и меѓу заедниците...”

Гарантирање на уставното право за пристап до информациите кои ги поседуваат органите на државната управа

Уставот на РМ го регулира правото на поднесување петиција (барање) до државата и другите јавни органи, како и правото за добивање одговор. Органите на централната власт и општинските тела, како и органите на Град Скопје и општините на Град Скопје, пропишуваат постапки со кои се потврдува правото за пристап до информации и учество во усвојувањето на одлуки во врска со состојбите во животната средина, како и тоа дека јавноста го изразува своето мислење во процесите на донесување одлуки од општ интерес.

Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер ги регулира условите, начините и постапките за примена на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер, подготвени од органите на државната администрација и другите тела и институции утврдени со закон.

Главната цел на ова право е да се обезбеди достапност на информациите и отвореност во оперирањето со информации за оние што ги поседуваат, и да им се овозможи на правните и физички лица да го применат правото за слободен пристап до информации од јавен карактер. Слободниот пристап до

информации треба да го уживаат сите правни и физички лица, а секако тоа се однесува и на правните и физички лица надвор од РМ.

Гарантирање на уставното право за директно учество на јавноста во процесите на донесување владини одлуки

Директното учество на јавноста во процесите на донесување владини одлуки е регулирано со Методологијата за регулаторна оценка на влијанија. Методологијата ги дефинира одговорностите за вклучување на заинтересираните страни во процесите на донесување одлуки и допушта, засегнатите заедници и загрижените граѓани да влијаат врз таквите одлуки. decisions.

Во рок од 5 дена од датумот на довршување на планскиот документ, а тоа се однесува и на извештајот за животна средина, информациите кои се однесуваат на нацрт планскиот документ и извештајот за животна средина треба да бидат објавени заедно со информациите за постапката за учество на јавноста. Засегнатите страни го поднесуваат своето мислење во врска со нацрт планскиот документ и извештајот за животна средина до органот кој ги подготвува тие документи, не подоцна од 30 дена од датумот на доставување и објавување на информациите поврзани со нив. Органот е задолжен, за време на подготвување на планскиот документ да ги земе во предвид и пристигнатите мислења и да подготви посебен извештај врз основ на нив, и дури потоа да го објави.

Гарантирање на уставното право за пристап до правда, вклучително и правото на оштета и правна помош

Уставното право за пристап до правда, вклучително и право на оштета и правна помош, претставува мошне важна правна основа и со сигурност едно од највредните човечки права загарантирани со Устав. Основните фундаментални вредности на правниот поредок во РМ се законското правото, елементите на државната власт – законодавна, извршна и судска, и заштита на правото на сопственост.

Граѓаните имаат право да бидат информирани за основните човекови права и слободи, како и активно да придонесуваат, самостојно или во група, кон унапредувањето и заштитата. Граѓанските права и слободи може да бидат ограничени во услови на војна, или вонредни состојби и несреќи, како што тоа го пропишуваат одредбите а Уставот. Ограничувањата на правата и слободите не се применуваат за: правото на живот, при забрана на тортура, нехумани и понижувачки команди и казнувања, казниви навреди и изјави утврдени со закон, правото на слобода на сопствено убедување, совесност и мисла, како и слобода на вероисповест.

Законот за животна средина ги одредува надоместоците во услови на штетно влијание врз животната средина, кога заштитата на животната средина и нејзиниот напредок се загрозуваат и трпат последици од настанатото штетно влијание врз неа, а во интерес на заштитата на животната средина и нејзиното

унапредување, правните и физичките лица и граѓанските здруженија преземаат активности со кои го повикуваат операторот на одговорност пред надлежниот Суд: за обештетување на животната средина и нејзино враќање во првобитна состојба, се одредува надомест за настанатата штета врз животната средина, во согласност со општите регулативи за надомест на штета, доколку обештетувањето до враќање во првобитна состојба е неостварливо.

Гарантирање на уставното право за слобода во изразувањето

Во Уставот на РМ, се гарантира правото на сопствено убедување, совесност и мисла, како и правото на вероисповест. Меѓу другото загарантирани се и: слободата на говор, јавното адресирање, јавно информирање и воспоставување на институции за јавно информирање, како и слободниот пристап до информации.

Гарантирање на уставното право за слобода на здружување

Граѓаните можат да го изразат и заштитат своето политичко, економско, социјално, културно и друго право и убедување. Граѓаните можат слободно да се здружуваат и да формираат здруженија, асоцијации и политички партии; слободно да им пристапуваат и да отстапуваат од нив. Истотака, Уставот го гарантира граѓанското право на мирно здружување и изразување на сопственото мислење преку мирни протести без претходно најава или дозвола.

Рамковен закон за поддршка на слободен пристап до информациите од државен карактер

Рамковниот закон за поддршка на слободниот пристап до информации од државен карактер во Македонија, е мошне јасен и во него се дефинираат условите при кои одредени слободи се иземаат (оваа информација е веќе дадена погоре во текстот)

Закон кој го поддржува правото на широката јавност и граѓанските здруженија за пристапот до правото на оштета и правна помош

Криминален код на РМ ги пропишува последиците од пуштање на доверливи информации во јавноста. Лицето кое обелоденува, доставува или на некој начин ја учествува во подготвувањето на информации достапни за јавноста, или на било кое неовластено лице, се казнува со притвор во времетраење од 3 месеци до 5 годони.

Согласно македонскиот правен систем, обелоденувањето на доверливи информации претставува кривично дело, но не секогаш. Тоа би значело дека постои одговорност кај службените лица кои за време на работата ќе стапат во контакт со информации, кои се однесуваат на злоупотреба, искоритување, несоодветно или нелегално работење во рамки на некоја институција, истите да ги објават и достават до соодветната институција.

Пакет на доверливи информации

Во законот за животна средина пакетот доверливи информации е ограничен на неколку од нив, и не е доволно јасен. Во Законот е даден пакет на доверливи информации и условите под кои е дозволено отфрлање на барањето за добивање на информација од јавен карактер. Страната која го поднесува барањето за пристап до информации, има право да поднесе жалба поради одбивањето на нејзиното барање, пред Второстепена комисија на Владата на РМ, одговорна за решавање на административни работи во областа на животната средина.

Закон што ја поддржува широката јавност и граѓанските здруженија за учество во процесите на донесување одлуки

Правото за учество на јавноста и граѓанските здруженија во процесите на донесување одлуки, е ограничено во некои ситуации за широко учество на јавноста. Органот кој го подготвува планскиот документ кој се однесува на нацрт извештајот за планирање во делот на животна средина, е должен да осигура дека информациите кои се однесуваат на јавноста и нејзиното вклучување во јавните трибини се достапни за нив, а треба да се информираат и граѓанските здруженија формирани во интерес на заштитата на животната средина и нејзиното подобрување во подрачјето за кое се спроведува проектот.

Случај на “затворена врата” во процесите на донесување одлуки во интерес на животната средина

Одредени информации кои се однесуваат на заштитата на животната средина не можат да се објават и да бидат достапни за јавноста, во интерес на заштита на човековото здравје и животната средина. Тоа би значело дека во специфични услови дефинирани со закон, таквите информации се тајни и не се достапни за јавноста.

“Засегната јавност” – секој граѓанин или граѓанско здружение кај кои постои интерес за учество во донесување одлуки

Поимот засегнатата јавност подразбира, едно или повеќе правни или физички лица, граѓани и нивните организации и здруженија. Засегнатата јавност е претставена преку граѓанските здруженија формирани во интерес на заштитата на животната средина и нејзино подобрување, како и преку поединците кои во голема мера можат да ги искусат ефектите од практикувањето на правото за донесување на одлуки.

Административни процедури во врска со јавното учество

Законот за општа управна постапка ги дефинира страните кои можат да земат учество во постапката. Со поимот *страна* се укажува на лице кое бара решавање во управна постапка, лице против кое се води управната постапка, или пак лице кое има право да учествува во постапка за да ги заштити своите

права и интереси. Секое лице или правен субјект во управна постапка, како и секоја јавна или бизнис единица во дадена организација или заедница, населба, група на луѓе и други кои не се во групата на правни субјекти, можат да бидат страни во постапката, доколку се носители на права и одговорности што се предмет на управната постапка.

Организациите не се страна во управната постапка за сите случаи, туку само во специфични услови кои се одредени со закон. Токму ова, мошне јасно укажува на ограничувањата во поглед на широкиот пристап до право на оштета и правна помош (засегнатите поединци барат правна помош и право на оштета пред судот или другите независни и непристрасни тела, но исклучително во услови специфицирани со Закон)

Правниот систем препознаа одговорности при штетно влијание врз животната средина

Одговорности за штети предизвикани врз животната средина, претставени преку принципот "загадувачот плаќа":

- Заштита и ремедијација на целокупните штети предизвикани врз животната средина,
- Обновување на животната средина; и
- Воведување мерки и практики за намалување на ризикот од оштетување на животната средина.

Одговорности во случај на оштетување на животната средина, се појавуваат во услови на: директна закана од оштетувања на животната средина кои потекнуваат од вршење на професионални активности специфицирани во регулативите кои се усвоени.

МЖСПП ги утврдува достигнувањата во професионалните активности што можат да повлечат одговорност во случај на оштетување на животната средина. Операторот кој преку своите професионални активности предизвикува штети во животната средина и директна закана за нејзино оштетување, се повикува на одговорност.

МЖСПП ги утврдува мерките за ремедијација согласно настанатата штета во животната средина. Во случај на штети во животната средина, операторот треба да дефинира и предложи типови на мерки за заштита и ремедијација и истите да ги поднесе за одобрување, до органот на државната администрација одговорен за работите од областа на животната средина. После дефинирањето на мерките за заштита, операторот е должен да води грижа за тоа, дали мерките што се преземаат за заштита и подобрување на состојбите се соодветни и ефикасни и доволни да ја елиминираат вкупно настанатата штета. Во услови кога настанатата штета се повторува, МЖСПП одлучува за приоритетните мерки кои треба да се преземат.

Пакет на владини тела кои се имуни на жалба

Македонскиот правен систем пропишува услови во кои службените лица се имуни на жалба, и кои и понатаму се на должност. Уставот пропишува дека некои претставници на уставниот поредок уживаат имунитет. Поточно, Уставот пропишува дека институцијата – Претседател на РМ ужива имунитет и само Уставниот суд со две-третинско мнозинство од гласовите на вкупниот број судии решава за отфрлање на имунитетот и одобрување на одлуката за затворање на Претседателот на РМ. Во продолжение, Уставот пропишува дека на Премиерот и Министрите истотака им се гарантира имунитет, при што за отфрлање на нивниот имунитет решава Собранието.

Барање за вклучување на секој граѓанин или граѓанско здружение

Согласно македонскиот граѓански и кривичен законик, можноста секој заинтересиран поединец или граѓанско здружение да поднесе жалба, е ограничена само на оние страни кои имаат активно легитимно право во процесите. Тоа би значело дека, само доколку некоја од страните успее да го потврди својот интерес во процесите, само во тој случај ќе може активно да се вклучи во судскиот процес.

Од сруга страна пак, Законот за животна средина пропишува дека секој заинтересиран поединец или граѓанско здружение може, без никакво ограничување и спречување да го информира Државниот инспекторат за животна средина да изврши надзор на правните и физички лица кои извршуваат активности што влијаат или можеби влијаат врз животната средина. После ваквата информација, државниот орган е должен да го отпочне процесот.

Регистрација и работа на граѓанските здруженија (ГЗ) во интерес на промоцијата и овозможување поволна средина за делување на граѓанските здруженија (ГЗ)

Законот за регистрација и работа на ГЗ не забранува регистрација на ГЗ без разлика на полето на делување на ГЗ, вклучително и на целите, интересите и активностите на ГЗ. Временското ограничување и трошоците за регистрација се во разумна рамка.

Законот креира различни правни и регулаторни олеснувања кои ја поддржуваат независноста во финансирањето на граѓанските здруженија (ГЗ)

Законот за ГЗ и основање, како и Законот за донации и спонзорства во јавните работи допушта ГЗ да примаат донации од широк спектар на извори за донирање, од различни сектори, буџетот на РМ, локалните буџети на општините, од физички лица, институции и фирми, како и од домашни и странски извори на финансирање. Донациите служат како финансиска поддршка, услуга и друг вид материјална поддршка. Во поглед на ова прашање не постојат забрани или стриктни ограничувања за условите на финансирањето од домашни или странски фондации.

Регистрација и работа на медиумите во поддршка кон слободата на печатот

Уставот на РМ ја гарантира слободата на говор, слободата за информирање на јавноста и гарантира слобода во формирање а институции наменети да ја информираат јавноста. Цензурата е забранета со Устав.

Можности за пристап до различни извори на финансирање на медиумите

Законот за радио-дифузија ги регулира условите за огласување и нудење спонзорства за медиумите. Не се споменуваат условите за примање донации наменети за медиумите и продавање емисии и услуги, за широк спектар на медиуми, но е напоменат начинот на финансирање на Националната телевизија – од надоместокот за радио-дифузија, огласувања, спонзорства, донации, продажба на програми и услуги, како и од буџетот на РМ.

Одредби во законот кои наметнуваат граѓанско образование во училишниот систем

Законите кои се однесуваат на основното и средно образование не ги посочуваат предметите кои се вклучени во образовниот процес. Предметот “Граѓанска култура” е задолжителен предмет во 7-мо и 8-мо одделение од основното образование. Во средните училишта може да се јави во облик на проектна активност (факултативна настава), но не како задолжителен предмет.

Одредби во законот кои наметнуваат образование од областа на животната средина во училишниот систем

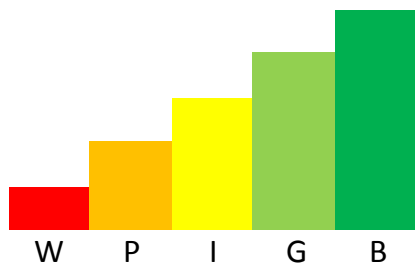
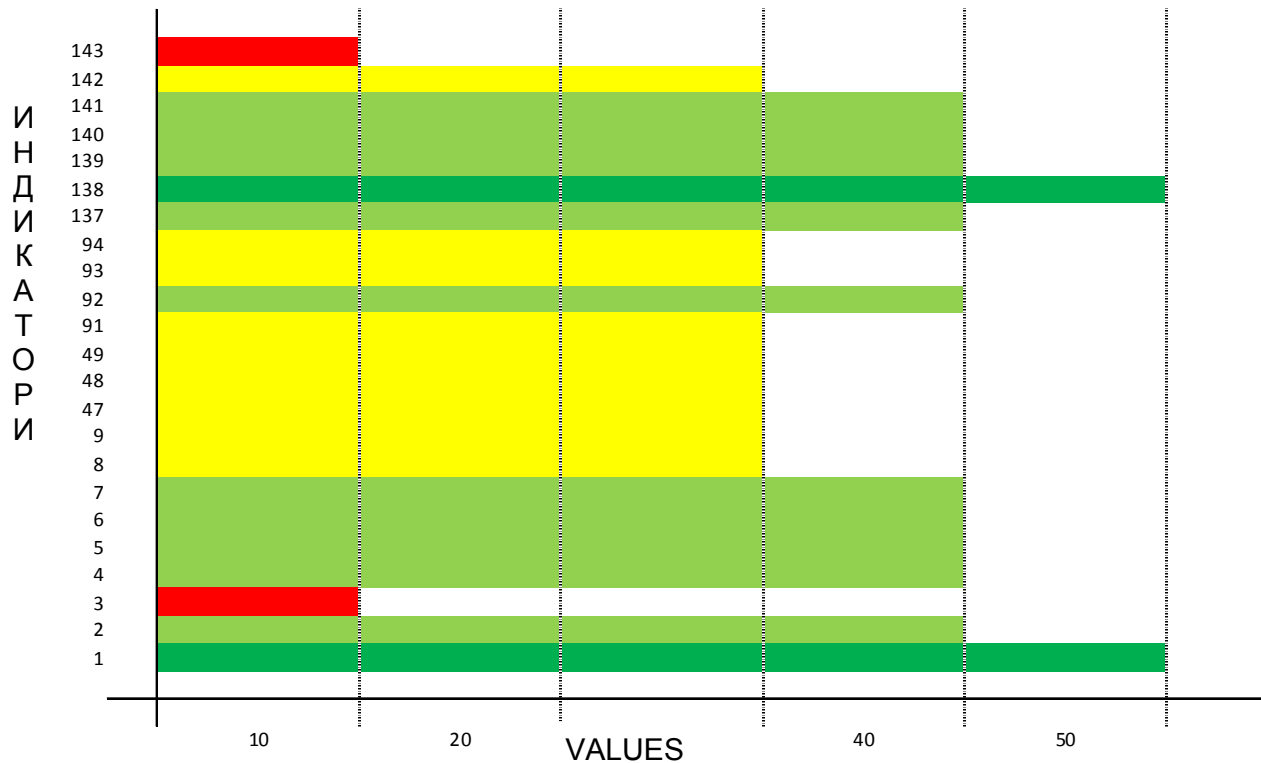
Искусствата во поглед на образовниот систем покажуваат недостаток на одделен предмет посветен на животната средина и нејзината заштита. Но, од скоро тоа повеќе не е пракса. Прашањата поврзани со проблематиките од областа на животната средина се споменувани како посебни теми во склоп на други предмети, но вообичаено застапеноста на тие теми е во незавидни размери.

Но, со отпочнување на новата училишна година, на училишните клупи се најде т.н. “Зелен пакет” (подготвен од РЕЦ, Канцеларијата во Македонија, потпомогнат од Австриската Влада и австриската агенција за развој АДА) – кој претставува еден вид алатка за стекнување знаења во делот на одржливото образование. Во наставната програма се вклучува од 5то одделение од основното образование (предметот за сега има факултативен карактер).

Одредби во законот кои наметнуваат обезбедување бесплатна правна помош

Законот за животна средина не вклучува членови кои регулираат “обезбедувањето бесплатна правна помош”. Законот е глуп за правна помош. Инаку, до сега не е изработен посебен Закон за бесплатна правна помош.

Сите овие индикатори, споменати од погоре беа искористени за да ги одразат тековните иницијативи во правниот систем на РМ, во поглед на правото за пристап, а квалитативниот приказ на спроведеното истражување е даден на графикот, подолу.

4.4.2 Заклучоци и Препораки

Проблем: Иако беше заклучено дека профилот на македонското законодавство е структуриран на таков начин што покажува усогласување со барањата на Европската Унија во поглед на пристапот до информации, и е во согласност со меѓународните Регулации и Конвенции (Архуска Конвенција, Еспоо Конвенција итн.), може да се дополни дека, дури и кога законите содржат значајна правна основа за пристап на јавноста до информации од областа на животната средина, сепак не може да се прифати како доволна. Законот бара проактивно и регуларно генерирање на податоци од областа на животната средина.

Акции:

- Измени и дополнувања на Законот за формирање на граѓански здруженија. Под-законските акти ѝ овозможуваат на заинтересираната јавност бесплатно да регистрира граѓански здруженија кои работат во интерес на животната средина.
- Усвојување на Закон за правна помош
- Изменување на под-законски акти за воспоставување на систем за набљудување на степенот на спроведување на правните наредби и воведување на казни за притајување или изобличување на податоците.
- Градење на капацитети во државните органи во поглед на пристапот до информации и учество на јавноста.
- Подготвување и реализација на обуки за сите лица кои се одговорни за чување и доставувањето на податоци, претставници на МЖСПП и локалната самоуправа, со што ќе се постигне поедноставен начин во пристапот до информации и јавно учество во проесите на донесување одлуки од општ интерес.
- Изменување и дополнување на Членот 212 од Законот за животна средина. Казните се минимални за правните субјекти кои ја загадуваат животната средина. Потребно е нивно зголемување до 100 000 euros.
- Изменување и дополнување на Членот 53 од Законот за животна средина. Треба да се промени временото ограничување во поглед на пристапот до информации.
 - Измена на точката 1, со што бараната информација да се обезбеди за период не подолг од 15 дена.
 - Измена на точката 2 од членот 53 на Законот за животна средина, односно бараната информација да се обезбеди во рок од еден месец, после поднесувањето на барањето.

5. ГРАДЕЊЕ КАПАЦИТЕТИ – ОПШТО

Главните настојувања на секоја Влада е да ги гради своите капацитети на начин, така што ќе ги исполни принципите на: транспарентност, известување и одговорности. Со цел националниот систем да се изгради во согласност со меѓународните барања во однос на слободниот пристап до информации, учество на јавноста во процесите на донесување одлуки од општ интерес и правда, Република Македонија го насочува својот интерес кон градење услови за поддршка на граѓанските здруженија (ГЗ) преку остварување прифатливи правни аранжмани за нивно формирање.

Граѓанските здруженија претставуваат важен јавен сервис кој постои во интерес на човекот и неговите потреби за промовирање на здравјето на заедниците. За жал, правната позиција на таквите здруженија многу често е недоволно јасна и помалку сомнителна. Мошне често, Владите ги претставуваат ГЗ како закана и дејствуваат во насока да го лимитираат полето на нивно делување и да ја оневозможат нивната улога. Секако, Владата е одговорна да креира правни услови кои ќе овозможат ГЗ непречено да ја вршат својата мисија. Сето тоа повлекува потреба за креирање рамнотежа меѓу поттикнување привилегии кај ГЗ и нивно оптоваување со одговорности. Постои надеж дека принципите потцртани тука ќе им помогнат на Владите да го насочат својот став кон воспоставување рамнотежа.

Граѓанските здруженија не вклучуваат организации кои припаѓаат на приватниот сектор (профитни организации), ниту такви кои се под чадорот на владините институции. Во групата на ГЗ спаѓаат единствено непрофитни и невладини организации, поточно организации кои ѝ припаѓаат на заедницата. Сепак, способноста на овие организации да ја спроведуваат својата специјална функција значајно зависи од правата поврзани со животната средина, во чии граници тие оперираат, а сето ова зависи од активностите спроведени од страна на државата. Секако, воспоставувањето на поволна правна клима во областа на животната средина, со сигурност претставува главен двигател на Владата во обидите да поттикне развој на граѓанските здруженија.

Во повеќе делови на светот, правната рамка не е целосно дефинирана, содржи контрадикторности или е застарена и се коси со трендовите и вистинските потреби за ГЗ. И додека некои организации беа управувани на начин да се справат со недоволните состојби во делот на законодавството од областа на животната средина, се случи, подобрувањето на состојбите со легислативата да биде првиот приоритет на граѓанските здруженија насекаде низ светот.

5.1 Главни наоди (Преглед)

Закони и правила за регистрација и работа на граѓанските здруженија

Правните аранжмани за ГЗ се уредно регулирани. Законот за регистрација и работа на ГЗ не забранува регистрација на ГЗ без разлика на полето на делување на ГЗ, вклучително и на целите, интересите и активностите на ГЗ. Временското ограничување и трошоците за регистрација се во разумна рамка (во рок од 5 дена Централниот регистер одлучува во врска со регистрирањето на ГЗ).

Законот креира различни правни и регулаторни олеснувања кои ја поддржуваат независноста во финансирањето на граѓанските здруженија (ГЗ)

Финансиската независност за ГЗ често зависи од законите кои ги водат условите за финансирање.

Законот за ГЗ и основање, како и Законот за донации и спонзорства во јавните работи допушта ГЗ да примаат донации од широк спектар на извори за донирање, од различни сектори, буџетот на РМ, локалните буџети на општините, од физички лица, институции и фирми, како и од домашни и странски извори на финансирање. Донациите служат како финансиска поддршка, услуга и друг вид материјална поддршка.

Во поглед на ова прашање не постојат забрани или стриктни ограничувања за условите на финансирањето од домашни или странски фондации.

Регистрација и работа на медиумите во поддршка кон слободата на печатот

Не постојат никакви забрани споменати во Законот кои ја ограничуваат слободата на печатот.

Уставот на РМ ја гарантира слободата на говор, слободата за информирање на јавноста и гарантира слобода во формирање а институции наменети да ја информираат јавноста. Цензурата е забранета со Устав.

Можности за пристап до различни извори на финансирање на медиумите

Законот овозможува повеќе разновидни начини за финансирање на медиумите.

Медиумите играат значајна улога во обезбедувањето на информации за јавноста, и истотака претставуваат важна алатка во активностите на ГЗ, Владата и другите општествени чинители.

Можни извори на финансирање за Националната телевизија се: од надоместокот за радио-дифузија, огласувања, спонзорства, донации, продажба на програми и услуги, како и од буџетот на РМ (Националната телевизија е единствениот медиум во РМ кому му е достапен буџетот на РМ).

Одредби во законот кои наметнуваат граѓанско образование во училишниот систем

"Граѓанското образование" вклучува курсеви преку кои студентите се образуваат во врска со начините на воспоставување на државниот систем (власта), нивните права и должности утврдени со закон.

Предметот "Граѓанска култура" е задолжителен предмет во 7-мо и 8-мо одделение од основното образование. Во средните училишта може да се јави во облик на проектна активност (факултативна настава), но не како задолжителен предмет.

Одредби во законот кои наметнуваат образование од областа на животната средина во училишниот систем

Законите кои се однесуваат на примарното и секундарното образование не ги вклучуваат предметите кои се дел од образовниот систем. Ова прашање е покриено со наставните планови и програми.

Искуствата во поглед на образовниот систем покажуваат недостаток на одделен предмет посветен на животната средина и нејзината заштита. Но, од скоро тоа повеќе не е пракса. Прашањата поврзани со проблематиките од областа на животната средина се споменувани како посебни теми во склоп на други предмети, но вообичаено застапеноста на тие теми е во незавидни размери.

Но, со отпочнување на новата училишна година, на училишните клупи се најде т.н. “Зелен пакет” (подготвен од РЕЦ, Канцеларијата во Македонија, потпомогнат од Австриската Влада и австриската агенција за развој АДА) – кој претставува еден вид алатка за стекнување знаења во делот на одржливото образование. Во наставната програма се вклучува од 5то одделение од основното образование (предметот за сега има факултативен карактер).

Одредби во законот кои наметнуваат обезбедување бесплатна правна помош

“Бесплатната правна помош” вклучува застапнички услуги (адвокат) и правен совет обезбеден од владина агенција или канцеларија која треба да им биде достапна на граѓаните без надомест.

Законот за животна средина не вклучува членови кои регулираат “обезбедување бесплатна правна помош”. Законот е глуп за правна помош.

Бесплатната правна помош е клучна во обезбедувањето еднаква заштита на сите граѓани со закон.

Владата не обезбедува можности и олеснувања за училишните наставници, во смисол нивно професионално надоградување на своето образование во областа на животната средина

Овој индикатор проценува до кое ниво Владата го охрабрува и поттикнува образованието во областа на животната средина преку организирање на обуки за наставниците.

Владините институции ниту нудат можности за едукација на наставниците од јавните училишта во областа на животната средина, ниту нудат било какви олеснувања. Соработката меѓу НВО-и и наставниците од јавните училишта по прашањата од областа на животната средина, како и соработката меѓу наставниците и Секторот за односи со јавност кој што се наоѓа во склоп на МЖСПП, се одвива доброволно, без регулирани основи.

Владата спроведува правила и регулативи за регистрирање и работа на ГЗ

Владините Агенции спроведуваат правила за регистрација и работа на ГЗ на начин кој е единствен за различен тип на НВОи кои делуваат низ повеќе различни локалитети.

ГЗ во РМ не се соочуваат со рестрикции за време на регистрација и работа, ниту во поглед на полето на делување, или пак опфатот на активности (локално, национално, регионално).

Владата спроведува правила и регулативи за регистрирање и работа на медиумите

Овој индикатор проценува дали Владините Агенции спроведуваат правила за регистрација и работа на медиумите на начин кој е единствен за различен тип на медиуми кои делуваат низ повеќе различни локалитети.

Секоја Влада до сега покажуваше неконзистентност и непредвидливост во односот кон медиумите; постоеа случаи кога Владата инсистираше во своите обиди да ги изведе медиумите пред суд поради обелоденувањето на некои информации.

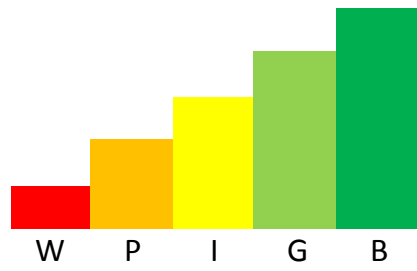
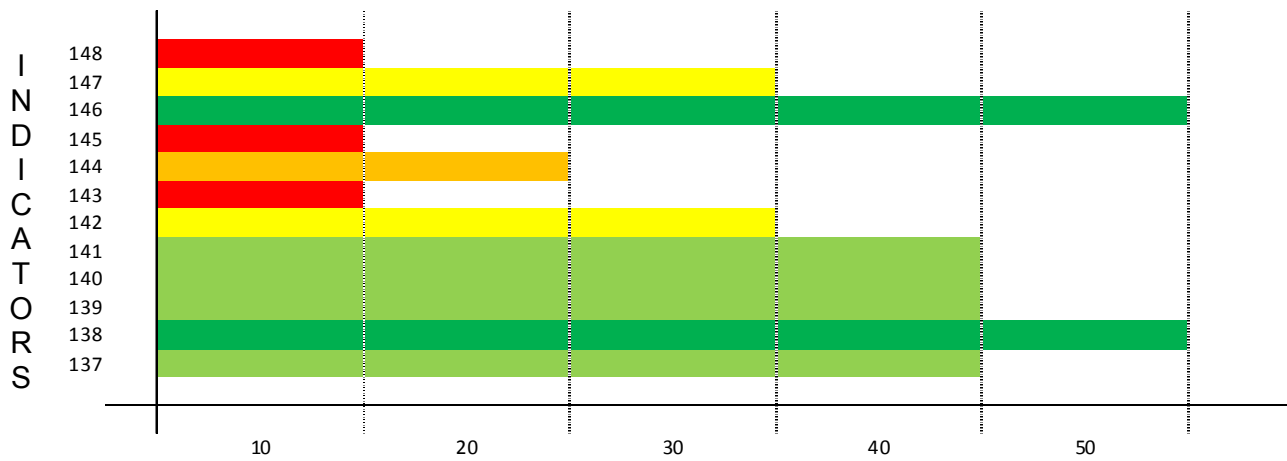
Владата обезбедува обуки или утврдува начини за пристап до ресурси за обезбедување на правото за пристап за наставниците

Правото за пристап е многу малку застапено во јавниот образовен систем во РМ. Тоа е покриено со најмногу три училишни часови со отпочнување на 8-мо одделение во основните училишта, во рамки на предметот “Граѓанска култура”. Владата не организира обуки за наставниците во јавните училишни установи во поглед на правото на пристап. Наставниците истакнуваат дека чувствуваат потреба за унапредување на знаењата во оваа област.

Владата обезбедува бесплатна правна помош

Законот за животна средина не регулира обезбедување на “бесплатна правна помош”, а секако ниту Владата го обезбедува тоа.

Сите овие индикатори, споменати од погоре беа искористени за да ги одразат тековните капацитети (владини и невладини) во РМ, во поглед на реализираните активности за промоција на правото за пристап, а квалитативниот приказ на спроведеното истражување е даден на графикот, подолу.

W – Worst (лошо)
 P – Poor (сиромашно)
 I – Intermediate (просечно)
 G – Good (добро)
 B – Best (најдобро)

5.2 Македонските капацитети

Со сигурност може да се каже дека приближувањето кон европските интеграции, единствено е можно преку градење стабилни капацитети. Македонија вложува напори да изгради ефикасни капацитети во поглед на правото на пристап. Вредно е да се напомене дека во моментот постојат капацитети инкорпорирани во институционалната рамка, кои придонесуваат кон поедноставување на пристапот до информации, јавното учество во процесите на донесување одлуки и пристап до правда. Во продолжение е опишан актуелниот институционален систем во РМ во поглед на практикувањето на правото на пристап:

Канцеларијата за комуникација со јавност (ККЈ) претставува јавен сервис кој обезбедува едноставен пристап до информациите од областа на животната средина. Канцеларијата е отворена во Јануари 1999 год., во склоп на МЖСПП.

Проект кој што беше отпочнат на 31 Јануари 2001 год. а спроведен од страна на ЕУ и МЖСПП заедно, преку програмата PHARE, својата основната цел ја насочи кон институционален развој и градење капацитети. Со овој проект се промовираше значењето на канцеларијата во насока на ефикасни достигнувања, поедноставен пристап до информациите до јавноста, а сето тоа во интерес на зголемување на јавната свест и знаења.

Препознавајќи го јавниот интерес за информациите од областа на животната средина, Владата ја креираше канцеларијата на начин да го спроведува основниот принцип на транспарентност во процесите на донесување одлуки.

Воспоставувањето на ККЈ придонесува кон постојано поттикнување активности во кои се вклучува и Владата – односи со јавност.

Коалиција – Фамилија Архус

Невладиниот сектор ја воспостави т.н. Коалиција – Архуска Фамилија во РМ, со цел да се зајакне улогата на НВО секторот во насока на спроведување на барањата на Конвенцијата. Во таа насока, НВОи ја насетија потребата од 4-ри регионални канцеларии. Овие регионални канцеларии ја играат улогата на Центри наменети за граѓаните, кои им овозможуваат на граѓаните да бараат информации; изворни центри за НВОи во регионот, наменети за трансфер на информации на локално, национално и меѓународно ниво; како и центри кои земаат учество во доставувањето на информации на хоризонтално и вертикално ниво.

Меѓу-министерски Работни Групи

Хармонизацијата на законодавството во подготвителниот процес е потпомогнато од меѓу-министерските работни групи. Овие Работни групи се воспоставени со цел да претставуваат главни движечки сили за повеќето активности во подготвувањето на законите, на тој начин претставувајќи платформа за развивање на новото законодавство во делот на животната средина, усогласено со законодавството на ЕУ. Секако, ваквата практика се применува и при подготвувањето на стратешките документи и планови.

Центри за пристап до правда и спроведување на Архуската Конвенција

Уште од 2005 год. НВО Флорозон од Скопје отпочна активности за зајакнување на капацитетите во делот на правната администрација, со цел практична примена на правото за пристап до правда. Имено, целта на Програмата е зајакнување на капацитетите на судството во РМ за практична примена на Архуската Конвенција – Правото за пристап до правда, односно воведување на и обезбедување знаења за Третиот столб на Архуската Конвенција, како и подобро усогласување на активностите за нејзината примена, преку поттикнување на алтернативни механизми за побрзи и поефикасни процеси, вклучително и соодветни и ефикасни мерки за отстранување на можни последици.

Претставници од 27 судови во РМ учествуваа во Програмата (судии, високи претставници на здруженија, државни секретари, претседатели на судови), вклучувајќи адвокати, претставници на институцијата Омбутсман, Министерот за правда и Министерот за животна средина и просторно планирање.

Семинарот беше организиран од страна на EMLA (Environment Management and Law Association) од Унгарија. Тимот на НВО Флорозон и продолжи со реализацијата на оваа Програма и во текот на 2008 год.

Со цел да овозможи полесен пристап до правда, Флорозон отвори **Центар за пристап до правда и спроведување на Архуската Конвенција**. Центарот делува на целата територија на РМ, во интерес на сите правни и физички лица. Програмата на овој Центар нуди бесплатни правни совети и бесплатно правно претставување во случаи кога е повредено правото на здрава животна средина.

Постои база на статистички податоци која укажува на:

- 396 извештаи за добивање информации – укажуваат на спремноста на граѓаните да поставуваат прашања во врска со проблематиките од областа на животна средина (во таа насока, Флорозон соработува со субјекти кои поседуваат информации за животната средина)
- 6 кривични измени покренати против приватни лица
- 4 кривични дела поднесени до релевантен суд
- 14 извештаи – за постигната согласност за подобрување на состојбите во животната средина

Владата покренува иницијативи кои одат во прилог на продолжување на правниот статусот за граѓанските здружанија. Ваквиот статусот се остварува преку еден вид форма на регистрација и целата постапка е правно регулирана. Извесен број принципи што треба да се испочитуваат, на некој начин водат кон креирање и реализација на процедурите за регистрација. Еден од најважните меѓу нив е следниот:

- Законските одредби им овозможуваат на ГЗ да го остварат и на тој начин да добијат статус на правен субјект, и тоа да го направат на лесно достапен начин. Критериумите за добивање статус на правно лице и ограничени одговорности, треба да бидат јасни и да не бидат прекумерно рестриктивни.
- Имајќи предвид што ГЗ својот статус на правно лице, се очекува да го остварат на лесно достапен начин, тоа значи дека законските одредби не се мандатни. Неформалните, односно организациите кои не го оствариле ваквиот статус, имаат потполно право да придонесуваат и дозволено им е да делуваат.

- Правото да се здружуваат и да формираат граѓански здруженија се остварува преку можноста организациите да го остваруваат фундаменталното право, што инаку се однесува на граѓаните (физичките лица), а се применува со цел остварување слобода на говор и здружување, како и поднесување петиции/жалби до Владата.
- Владите може да изберат во поглед на условите за регистрирање на ГЗ. Со регистрацијата се овозможува јасно дефинирање на статусот на граѓанските здруженија, а тоа секако повлекува поголема доверба меѓу граѓаните. Следните упатства во поглед на регистрационите одредби треба да се имаат во предвид:
 - Регистрацијата се води од страна на независен орган, што не е поврзан со политиките на државната управа, кои инаку можат да се менуваат од време на време. Пример за вакви независни тела претставуваат стопанските комори, судовите и специјални регистрациони органи.
 - Регистрационите процедури треба да бидат унифицирани, а еден регистрационен орган е доволен за цела држава.
 - Процедурите и критериумите за регистрација треба да се достапни за јавноста, јасни и прецизни; надоместоците не смеат да бидат превисоки; Регистрациониот процес треба да се врши умесно; и во никој случај не смее да биде одбиена постапката за регистрација доколку се исполнети сите услови.
 - Секое одбивање за регистрација треба да биде предмет на судски увид.
 - Регистрираните организации може да ги презентираат под-законските спецификации за регистрација и да посочат на одговорните службеници. Меѓу спецификациите треба да биде посочен и минималниот број на членови на бордот, смена на службените лица, како и други примери за правилно водење на постапката за регистрирање.
 - Надлежните органи треба да водат регистар на организации кои ја поминале постапката за регистрација, со што поседуваат корисна информација за заинтересираните граѓани. Овие податоци треба да бидат лесно достани и доверливи, и постојано да се одржуваат и надополнуваат.

Транспарентност, Известување и Одговорности

За да ја обезбедат довербата кај граѓаните, ГЗ треба да бидат транспарентни и оперативни. Транспарентноста може да се постигне на доброволна основа преку редовно известување и комуникација со различни општествени чинители (заинтересирани страни). Како и да е, надлежните органи можат да поттикнат легитимност кон задолжителна транспарентност преку редовно доставување извештаи од страна на регистрираните здруженија. Неколку принципи треба да се применат во креирањето на бараните известувања наменети за чироката јавност:

- Бараните извештаи треба да ѝ послужат на јавноста, и каде е можно да бидат хармонизирани со барањата на другите јавни и приватни тела.
- Владата треба да воспостави процедури за собирање и чување на податоци, нивно процесирање и подготвување извештаи од страна на ГЗ. Тие треба да бидат лесно достапни за јавноста. Меѓу другото, можат да се применат некои начини за објавување на информации, како веб страници, информативни центри, со назнака дека таквиот начин на информирање треба да биде лесно достапен за сите заинтересирани страни.

- Кординативните тела, како НВО советите, треба да се охрабрат со цел да им помогнат на организациите околу регистрирањето и објавувањето на информации, односно известување. Како дополнување, надлежните органи пак, би можеле да побараат помош од овие тела, со цел остварување пристап до бараните извештаи, а за таквата услуга треба да понудат и соодветен надомест.

5.3 Заклучоци и Препораки

Проблем: Повеќе владини службеници, вклучувајќи дел и од членовите на судството, не ги разбираат во целост законите за пристап и практиките за учество на јавноста, оневозможувајќи □ при тоа на јавноста да го искуси правото на пристап. Постојат примери кога службениците не го применуваат правото на пристап и покажуваат недостаток од познавања за истиот, при што ја запоставуваат својата улога во придонесот кон остварување пристап. Во исто време, граѓаните многу често не се запознаени со сопствените права и покажуваат недостаток од вештини за ефикасно учество во барањето и прибирањето на потребни информации, а секако, се очекува и да негодуваат во услови кога се незадоволни од состојбите во животната средина, барајќи отстранување на причините. Додека повеќето граѓански здруженија ги развиваат овие вештини, изворите на финансиски средства е неопходно да иницираат и поддржат квалитетни програми за градење на капацитети, какви што вообичаено недостасуваат.

Градење капацитети

Со цел да се обезбеди подобро разбирање на одредбите од законите кои се однесуваат на животната средина и нивно активно спроведување, вклучително и собирање, анализа и доставување на информации, како и информации за учество на јавноста и пристап до правда, неопходно е да се преземат конкретни активности. Треба да се укаже на потребата за воспоставување на владини агенции обезбедени со потребен кадар, кој ќе земе учество во бројни едукативни тренинг програми, на кои ќе биде обучуван за најдобрите техники за доставување на информациите.

Акции:

- Формирање на меѓу-министерска група која ќе биде задолжена за реализирање на трите права на пристап. Во оваа група ќе учествуваат претставници од различните сектори од Министерство за животна средина и просторно планирање, понатаму, претставници на локалната самоуправа, Министерството за правда и Омбудсман канцеларијата. Потребно е јасно дефинирање и поставување на судската надлежност во делот на заштитата на животната средина, со што ќе се овозможи ефикасно спроведување на законите, соработка помеѓу инспекциските служби, а на тој начин и спроведување на Архуската конвенција. Со цел да се постигне крајната цел, неопходно е да се реализираат обуки од страна на стручни тимови.
- Обуки за државните службеници, заради обезбедување на информации кои се од интерес за животната средина. Охрабрување на Владата во генерирањето на релевантни информации. Неопходно е сите вработени да бидат одговорни за своите задолженија кои се однесуваат на пристапот (во описот на нивните работни задолженија треба да се содржани и овие, поточно да се набљудува начинот на кој тие ги исполнуваат своите должности).

- Развивање соработка помеѓу агенциите, како и соработка со бизнис и граѓанските здруженија, со цел да се осигура дека податоците кои се однесуваат на животната средина се употребливи и редовно се објавуваат.
- Градење соработка и обезбедување финансиски средства за граѓанските здруженија кои имаат искуство во организирање на заедницата во здруженија од граѓански тип или здруженија од областа на животната средина.
- Надградување на знаењата со кои располагаат граѓанските здруженија, обуки за граѓанските здруженија кои се однесуваат на начините за пристап до информации, правда и механизми за учество, сето тоа дополнето со познавања за штетните влијанија врз животната средина.
- Пристап до поволни финансиски програми за граѓанските здруженија, грантови, ослободување од надоместоци и сл.
- Практични истражувања за изборот на граѓански здруженија кои земаат учество во процесите за донесување одлуки од национален и регионален карактер. Истражувањата треба да бидат насочени и кон изнаоѓање механизми кои ќе ги вклучуваат и сиромашните и социјално отфрлените во процесите на донесување одлуки, а ќе го ограничат учеството на елитата.
- Да се постигне правото на пристап да биде достапно за сите загрижени страни.
- Застапниците на пристапот се очекува да преземат повеќе клучни акции кои ќе придонесат кон реформи во делот на право на пристап и ќе се насочат кон отстранување на препреките и недостатоците на одредбите за пристап на јавноста.
- Подобрување на состојбите при спроведување на реформи во делот на пристап (поттикнување поголема транспарентност и влијание на јавноста во донесувањето на одлуки)
- Управување и одржување на реформи во политиката (за да се испитаат состојбите во поглед на реформите во политиката, неопходно е испитување на оние субјекти кои се најзагрозени заради недостаток од слободен пристап во донесувањето на одлуки и испитувањето да се пренесе на оние кои покажуваат најголем интерес за почитување на транспарентноста и демократичноста).
- Градење и зајакнување на мрежи кои се насочени кон поттикнување поголема транспарентност.
- Подобрување и институционализација на правото на пристап (продолжена и независна проценка, застапување и соработка)
- Постојано градење на капацитети уште во најрана фаза, што подразбира поттикнување на измени во образовниот систем, преку воведување на задолжителен предмет за проучување на одржливоста на животна средина и граѓанските здруженија, во основните и средните училишта.

6. ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

Пристапот до информации нуди можност граѓаните да добиваат информации од областа на животната средина кои ги поседуваат надлежните органи на државата управа. "Информациите за животна средина" вклучуваат информации за квалитетот на воздухот и водите, како на пр. информации за тоа, под кои услови се складираат опасните хемикалии во кругот на фабриката и сл.

Пристап до информации – 8 Случајни сценарија

Име на случајно сценарио	Тип на сценарио	Детали за типот
Загадување на воздух од ОКТА, раф. за сурова нафта	Информации од регуларно набљудување	Квалитет на воздух
Проблеми во жив.сред. од загадувањето на Крива Река (во Крива Паланка)	Информации од регуларно набљудување	Квалитет на вода за пиење
Загадување на Каменичка Река	Информации од регуларно набљудување	Квалитет на вода за пиење
ОКТА – Постоечка опрема за заштита на жив.сред.	Информации на ниво на постројка	Извештаи за индустриска проверка
Бучава од дискотека – случај заглавен во административен круг	Информации на ниво на постројка	Извештаи за усогласувања во животната средина
Еко-катастрофа на р. Вардар: 1000-ци угинати риби	Информации во услови на вонредна состојба	Биодиверзитет
Истекување на огромни количини на рударски отпад од постапките на екстракција на оловна и цинкова руда – САСА	Информации во услови на вонредна состојба	Водни тела (река)
Извештај за состојбите во жив. сред. 2006	Извештај за состојбите во жив. сред.	Поврзување со мерни индикатори

Во продолжение главните наоди за истражувањата поврзани со случајните сценарија:

1.	Име на случај:	Загадување на воздух од рафинерија ОКТА
	Тип на случај:	Информации од регуларно набљудување
	Детали за случајот:	Загадување на воздух
	Општи инфо.:	(Опис на случајното сценарио)

Рафинеријата за преработка на сурова нафта – ОКТА А.Д., е основана во 1980 г., лоцирана е близу Скопје, во населбата Илинден, во непосредна близина на с. Миладиновци.

Опфат на компанијата – рафинирање на сурова нафта; увоз и трговија со нафтени производи (основни производи кои се произведуваат се: течен нафтен гас, оловен и безоловен бензин, горива за авионски погон, дизел гориво, мазут и горива за затоплување)

Клучни проблеми – загадување од распространетиот SO₂ и ослободување на POPs загадувачите.

Проблеми кои повлекуваат грижа – влијанието се манифестира во форма на кожни алергии, бронхитис, ларингитис, астма и други форми на (хронични) респираторни заболувања. Загадувањето, секако, има особено штетно влијание врз, растенијата, животните и подземните води.

Факти – Рафинеријата ослободува SO₂ во големи количини, посебно за време на ноќта, рано наутро и за време на празници, кога Државниот инспекторат за животна средина не работи.

Во Април 2008, ТАИ истражувачкиот тим побара од страна на МЖСПП, извештај од ОКТА за податоците во врска со загадувачките супстанции за квалитет на воздухот, кои се пратат со регуларен мониторинг, за периодот Јануари 2007 – Април 2008. Добиените податоци се однесуваат на емисии од ОКТА за период од Фебруари до Септември 2007 год., а податоците се земани само во една недела од тековниот месец. Овие мерења биле реализирани од страна на државната лабораторија, и се разбира, сите покажуваа вредности “под” горната гранична вредност за SO₂ и чад. ТАИ истражувачкиот тим беше информиран од страна на МЖСПП дека не постојат податоци од континуиран мониторинг за квалитетот на амбиентниот воздух во близина на рафинеријата. Добиените податоци кои се однесуваа на периодот од Јануари до Март 2008 г. беа од внатрешните мерења што самостојно ги спровела ОКТА. Системот за внатрешен мониторинг во ОКТА е воспоставен на крајот од 2007 г. а се земаат дневни податоци. Секако и меѓу овие податоци, вредностите беа под горната граница за SO₂. ТАИ истражувачкиот тим беше информиран од страна на МЖСПП дека со воспоставувањето на системот за внатрешен мониторинг, Министерството се потпира исклучиво на податоците за квалитетот на воздухот добиени од ОКТА.

Вредно да се напомене – И покрај прикажувањето на овие податоци, локалното население и понатаму страда од загадувањето кое потекнува од рафинерија ОКТА, што од SO₂ и другите загадувачки супстанции.

После притисокот од локалното население во 2005 г., беше лоцирана една мониторинг станица во селото Миладиновци, а податоците беа собирани и обработувани од страна на државна лабораторија. Како експеримент, локалното население додаде чиста сулфурна киселина во апаратурата за набљудување. Секако, после ваквиот потег очекуваа податоци “под горната гранична вредност”.

Иако резултатите проследени од страна на надлежните органи беа во рамки на граничните вредности, беше ветено до граѓаните дека ќе се набави десулфуризатор, т.н. Klaus-ова постројка. Во Јуни 2008 десулфуризаторот сеуште не беше ставен во погон. Тоа и беше причина за последните протести. Меѓу другото, поставувањето на мониторинг станици за контрола на квалитетот на воздух, на повеќе различни точки во општината, сеуште не е целосно реализирано.

2. Име на случај:	Проблеми во жив.сред. од загадувањето на Крива Река
Тип на случај:	Информации од регуларно набљудување
Детали за типот:	Квалитет на вода за пиење
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Клучни проблеми – загадување на вода (воочливи промени на бојата на водата до темно сива или кафена); Осомничена страна – рудник “Тораница”

Проблеми кои повлекуваат грижа – постои ризик за појава на болести кај говедата, и уште пострашно, смрт, од причина што тие пијат од таа вода, а истотака постои ризик од загадување на околните плодни полиња кои се наводнуваат со неа (помор на риби, како и уништена флора и фауна во реката).

Факти – Државниот инспекторат за животна средина и другите одговорни институции не обезбедија никакви информации за загрижените граѓани, ниту пак предвидоа некакви акции за заштита и решавање на проблемот. Локалното население и здружението на спортски риболовци “Мрена” не успеаа да добијат одговор на бараните информации за мерењата за квалитетот на водите.

Вредно да се напомне – Државниот инспекторат за животна средина сеуште не презел никакви мерки за заштита.

3. Име на случај:	Загадување на Каменичка Река
Тип на случај:	Информации од регуларно набљудување
Детали за типот:	Квалитет на вода за пиење
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Каменичка Река беше високо загадена за време на големата несреќа што се случи во рудникот САСА во 2003, кога огромна количина руднички отпад истече во реката, а се префрли и на локалните брегови. Управувањето на рудникот

САСА (извлекување на сировини (метали) од руда и производство на метали) од 2004 г. е во сопственост на Руската компанија Солвеј.

Клучен проблем – Загадување на вода (загадување од кадмиум, олово и цинк во Каменичка Река)

Проблеми кои повлекуваат грижи – уништен биодиверзитет (заболен добиток кој пиел од загадената вода); миризби (загрозено е и здравјето на луѓето). Високо надминување на концентрациите на тешки метали во водата е особено штетно, не само за селото Саса и градот Македонска Каменица, туку и за хидро-акумулацијата Калиманци, чии води се користат за мелиорација на обработливото земјиште во поширокиот регион.

Факти – Со објавувањето на ставот на државниот инспекторат дека реката не е загадена, незадоволните граѓани почнаа да собираат потписи за заштита на Каменичка Река. Беше формирано кризно тело за регионот со цел преземање акции за заштита на реката. Телото е составено од членови на локалната самоуправа, жители на селото Саса и градот Македонска Каменица, НВО – Здравец 2002, и членови од локалната полиција. Државниот инспекторат за животна средина произнесе дека реката и околната почва не е загадена. Резултатите од неколкуте земени примероци, во текот на различни временски периоди, покажуваат несоодветни вредности за направените мерења, во вид на наративен извештај.

НВО Здравец 2002 во Март 2007 год. направија независни мерења, во лабораторијата во Куманово, која исто така е државна лабораторија. Резултатите покажуваат вредности за кадмиум, олово и цинк над дозволените граници. Независните анализи што беа направени во приватна лабораторија, на иницијатива на НВО Здравец 2002 во Април 2008 покажуваат дури и полоши резултати од оние од 2007 г.

Согласно НВО Здравец 2002, независните резултати во многу се разликуваат од резултатите на Државниот инспекторат за животна средина и тие од рудникот Саса.

Вредно да се напомене – Управат на рудникот Саса покажуваше изненаденост од протестите на локалното население. Тие изјавуваат дека вложиле големи напори за заштита на животната средина (2.4 мил. евра се вложени за изградба на нов склад за рударски отпад). Реалноста е сепак поинаква. Најмалку еднаш месечно, кога опремата е онечистена, хемикалиите што се употребуваат за флотација се исфрлаат во реката.

4.	Име на случајот:	Рафинерија ОКТА – Постоечка опрема за заштита на жив.сред.
	Тип на случај:	Информации на ниво на постројка
	Детали за типот:	Извештај од индустриската проверка
	Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Рафинеријата ОКТА А. Д., постројка за преработка на нафта и производство на нафтени деривати е формирана 1980 г. Лоцирана е во Скопје, општина Илинден, во непосредна близина на с. Миладиновци. Рафинеријата ОКТА е индустрија за нафтени деривати. Од 1999 г. ОКТА е член на групацијата CRUDE OIL REFINERY A.D. is funded in 1980, located in Skopje Region, near by Hellenic Petroleum која обезбедува значителни инвестиции за модернизација на технологијата на постројката. ОКТА како голем субјект и загадувач е одговорна да постигне висока ефикасност по прашањата на здравјето, безбедноста и животната средина.

Опфат на компанијата – преработка на сурова нафта; увоз и трговија со нафтени производи (основни производи кои се произведуваат се: течен нафтен гас, оловен и безоловен бензин, горива за авионски погон, дизел гориво, мазут и горива за затоплување).

Главни двигатели на ОКТА (принципи) – Издигнување на активностите за заштита на животната средина: намалување на влијанието врз животната средина, намалување на емисиите на загадувачите, воспоставување на БАТ (најдобри достапни техники), набљудување на емисиите на гасови и квалитетот на амбиентниот воздух и квалитетот на водата за пиење (сеуште не е сертифицирана за ЕМАС – систем за управување со животна средина).

Обврски и одговорности – ОКТА има обврска да подготви Оперативен план и апликација за добивање дозвола за усогласување со оперативен план. Тие беа поднесени во првата четвртина од 2007 год. до МЖСПП. Нивната апликација е објавена на веб страницата на МЖСПП и претставува јавен документ. Водени од одредбите на Директивата за ИСКЗ, се идентификува потребата за воведување стандарди познати како БАТ (Најдобри Достапни Техники). Нацрт верзијата за А – ИСКЗ дозволата со Оперативниот план се подготвени и чекаат на финална одлука од Министерот. Во продолжение, треба да отпочнат преговорите со МЖСПП за усогласување со барањата на ЕУ (договорен распоред за преговори во периодот 2008 – 2014).

Листа на постоечка опрема за заштита на животната средина -

Емисии во атмосферата: SO₂

- Изведба на постројка *Klaus* во која се врши *Klaus* процесот каде се добива (S) од H₂S. Сулфурот не е опасен и може да се применува во хемиската индустрија. Во последните месеци, емисиите на SO₂ се во рамки на максималните дозволени концентрации.
- Мобилни инструменти за мониторирање на SO₂ во амбиентниот воздух (MODEL 100 E, UV FLUORESCENCE SO₂ ANALYZER). Набљудувањето на емисиите се спроведува со Testoterm - TESTO 33.
- Нов софистициран инструмент (собирен систем за гасна анализа, ин ситу) за постојан мониторинг на емисии од оџаци низ кои излегуваат зачадени гасови.

- * Општиот впечаток е дека *Klaus*-овата постројка не работи постојано. Жителите велат дека рафинеријата испушта SO₂ во огромни количини во ноќните периоди, за време на викендите и често забележуваат црни облаци и јака миризба на сулфур.

ТАИ Извештај – Македонија

Емисии во почва

- Скоро невозможно е да се појават емисии во почва, но сепак истите се контролираат преку земање примероци во одредени временски интервали. Постои можност за загадување на подземни води и нивната контрола се врши со помош на пиезометри кои се поставени во кругот на рафинеријата.

Третман на отпадни води

- ОКТА има постројка за третман на отпадни води (за третман на индустриски отпадни води, санитарни отпадни води и атмосферски води).

Груба сепарација → хемиско → механичко → биолошко чистење

Краен реципиент – Бујковачка Река (ефлуентот задоволува стандарди кои се утврдени со дозволата за стопанисување со води и преку националното законодавство во делот на води)

- * Општиот впечаток е дека подземните води се загадени и жителите кои употребуваат вода за пиење од околните бунари, често забележуваат нечиста и вода обоена во темна боја.

Проблемите со загадувањето во селата Бујковци и Миладиновци беа решени со изградба на водоснабдителен систем за вода за пиење од с. Јурумлери.

Управување со отпад

- Генерирање на:
 - ⇒ Индустриски цврст и течен отпад (бетонски заштитни базени за времено складирање на индустриски води и седименти; аератори за стабилизација на отпадната мил; деминерализација на нафтените остатоци)
 - ⇒ Отпад налик на комуналниот (ОКТА има потпишано договор со Јавното комунално претпријатие кое управува на територијата на општина Илинден)

Складирање на хемикалии

- Хемикалиите се пакуваат во пластични или метални буриња. Просторот за складирање е заштитен со непропустни сидови и бетонски под (хемикалиите во цврста состојба се чуваат во посебни базени).

Лабораторија

Акредитираната лабораторија (ISO 17025) врши анализи за контрола на квалитет на:

- суровини,
- финални производи,
- дополнителни флуиди,
- хемиски раствори и
- технички отпадни води.

(покрај овие, во лабораторијата се спроведуваат и хемиски и микробиолошки анализи за техничките отпадни води)

Безбедносни системи

ОКТА има воспоставено безбедносни системи, како:

- технички пречки за заштита во случај на несреќи;
- заштита на опремата во услови на зголемен притисок со безбедносни вентили;
- сигнализација кога концентрациите на H₂S и експлозивни гасови се зголемени;
- систем за ладење поврзан во мрежа за хидрација;
- систем за против пожарна заштита.

Комори за согорување

Рафинерија ОКТА планира замена на горилниците од коморите за согорување со горилници кои емитураат помали количини на азотни оксиди во атмосферата, кај некои од печките.

ОКТА рафинерија има Оддел (служба) за животна средина. Нејзината улога е да го набљудува квалитетот на амбиентниот воздух; подобрување на квалитетот на водата и постројката; подготвување извештаи од набљудувањето; комуникација и соработка со МЖСПП и спроведување на националното законодавство и регулативи. Освен одговорностите, има и технички персонал кој е одговорен за мерење на нивото на вибрации.

** Во РМ не постои регулатива или Правилник кој дефинира модел за креирање на дисперзии на SO₂ и NO_x во атмосферата. ОКТА ќе применува модели за диспергирање на емисии откако МЖСПП ќе го усвои најсоодветниот модел.*

5.	Име на случај:	Бучава од дискотека – случај заглавен во административен круг
	Тип на случај:	Информации на ниво на постројка
	Детали за типот:	Известување за усогласување со жив.сред.
	Ошти инфо.:	(Опис на случајот)

Ова случајно сценарио се однесува на инкомпатибилноста на институциите (надлежните органи) тво решавањето на проблемите од областа на животна средина.

Клучен проблем – загадување од бучава

Проблеми кои повлекуваат грижи – неусогласеност по прашањата за одговорностите на институциите во обидот да одговорат кон усогласување (институции надвор од пракса); преклопување на одговорности меѓу институциите или недостаток од јасно дефинирање на одговорностите што им се доделуваат.

Факт – Движење во круг –

НВО Еко-мисија поднесе приговор до МЖСПП во Јуни 2007 поради бучавата која потекнува од дискотека лоцирана во Градскиот Парк во Скопје. Министерството се оправда дека не е одговорно по ова прашање и одговорноста ја префрли на локалната самоуправа на чија територија се наоѓа дискотеката. Паралелно со одговорот од МЖСПП, Еко-мисија поднесе приговор до Град Скопје на 11-ти Јули, кога им беше речено дека тие не се одговорни за ова прашање и повторно ги упатуваат на МЖСПП. Во Јули 2007 год. НВО доставува приговор до Општина Центар, но не добиваат никаков одговор во наредните 5 месеци. Во продолжение НВО поднесува приговор поради несоодветното постапување на општина Центар и недобивањето одговор / информација од нив, до Министерството за правда, кое пак ги насочува на институцијата Омбудсман за решавање на ова прашање. Одговорот на институцијата Омбудсман беше во насока, поради добивањето несоодветна информација од страна на општината Центар, таа (НВО) повторно да се консултира со МЖСПП во врска со бучавата од дискотека.

Последица на сето ова беше поднесувањето жалба до Уставниот суд на РМ, нагласувајќи го прашањето за тоа која институција е одговорна за мерење на бучавата во дискотеката на Градскиот Парк, а исто така поднесоа и барање до Собранието на РМ да се испита работата на Омбудсманот и неговите заменици.

На крајот, беше објавено дека одговорностите во врска со ова прашање му се доделени на Град Скопје, но дека било особено тешко да се одговори на поплаките затоа што тие биле доставени во временски период кога не може да се делува по ова прашање. Заклучокот во врска со ова недоразбирање укажува на нејаснотии околу поделените одговорности меѓу институциите.

6.	Име на случај:	Еко-катастрофа на Река Вардар: помор на илјадници риби
	Тип на случај:	Информации во случај на несреќа
	Детали за типот:	Биодиверзитет
	Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Клучен проблем – заматување на реката поради испуштање на големи количини вода во неа од страна на хидро-електрична постројка

Проблеми кои повлекуваат грижи – помор на илјадници риби, некои тешки и до 5 кг. Беа приметени како плутаат по речната површина кај градот Велес.

Факти – Членови на граѓанските здруженија во Велес претпоставуваат дека причината за настанувањето на оваа несреќа се должи на испуштањето огромни количини вода во реката, речната вода почнала да се меша со речниот песок и калта, а исто така тенок слој од цврсти честички и партикули беа суспендирани во водата (калестата вода на реката го уништи капиларниот систем за размена на кислород).

Вердно да се напомена – еден месец после еколошката катастрофа, сеуште нема официјални информации за причините за помор на рибите. Согласно изјавите на Директорот на Државниот инспекторат за земјоделство, можна причина за настанатата незгода претставува испуштањето на големи количества на вода во реката од водите на вештачкото езеро Матка, каде управува тимот на хидро-електричната централа “Матка”. Но, сопственикот на ХЕЦ “Matka”, ЕВН, ја демантира оваа информација, посочувајќи ги ХЕЦ “Козјак” и сопственикот “Електрани Македонија” како виновници за несреќата.

** Не постои официјална информација сеуште за целиот настан. Институциите си ја префрлаат одговорноста меѓу себе без да преземат било какви одговорности.*

7. Име на случај:	Истекување на големи количини руднички отпад од рудникот за екстракција на оловна и цинкова руда - SASA
Тип на случај:	Информации во случај на несреќа
Детали за типот:	Водни тела и почва
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Клучни проблеми – Помеѓу 70,000 and 100,000 m³ руднички отпад истекле од езерото во улога на складиште на руднички отпад од преработката на оловна и цинкова руда, Саса. Несреќата се случи на само 12 км од градот Македонска Каменица.

Истечениот руднички отпад беше расфрлан во р.Каменичка Река, по нејзинитеградот Македонска Каменица. Меѓу другото овој отпад доспеа и до хидро-акумулацијата Калиманци.

За време на летниот период, кога водата на хидро-акумулацијата се употребува за наводнување на земјоделското земјиште, акумулацијата е речиси празна, а рудничкиот отпад не е покриен со вода и во таква ситуација лесно се разлетува до блиските куќи.

Проблеми кои предизвикуваат грижи – Поради загадувањето, биодиверзитетот во реката е целосно уништен, а исто така плодната почва и обработливото земјиште на двата брега од реката се потполно загадени. Водата од реката, меѓу другото се користи за напојување на говедата од селата кои гравитираат покрај реката. Подземните води се исто така загрозени.

Факти – Владата воспостави специјално владино тело составено од членови, претставници на неколку Министерства, со задолжение да најдат решение за начините на ремедијација на загаденото поддрчје.

МЖСПП отпочна да ги зголемува фондовите за ремедијација на загаденото подрачје. Сепак беа реализирани неко заштитни мерки во времетраење од 4 месеци, со поддршка на UNDP.

МЖСПП и локалната самоуправа веднаш го информираа локалното население за отпочнување активности за евакуација од загрозените подрачја и во никој случај да не а водат стоката на напојување од реката.

Вредно да се напомене – Не беше исчистена целата загадена зона. Беше исчистена површината од распространетиот руднички отпад, по должина на реката, преку селото Саса, па се до градот Македонска Каменица. Останатиот дел кој се распостилаше по бреговите на реката, па се до акумулацијата Калиманци, и оној руднички отпад кој доспеа до езерото, сеуште не е исчистен.

МЖСПП никогаш не достави вредна и разбирлива информација во врска со настанатото загадување после оваа еколошка катастрофа.

8. Име на случај:	Извештај за состојбите во животната средина 2006
Тип на случај:	Извештај за состојбите во животната средина
Детали за типот:	/
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Одговорна институција за доставување на информации и податоци во врска со животната средина (за состојбите и квалитетот на медиумите, природата, бучавата, јонизирачкото и нејонизирачкото зрачење и природното наследство) – МЖСПП

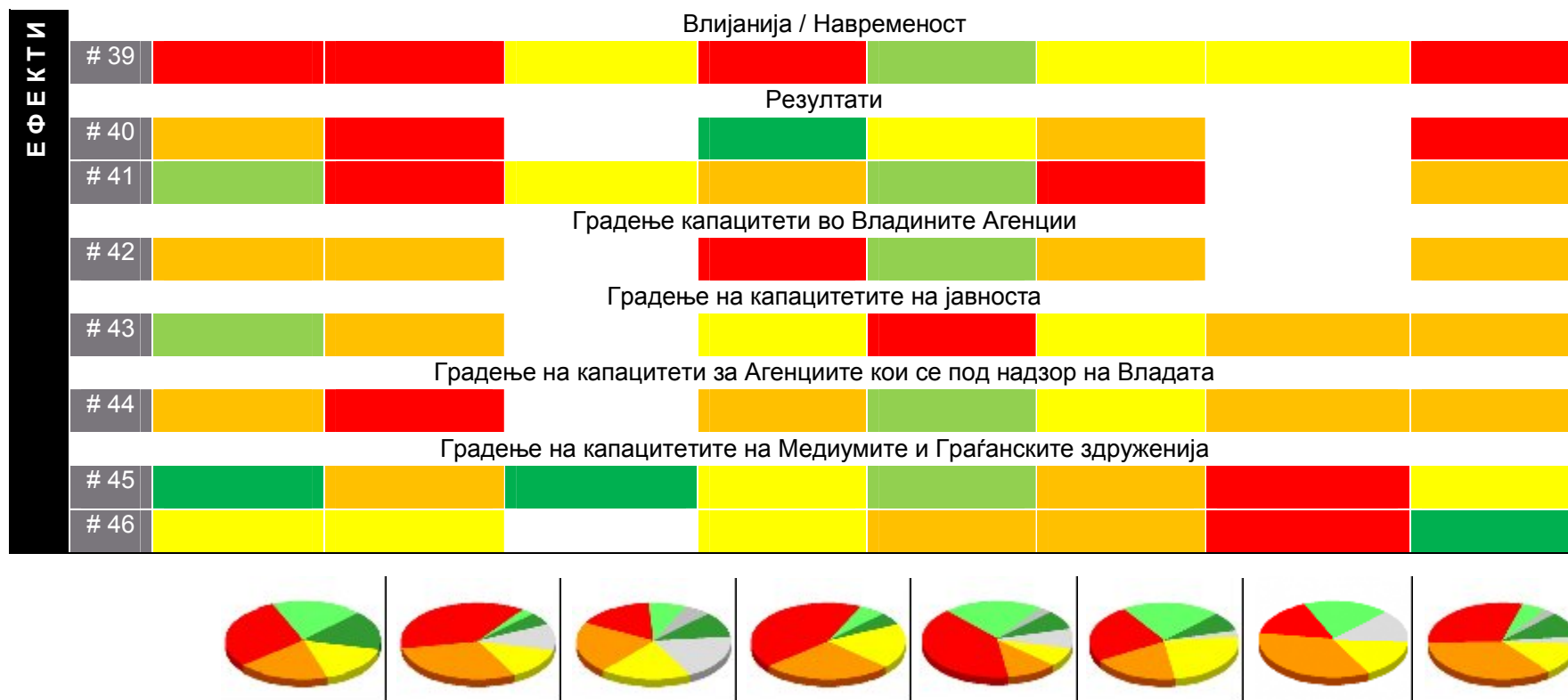
Општ впечаток за Случајното сценарио – МЖСПП законски ги исполнува своите обврски да подготвува Извештаи за состојбите во животната средина (Извештај за состојбите во животната средина 2006).

Вредно да се напомене – Собраните информации не се доволно јасни и разбирливи, затоа што се опишани на непрофесионален начин. Информациите дадени во табели не можат да утврдат дали присуството на загадувачката супстанца и нејзините концентрации се над или во пропишани граници. Од друга страна нема никакви информации за влијанијата врз човечкото здравје и животната средина предизвикани од низа фактори; и да се наметнуваат политики, мерки и акции кои треба да помогнат кон намалувањето или отстранувањето на негативните влијанија во повеќе животни медиуми.

* *Доставувањето на извештајот беше со закаснување од неколку месеци*

		ОКТА – Загадување на воздух	Бучава од дикотека – админ.круг	Еко.катастрофа (р. Вардар)	Загад.на вдди (Крива Река)	Истекување на руднички отпад САСА	ОКТА – Постоечка опрема	Извештај за состојбите во жив.сред. (2006)	Загадување на Каменичка Река
ЗАКОН		Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап							
	# 10								
	# 11								
	# 12								
		Специфичен Закон + Ограничувања за пристап							
	# 13								
		Градење капацитети во Владините Агенции							
	# 14								
	# 15								
	# 16								
		Градење на капацитетите на јавноста							
	# 17								
		Градење на капацитети за Агенциите кои се под надзор на Владата							
	# 18								
		Навременост							
	# 19								
ОБИДИ		Опфат и квалитет на пристап							
	# 20								
	# 21								
	# 22								

# 23								
# 24								
Трошоци и достапност								
# 25								
Непристрасност и правичност								
# 26								
# 27								
Навременост								
# 28								
# 29								
# 30								
Канали на пристап								
# 31								
Градење капацитети во Владините Агенции								
# 32								
# 33								
# 34								
# 35								
Градење на капацитети за Агенциите кои се под надзор на Владата								
# 36								
Градење на капацитетите на јавноста								
# 37								
# 38								

6.1 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со правото за пристап до информации

Наодите од #37-те индикатори искористени за ова истражување беа класифицирани во две групи. Во првата група која обединува 10 индикатори, постоечката правна рамка е оценета врз основа на правните инструменти кои беа разгледувани. Во втората група од 27 индикатори, Владините напори (обиди) и ефекти се проценети врз основа на идентификуваните информации за типовите на случајни сценарија, насочувајќи го фокусот на *квалитетот и напорите* за пристап со специфичен тип на информации. Квалитетот се утврдува преку опфатот и квалитетот во напорите за собирање информации со потребна содржината и нивно доставување. Достапноста се утврдува преку напорите, информациите да бидат лесно достапни за јавноста, како и да бидат навремени, да укажуваат на употребените канали за нивна потрага, трошоците и потребите за градење на капацитети за службениците и граѓаните.

Достигнувањата на владиниот систем во обезбедувањето на пристап до информации се вреднуваат (добиваат поени) како: силни, со средни достигнувања и слаби, и тие се претставени во Табелата подолу, соодветно за Законите / Напорите / Ефектите. Во интерес на анализите, одбрано е показателот “слаби” да се претставува со црвена боја, “средните достигнувања” со жолта и “силните” со зелена. Оваа табела претставува еден општ приказ за состојбите во пристапот до информации во РМ. Во продолжение, може да се изведат следните заклучоци:

Случајни сценарија (8) – Пристап до информации		Индикатори #	ДОСТИГНУВАЊА			
			СЛАБО	СРЕДНО	СИЛНО	Не познато
ЗАКОН	Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап	# 10 - # 12		29 %	71 %	
	Специфичен Закон + Ограничувања во пристапот	# 13		12.5 %	87.5 %	
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 14 - # 16	83 %	17 %		
	Градење на капацитетите на јавноста	# 17		12.5 %	87.5 %	
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на Владата	# 18	100 %			
	Навременост	# 19	75 %	12.5 %	12.5 %	
ОБИДИ	Опфат и квалитет на пристап	# 20 - # 24	30 %	45 %	10 %	15 %
	Трошоци и спремност	# 25		12.5 %	62.5 %	25 %
	Непристрасност и правичност	# 26 - # 27	37.5 %	31.25 %	6.25 %	25 %
	Навременост	# 28 - # 30	12.5 %	37.5 %	33 %	17 %
	Канали за пристап	# 31	37.5 %	62.5 %		
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 32 - # 35	18.75 %	56.25 %	18.75 %	6.25 %

	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на Владата	# 36		87.5 %		12.5 %
	Градење на капацитетите на јавноста	# 37 - # 38	12.5 %	75 %	12.5 %	
ЕФЕКТИ	Влијанија / Навременост	# 39	50 %	37.5 %	12.5 %	
	Резултати	# 40 - # 41	25 %	37.5 %	18.75 %	18.75 %
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 42	12.5 %	50 %	12.5 %	25 %
	Градење на капацитетите на јавноста	# 43	12.5 %	62.5 %	12.5 %	12.5 %
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на	# 44	12.5 %	62.5 %	12.5 %	12.5 %
	Градење на капацитети во медиумите и граѓанските здруж.	# 45 - # 46	12.5 %	56.25 %	25 %	6.25 %

Закон – Во општ поглед, националното законодавство е добро апроксимирано кон законодавството на ЕУ. Во 2001 год. кога беше потпишан Договорот за Асоцијација и стабилизација, започна процесот на усогласување на државната легислатива со таа на Европската Унија во областа на животната средина.

- *Македонија го потпиша Договорот за асоцијација и стабилизација на 9-ти Април 2001 г. во Луксембург; истиот беше ратификуван од страна на македонското Собрание на 1-ви Јуни 2001 г., но на сила стапи дури на 1-ви Април 2004 г.*
- *На 17-ти Декември 2005 г. Советот на ЕУ и додели на РМ статус на кандидат за членување во Европската Унија.*

Може да се потврди, дека повеќе специфични одредби кои се однесуваат на правото за пристап до информации се содржани во националното законодавство.

Согласно законот за животна средина, Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) е одговорно за собирање, обработка и претставување на официјалните (релевантни, разбирливи и достапни за јавност) податоци и информации за состојбите и квалитетот на живеалиштата (медиумите), природата, бучавата, јонизирачкото и нејонизирачкото зрачење и заштитата на природното наследство. Принципите на вклучување на јавноста и пристап до информации, ги обврзува органите на државната управа на РМ (како централните, така и локалните) да ги обезбедат сите неопходни мерки и да пропишат постапки преку кои ќе биде обезбедено правото за пристап до информации од областа на животната средина и правото за јавно учество во процесите на донесување одлуки од општ интерес. Субјектите посочени погоре, во рамки на своите одговорности, учествуваат во доставувањето и одржувањето на информациите што тие ги поседуваат, овозможувајќи истите да бидат лесно достапни за јавноста, во облик и формат што е лесен за ракување и умножување и кој е вмрежен, така што пристапот до него со примена на компјутерска техника е едноставен. Не постои конкретна временска рамка за подготвување и доставување на информации до јавност, но праксата на МЖСПП покажува дека таквите извештаи се подготвуваат до крајот на месец Април за годината што е измината (Податоци за состојбите во животната средина).

Операторите кои се извор на емисии и кои загадуваат еден или повеќе медиуми и подрачја, или користат богатства во природно наследство, се должни согласно посебен закон, да спроведуваат сопствен мониторинг, употребувајќи направи и

инструменти одобрени во постапките за верификување на мерки кои се утврдени со закон. Исто така е потребно инструментите за вршење мониторинг да се одржуваат во соодветни работни услови.

Заклучок е дека постои потреба од независни експерти кои ќе вршат набљудување на условите.

Законот за животна средина дефинира дека органите, правните и физичките лица кои поседуваат информации од областа на животната средина, можат да бидат: органи на државната управа; единици на локална самоуправа; правните и физичките лица кои се овластени од страна на надлежните органи, вклучително специјални должности, активности и услуги од областа на животната средина; и други правни и физички лица специфицирани со закон.

Правото за пристап до информации од областа на животната средина, треба да се практикува за сите информации во пишана, визуелна, аудитивна, електронска или било каква друга достапна форма, кои се однесуваат на: **состојбите во медиумите и подрачјата, факторите, мерките, извештаите; анализа на трошоци и добивки; услови кои се однесуваат на човечкото здравје и безбедност.**

Напори / обиди – Од анализите извршени преку проценката на случајните сценарија во однос на пристапот до информации, беше лесно да се заклучи дека сепак се воочливи некои иницијативи. Граѓанските здруженија прават напори да ги објават оние случувања кои влијаат штетно врз животната средина. Тие се добро запознаени и воведени во постапките за добивање релевантни информации, но ги загрижува фактот дали информацијата што им се доставува од надлежните органи има употреблива вредност. ГЗ ги почитуваат постапките регулирани со правните Акти (рамковните закони и секундарната легислатива), во поглед на правото за пристап, така што следат упатства за начините на пристапување до институциите и претставниците на бизнис секторот, во однос на пристапот до информации од областа на животната средина. Македонските ГЗ претставуваат група од упорни организации кои изведуваат, често пати и невозможни мисии во интерес на промовирањето на правото за пристап. Мошне често, во услови кога некои од големите постројки вршат перманентно загадување и показателите за влијанието врз здравјето на луѓето и квалитетот на животната средина се забележливи, обесхрабрува информацијата (за загадувањето на водите, почвата, воздухот) проследена од страна на надлежните органи, кои застануваат на страната на загадувачите и ги прикриваат вистинските резултати за состојбите во животната средина. Предизвикани од таквата реалност, прават обиди за добивање образложение во врска со таквата несовесна практика. Што друго би можеле да додадеме тука, освен дека е многу тешко да се делува во интерес на загрозените граѓани, поради постоењето на канали за корупција, меѓу надлежните и претставниците на големите загадувачи.

Ефети – Ефектите во стварност во интерес на правото на пристап, се на многу ниско ниво, поради непостоењето воља кај надлежните органи за решавање на настанатите проблеми. Охрабрува фактот што ГЗ сепак успеваат во својот обид да им пристапат на надлежните (главните одговорни институции) и управите на бизнис секторот во РМ, барајќи информации во поглед на состојбите во животната средина, но многу често доставените информации се косат со вистинската реалност (здравствените проблеми на луѓето се сеуште видливи – алергии, бронхитис, ларингитис, астма, респираторни

заболувања, видливи промени во еко-системите и тн. Укажуваат на концентрации за загадувачите во животната средина над дозволените граници). Ваквата неповолна реалност ги разводнува иницијативите што мора да се преземат во интерес на исполнување на барањата за прилагодување и напредок на технолошките процеси и опремата, во индустриите. До сега, ниту една од иницијативите водени од страна на ГЗ во тој поглед, не резултирала со успех.

Земајќи ги во предвид анализираниите случајни сценарија од погоре, кои го практикуваат правото за пристап до информации, би можело лесно да се заклучи дека таму каде што постои потреба од редовен мониторинг, вообичаено не постои задолжение за доставување на информациите во облик кој лесно се разбира и е широко распространет.

6.2 Препораки

Потребно е да се преземат активности за подобрување на пристап до правото за информации. Правото за пристап до информации треба да се провери преку спроведување на препораките споменати подолу (се посочува дека секоја од акциите напоменати подолу, на некој начин се веќе остварени, но постои потреба истите да се зајакнат и интензивираат):

- Спроведување обуки за населението во сите општини на Р. Македонија. Медиумски кампањи за подигнување на јавната свест, ТВ спотови, радио огласи, дистрибуција на флаери и постери.
- Зајакнување на медиумските капацитети и степенот на знаења што го поседуваат новинарите, имајќи во предвид дека токму тие се клучни доставувачи на информациите од јавен интерес. Подготвување на листа на новинари кои ќе работат на проблеми поврзани со животната средина, спроведување на обуки кои ќе влијаат и ќе придонесат за подобрување на условите во животната средина преку промовирање на правото на пристап.
- Со цел подготвување на планови, набљудување и спроведување на правни акти за пристап до информации на општинско ниво, неопходно е да се зајакнат единиците на локалната самоуправа и да се воспостави институционална рамка и систематизација на локално ниво. Неопходно е спроведување на обуки за сите општини во Р. Македонија од страна на независни експерти, подготвување на прирачници и материјали наменети за успешно спроведување на обуки за промовирање на правото за добивање на информации, набљудување и спроведување на регулативите во областа на животната средина на локално ниво.
- Да се обезбеди достапен и лесно применлив систем за архивирање на податоци, кој ќе може да генерира лесно разбирливи извештаи за податоците кои се однесуваат на животната средина.
- Соочувајќи се со реалноста која покажува ниско ниво на информираност кај граѓаните во врска со законите кои го регулираат правото за слободен пристап до информации, како и низок степен на јавна свест за процедурите кои се

однесуваат на барање информации од областа на животната средина, потребно е да се обезбедат едукативни тренинзи за таа цел.

- Зајакнување на капацитетите на Државниот инспекторат за животна средина заради обезбедување на информации со добар квалитет и нивно навремено доставување. Потребно е да се обезбедат соодветни обуки за инспекторите за животна средина, во врска со начините за транспарентност во работата, а секако, неопходно е да добијат и инструкции за начините на казнување на непримерните активности од страна на субјектите кои се одговорни да објавуваат информации и да ги прават достапни за јавноста. Не се допушта прикривање на информации и нетранспарентност од страна на инспекторатот.
- Публикување на стандарди кои се креираат за широка примена и правилно собирање и дистрибуирање на податоци од областа на животната средина.
- Да им се овозможи на правните и физичките лица да го применат своето право за слободен пристап до информации од јавен карактер.
- Потребно е зајакнување на единиците на локална самоуправа, со цел планирање, набљудување и спроведување на правните акти во делот на пристап до информации на локално ниво.

(1) ИНФОРМАЦИИ ЗА УСОГЛАСЕНОСТА И ИНДУСТРИСКИТЕ ЗАГАДУВАЧИ **(Испуштања во воздух, вода и почва)**

Акции:

- Наметнување на задолжителни барања за известување во врска со испуштеното загадување од индустриските постројки, преку примена на стандардизирани техники за набљудување и земање примероци, со кои се потврдува високото ниво на квалитет на податоците.
- Да се овозможи, податоците од јавен карактер да бидат лесно достапни за сите заинтересирани страни и загрозени граѓани, преку користење на канали до кои јавноста лесно може да досегне, како на пр. Инвентар за трансферот на загадувачите кои се ослободуваат во атмосферата, со што јавноста добива јасна слика за нивото на ослободени загадувачи во подрачјето што е од интерес.
- Специфицирај кои класи на информации треба да бидат вметнати во доменот на јавни информации, а кои и понатаму остануваат доверливи, со единствена цел, да се спречи административното притајување на информациите кои го носат карактерот на јавни.
- Редовна анализа на информациите кои се однесуваат на квалитетот на водата и воздухот, со цел да се утврди степенот на влијание врз здравјето на луѓето и квалитетот на животната средина.
- Инвестирање во фондови кои придонесуваат за зголемување на човечките, финансиски и физички ресурси во градењето на системот за набљудување.

(2) ИЗВЕШТАЈ ЗА СОСТОЈБИТЕ ВО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА**Акции:**

- Воспоставување на систем за задолжително известување за состојбите во животната средина, најмалку еднаш на секои три години, доколку за тоа постои можност.
- Поттикнување употреба на стандардизиран формат за едноставно споредување на податоците регистрирани низ годините, и насочување на вниманието кон редовно следење на податоците од областа на животната средина.
- Соработка со други партнери и медиуми за да се осигура дека податоците кои се однесуваат на состојбата со квалитетот на животната средина се достапни за широката јавност, публикувани и употребливи.

(3) ИНФОРМАЦИИ ВО УСЛОВИ НА ВОНРЕДНА СОСТОЈБА И НЕСРЕКИ**Акции:**

- Воспоставување на задолжителни мерки за времено известување во случај на вонредни состојби и несреки; да се охрабри креирањето на специфични стандарди за информирање околу содржината и времената рамка во услови на вонредни состојби и несреки, што води кон воведување на проактивни одредби за прецизно информирање на јавноста.
- Воспоставување систем за итно објавување на информациите, како и протокол за нивна употреба. Овој систем треба во себе да вклучува последни комуникативни технологии – употреба на мобилни телефони и СМС пораки, како дополнување кон вообичаените, конвенционални технологии за објавување на информации во услови на вонредна состојба и несреки.
- Воспоставување на Листа со токсични субстанции и специфични опасни материји, заради важноста од посебен и ургентен начин за информирање на потенцијално загрозената јавност од непосредната близина, а сè со цел правилно постапување со нив.
- Задолжителна употреба на протоколот за лесен пристап до информации од јавен карактер во услови на вонредна состојба и несреки.
- Јасно дефинирање на одговорности и надлежности за подготвување на извештаи, за време и по завршувањето на вонредната состојба.

7. УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА

Согласно Законите, вклучувањето на јавноста во постапките за усвојување на стратегии за животна средина, програми и плански документи, вклучување на мислењето на јавноста во усвојувањето на законската регулатива, како и учество на јавноста во процедурите за оценка на влијанијата врз животната средина и процедурите за подготвување на А и Б ИСКЗ дозволи, е задолжително.

Учество на јавноста – 6 Случајни сценарија

Име на случај	Тип на случај	Детали за типот
Отсуство на јавноста во проектот НП Белене (Бугарија)	Донесување одлуки на ниво на проект	Дозволи за реализација
Обиколница Скопје - Коридор 8	Донесување одлуки на ниво на проект	Друго
Коридор 10	Донесување одлуки на ниво на проект	Друго
Депонија за радиоактивен отпад	Креирање политики	Планови
Борба на НВО секторот во Македонија за правото на учество	Креирање политики	Програми
Револтирани граѓани против изградбата на депонија во Центар Жупа, Дебар	Регулаторна одлука	Планови

Во продолжение, *Случаите* за кои важи задолжителното вклучување на јавноста (подолу се објаснети начини за негова примена, од стварноста).

1.	Име на случај:	Отсуство на јавноста во проектот НП Белене (Бугарија)
	Тип на случај:	Донесување одлуки на ниво на проект
	Детали за типот:	Дозвола за реализација
	Општи инфо.:	(Опис на случај)

Проектот за нуклеарна постројка Белене започна уште во осумдесетите години на минатиот век. Поради силната опозиција на локалните жители и поради непрофитабилната работа, која како таква беше неоправдана, изградбата на постројката беше стопирана. Идеата за повторно отпочнување на овој проект се случи во 2003 г. (Националната компанија за електрична енергија – НЕК, достави објава до Министерството за животна средина и води за намерата за отпочнување на проектот НП Белене). Студијата за оценка на влијанија врз

животната средина – ОВЖС, која беше изработена во 2004 г. беше предмет на јавна трибина (дебата) во Април/Мај 2004 г.

Опфат на компанијата – Нуклеарна енергетска постројка (производство на електрична енергија)

Прашања кои повлекуваат грижи – Во случај на несреќи, настануваат штети од особено висок ризик – радиоактивност (не постои спас ниту за биолошките видови, ниту за биолошките системи во животната средина).

Факти – студијата за ОВЖС за проектот НП Белене треба да биде предмет на јавно учество во земјите кои би можеле да се чувствуваат загрозени од постројката (не мора да бидат вклучени само соседните земји, туку и сите потенцијално загрозени држави од поширокиот регион).

Вредно да се напомене – На своја иницијатива, Македонските НВОи правеа напори да учествуваат на јавните расправи во врска со овој проект. Тие имаа намера да отпочнат официјална постапка за учество во јавната расправа (согласно Конвенцијата Еспоо) за проектот Белене. Беше одржан состанок помеѓу одговорното лице за Еспоо Конвенцијата (од МЖСПП) и претставници на македонските НВОи, на кој беше нагласено од страна на МЖСПП дека Македонија нема право да иницира учество, затоа што НП е одалечена повеќе од 30 км од македонската граница. Тие укажаа на фактот што досега немаат примено официјална покана од страна на бугарските власти, во врска со намерата за отпочнување на проектот НП Белене. Од таа причина македонските НВОи го контактираа бугарското Министерство за животна средина и води.

Официјално писмо беше доставено со цел да се добие официјална информација и целосната техничка документација на увид за проектот НП Белене, а исто така отпочнаа постапките за вклучување на јавноста во процесот за оценка на влијанијата врз животната средина (ова писмо на “Сс” беше проследено и до Секретаријатот на Конвенцијата Еспоо и Главниот директорат за животна средина – Европска Комисија). Бугарското Министерство за животна средина и води одговори дека единствена информирана страна во врска со проектот е Романија, како единствена земја која би можела да почувствува негативни влијанија од него, и дека нема обврска да ги известува другите земји. Една од зачудувачките информации беше таа дека МЖСПП во ниеден момент не се обидело да оствари контакт со бугарското Министерство, околу иницијативите поттикнати од страна на НВОи за учество во јавната расправа.

Една од НВОи – иницијатори отпочна судски процес во Бугарскиот врховен суд во Софија, во Јуни/Јули 2006 г. против повредата на принципите на Архуската и Еспоо Конвенцијата. Крајниот исход од тие иницијативи е дека судот изгласал одлука во корист на НВО во Јуни 2007.

2.	Име на случај:	Обиколница Скопје – Коридор 8
	Тип на случај:	Донесување одлуки на ниво на проект

Детали за типот:	Друго
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Обиколницата Скопје – Коридор 8 (финансирана од EBRD и EIB), е дел од големиот проект во делот на транспортот спроведуван од три соседни земји (Албанија-Македонија-Бугарија). Делницата Скопје е долга 26.7 km. Процесот за ОВЖС отпочна во 2002 г. согласно процедурите на EBRD.

Прашања кои повлекуваат грижи – Блискоста на патот (беше планирано да поминува најмалку 30 м од најблиските куќи) до живеалиштата на локалното население. Истиот треба да поминува на 200 м. оддалеченост од населбата.

Факти – Согласно првичната студија за изградба, беше планирано обиколницата да поминува низ локалните гробишта, покрај локалната канализациона мрежа и приватните имоти на локалното население. Тоа иницираше протести меѓу граѓаните од 4 населени места (села) лоцирани на патеката на обиколницата. Поради блискоста на патот до куќите, луѓето изразуваа револт и упатуваа поплаки за решението патот да се изгради на оддалеченост од 30 м од живеалиштата (наспроти далечината од 200 м како што тоа го пропишуваат регулативите).

Вредно да се напомене – Локалните жители придружени од НВОи организираа неколку протести. Благодарение на нив, патеката беше променета. Во меѓувреме, фондот за регионални и локални патишта (Агенција за патишта) вети дека ќе изгради мостови со кои ќе се придонесе патот да поминува над селата, така што веројатноста за ефектите од овој проект беа минимизирани (локалното население дури успеа да придобие и реконструкција на локалните патишта).

3. Име на случај:	Коридор 10
Тип на случај:	Донесување одлуки на ниво на проект
Детали за типот:	Друго
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Владата на РМ побара завршување на надградбата од преостанатата делница Демир Капија – Смоквица од автопатот – Коридор 10, со што ќе се овозможи врска помеѓу Европските земји од Север и Југ (единствениот незавршен сегмент од автопатот). Процедурите за ОВЖС за овој проект отпочнаа и завршија во текот на 2007 г. кога и беа спроведени анализи за опфатот и изведбата.

Клучен проблем – Можно влијание на автопатот врз Демиркаписката Клисура. Клисурата е богата со бројни ендемични видови и ретки животински и

растителни видови и претставува една од најбогатите орнитолошки резервати во Европа.

Прашања кои повлекуваат грижи – Несоодветно објавување на студијата за ОВЖС и нејзините анекси (мапите и резултатите од анализите за опфатот и изведбата) на веб-страница. Луѓето не беа во можност да ги консултираат документите пред почетокот на јавната расправа.

Факти – Јавноста не беше информирана за резултатите од постапката за ОВЖС (изминување на период за консултации): никакво публикување на веб-страницата на МЖСПП (иако тоа претставува обврска согласно националното законодавство). Во повеќе наврати МЖСПП објаснуваше дека настанатите проблеми се од техничка природа.

Вредно да се напомене – МЖСПП испушти да ја објави јавната трибина на соодветен начин (согласно легислативата во делот на објавување информации за одржување на јавни трибини во врска со студии за ОВЖС, во најмалку еден дневен печат. Тука тоа не беше случај). Настанот беше најавен за време на викенд, само три дена пред одржувањето на јавната трибина. Само една НВО беше присутна. Поради неправилностите во поглед на достапноста на целиот документ (недостасуваа анекси), како и поради неадекватноста на мапите што беа презентирани (мапите покажуваа многу пошироко подрачје од тоа што е предмет на студијата, па важните детали беа тешко видливи), периодот за консултации беше продолжен.

4. Име на случај:	Депонија за радиоактивен отпад
Тип на случај:	Креирање на политики
Детали за типот:	Планови
Општи инфо.:	(Опис на случај)

На предлог на Меѓународната агенција за атомска енергија – International Atomic Energy Agency (IAEA), (финансиер на проектот) беше инициран проект за изградба на депонија за радиоактивен отпад.

Клучен проблем – Штетни ефекти врз човечкото здравје поради радиоактивноста на отстранетиот отпад.

Прашања кои покренуваат грижи – Подрачје исполнето со природни убавини, како резерватот Kozjak, Jasen – ловната зона на Тито, Река Треска итн.

Факти – Незадоволни граѓани кои се организираа на масовни протести за спречување на изградбата. МЖСПП и Директоратот за радиоактивна безбедност објавија дека таквата депонија нема да претставува закана за здравјето на луѓето и дека оваа инвестиција е корисна за државата во целост.

Вредно да се напомене – После силните напори на локалното население и општината, во чиј локалитет беше планирана изградба на депонија за радиоактивен отпад, целата иницијатива беше стопирана. Отпосле беа посочени и други потенцијални локации, но протестите продолжија и понатаму. Сепак согласно наодите на Меѓународната агенција за атомска енергија, РМ треба да има стандардизирана депонија за радиоактивен отпад, што е во интерес на граѓаните.

5. Име на случај:	Борба на НВО секторот во РМ за правото на учество
Тип на случај:	Креирање на политики
Детали за типот:	Програми
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

НВОи кои делуваат во областа на животната средина, поднесоа барање до МЖСПП и Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) за реализирање на јавен собир со цел да се нагласат нивните права за директно учество во процесите на донесување одлуки за номинирање и избор на претставници и заменици на Комитетот на Оперативната програма за регионален развој што се спроведува од МЖСПП.

Клучен проблем – Дискриминирани НВОи во врска со номинациите и изборот на членови на Комитетот за Оперативната програма за регионален развој (изоставени НВОи кои делуваат во областа на животна средина).

Прашања кои повлекуваат грижи – Електронско писмо доставено до “сите” НВОи кои делуваат во областа на животната средина на предлог на МЖСПП. На предлог листата сепак беа содржани само 17 НВОи (во РМ постојат регистрирани многу повеќе).

Факти – Процесот за избор и организација се спроведува под утврдени услови од страна на Секретаријатот за граѓанска платформа на Македонија – Secretariat of Citizens Platform of Macedonia (CPM).

Вредно да се напомене – Резултатот од реакциите на НВОи беше остварен со свикување на средба/состанок. На таа средба беа повикани сите НВОи, претставници на МЦМС и претставници на МЖСПП.

На таа средба, НВОи се произнесоа во врска со идните чекори:

- Недемократски и ограничен процес во донесувањето одлуки
- Ограничено учество на НВОи од областа на животната средина во процесот,
- Не целосна, скратена листа на предложени организации (иако беше напоменато дека сите организации кои делуваат во областа на

животната средина се достојни за учество во номинирање на претставници),

- Скратеното време, ги оневозможи НВОи од областа на животната средина да земат учество во процесот на донесување одлуки, и
- Несогласување околу номинацијата, Секретаријатот за граѓанска платформа на Македонија – Secretariat of Citizens Platform of Macedonia (CPM) да биде одговорно тело за ваквиот тип процеси во сите фази на процесот на донесување одлуки.

Процесот беше оценет како недемократски и нетранспарентен од страна на целиот НВО сектор кој делува во областа на животната средина.

На крај, целиот процес заврши во корист на НВОи. НВО секторот од областа на животната средина се избори за своите права и успеа да го насочи целиот процес на селекција и номинација на НВО претставници (по еден од секоја НВО, и еден заменик) во присуство на т.н. Верификациона комисија (комисија за одобрување).

6.	Име на случај:	Револтирани граѓани против изградбата на депонија во Центар Жупа, Дебар
	Тип на случај:	Регулаторна одлука
	Детали за типот:	Планови
	Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Во склоп на проектот “Чиста Радика“, финансиран од италијанската Влада, со инвестиција од 6.8 милиони евра, беше побарана изградба на регионална депонија.

Клучен проблем – загадување како последица од неправилно управување со депонијата.

Прашања кои повлекуваат грижи – влијанија врз чистата животна средина во поглед на обработливото земјоделско земјиште, пасиштата за испаша на добитокот, риболов и туризам. Во продолжение на ова, беше нагласена можноста за појавување штетно влијание врз езерото и руралниот туризам, за време на изградбата на депонијата.

Факти – Општина Центар Жупа донесе одлука за изградба на депонија во Јуни 2006 год. без учество на јавноста во процесот на донесување одлуки. Ставот на граѓаните беше единствен во насока против изградбата на депонијата. Градоначалникот на Центар Жупа изјави дека изградбата на депонијата ќе биде согласно интернационални стандарди и техники кои се во интерес на животната средина.

Вредно да се напомене – одговорната општина не ја информира јавноста во врска со намерата за изградба на депонија, а локалното население не беше вклучено ниту во процесите на донесување одлуки.

На иницијатива на една од НВОи беа собрани потписи од локалното население против изградбата на депонијата.

Постои претпоставка дека Советот на општината Центар Жупа донел одлука за изградба на депонијата зад затворени врати. Постои голема веројатност дека градоначалникот на Центар Жупа на некој начин го измамил Советот, пренесувајќи им дека одлуката за изградба на депонијата е донесена од страна на Владата и МЖСПП, без можност за приговор кон одлуката.

- * *Ова е типичен пример за исклучување на јавноста од процесите на донесување одлуки.*

		НП Белене (Бугарија)	Обиколница – Коридор 8	НВО сектор за жив.сред. (права за учество)	Депонија за радиоактивен отпад	Граѓани против депонијата “Центар Жупа“	К 10
ЗАКОНИ		Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап					
	# 50						
	# 51						
		Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап					
	# 52						
		Градење капацитети во Владините Агенции					
	# 53						
	# 54						
	# 55						
		Градење капацитети на јавноста					
	# 56						
	# 57						
		Градење на капацитети за Агенциите кои се под надзор на Владата					
	# 58						
		Навременост					
	# 59						
ОБИДИ		Опфат и квалитет на пристап					
	# 60						
	# 61						
	# 62						
	# 63						

# 64						
Трошоци и достапност						
# 65						
Непристрасност и правичност						
# 66	No effort is made					
# 67						
Навременост						
# 68						
# 69						
Канали за пристап						
# 70						
# 71						
# 72						
# 73						
Градење капацитети во Владините Агенции						
# 74						
# 75						
# 76						
# 77						
Градење на капацитети за Агенциите кои се под надзор на Владата						
# 78						
Градење на капацитетите на јавноста						
# 79						

ЕФИКАСНОСТ	# 80						
	Влијание						
	# 81						
	Влијание / Навременост						
	# 82						
	Резултати						
	# 83						
	# 84						
	# 85						
	Градење капацитети во Владините Агенции						
	# 86						
	Градење на капацитетите на јавноста						
	# 87						
	Градење на капацитети за Агенциите кои се под надзор на Владата						
	# 88						
	Градење на капацитетите на Медиумите и Граѓанските здруженија						
	# 89						
	# 90						

7.1 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со правото за пристап до јавно учество

Закон – Најчесто применуван пример за јавно учество е задолжителниот принцип за вклучување на јавното мислење во процесите за проценка на влијанијата врз животната средина, како и во постапките за подготвување **А** и **Б** ИСКЗ дозволи.

Исто така, согласно законите, е регулирано вклучувањето на јавноста во постапките за усвојување на стратегии од областа на животната средина, програми и плански документи, како и учество во подготвувањето на примарното и секундарното законодавство.

- Со цел да се усогласи со Директивата: “Стратешка оценка за животна средина – SEA (Strategic Environmental Assessment), Законот за животна средина содржи одредби кои бараат формална оценка за животната средина за конкретни стратегии, планови и програми, за кои се верува дека имаат значителен ефект врз животната средина.

Надлежните органи кои подготвуваат и/или усвојуваат стратешки документи, планови или програми, треба да подготвуваат извештаи за очекуваните значителни ефекти врз животната средина, и тоа да го прават во консултации со јавноста и со органите кои имаат надлежности во областа на животната средина, а секако да ги земаат во предвид резултатите од тие консултации водени во текот на подготвителниот процес, пред да бидат усвоени плановите и програмите. Тие исто така треба да овозможат достапни информации за планот или програмата што е усвоен, вклучително и информации за начинот на кој била земена во предвид оценката врз животната средина.

Информирање на јавноста и јавно учество

- (1) Пред започнување на постапката за усвојувањето на планскиот документ и во текот на 5 дена од датумот на завршување на Извештајот за животната средина, телото кое го подготвува планот треба да објави информација во врска со нацрт планскиот документ и извештајот за животна средина, местото за увид во нацрт документите, заедно со информацијата за постапката за јавно учество.
 - (2) Телото кое е посочено погоре во текот на истиот временски период да ги поднесат до МЖСПП планскиот документ и извештајот за состојбите во животна средина.
 - (3) МЖСПП и органите кои се засегнати од спроведувањето на планскиот документ, правните и физички лица и јавноста, можат да го достават своето мислење во врска со планскиот документ и извештајот за состојбите со животна средина до органот кој го подготвува планскиот документ, во рок од 30 дена од денот на поднесување и објавување на информацијата.
 - (4) Органот кој го подготвува планскиот документ треба да ги земе во предвид сите пристигнати мислења и да подготви специјален извештај.
 - (5) МЖСПП е должно да ги пропише начините за објавување на информации, начинот за учество на јавноста и подготвување на извештај.
- Проектите кои зависно од карактерот, опфатот и местото на реализација, можат да имаат значително влијание спрема животната средина, треба да бидат предмет на ОВЖС. Во тој поглед, МЖСПП е одговорно да:

1. Објавување на известување за достигнувањата во рамки на проектот,
 2. Објавување на одлуката за потреба од подготвување на EIA студија,
 3. Огласување со кое се информира јавноста дека студијата за оценка на влијанијата врз животната средина е подготвена и достапна за јавност
 4. Објавување на извештаите за компатибилноста на EIA студијата
 5. Објавување на одлуката за доделување или одбивање за доделување на грант за реализација на проект
 6. Огласување на местото и времето на одржување на јавната трибина во врска со EIA студијата
- Меѓу-гранична оценка за влијанија врз животната средина, кога проектот се спроведува на територија на друга држава
 - (1) Добивање информација од страна на надлежен орган од друга држава во врска со иницијативата за спроведување на проект на територија на таа соседна држава, за кој се претпоставува дека може да има одредено влијание врз животната средина во РМ.
 - (2) МЖСПП треба да иницира постапка за оцена на влијанијата на проектот што ќе се спроведува.
 - (3) МЖСПП треба итно да започне да ги информира релевантните надлежни органи од друга држава, за намерата релевантни институции и засегнати граѓани од РМ should им да учествуваат процесот за оценка на влијанијата врз животната средина, под условите и начините пропишани во законодавството на таа земја.
 - (4) МЖСПП треба итно да го информира органот на државната администрација за надворешни работи на РМ, кое ја доставува официјалната објава до органот надлежен во другата државата, со цел да се обезбеди учество на јавноста во постапката.
 - Меѓу другото, МЖСПП ја објавува А ИСКЗ дозволата на својата веб страница и во најмалку два дневни весници и да овозможи пристап до информациите за сите заинтересираните страни, во рок од 15 дена да земат учество во процесите за издавање на дозволи и да дадат мислење во врска со одлуката врз основа на која се издава дозволата. (В интегрираните дозволи се одговорност на единиците на локалната самоуправа. Со процесот на децентрализација, одговорностите во тој поглед им припаднаа ним)
 - Учесството на јавноста во подготвувањето и усвојувањето на планските документи се практикува на начин и согласно процедурите дефинирани со Законот за животна средина. Правните и физички лица и јавноста, можат да го изразат своето мислење во врска со нацрт верзијата и извештајот за животна средина, до органите во чија надлежност е подготвувањето на планскиот документ. Мислењата треба да се достават во рок од 30 дена од датумот на доставување и објавување на информацијата.
 - Наспроти учеството на јавноста во подготвувањето на планските документи, програми, планови и стратегии, Законот го зема во предвид мислењето на јавноста, со цел нејзино ефикасно учество за време на подготвувањето извршни регулативи и други општи правила кои поттикнуваат обврски, кои имаат значително влијание врз животната средина.
 - Органите го овозможуваат правото на граѓаните да даваат коментари, предлози и мислења, во интерес на донесување одлуки за плановите и програмите. За

време на процесите на донесување одлуки, тие го земаат во предвид и мислењето на јавноста која што учествува во процесите.

Обиди – Постојат неколку случаи на иницијативи во Македонија кои покажуваат на кој начин се применува правото за учество на јавноста. НВОи во РМ постојано се обидуваат да земат учество на јавни трибини од секаков карактер, поврзани со областа на животната средина, посебно затоа што нивното мислење по прашањата за животната средина покажува дека процедурите за огласување и најавување на настани кои се особено чувствителни, бараат беспрекорна транспарентност во интерес на корисните резултати за добробит на граѓаните.

Има повеќе примери кои укажуваат на начините за примена на јавното учество:

- Процесот на јавни трибини во соседните земји се спроведува со цел да се нагласи загриженоста на јавноста во врска со ефектите од активностите на некои индустриски постројки, кои ја загрозуваат животната средина
- Вклучување на НВОи во судските процеси заради повредување на Архуската Конвенција
- Незадоволни граѓани се организираат на масовни протести придружени од страна на НВОи со цел да го изразат своето поради неправилностите во управувањето со животната средина

Вредно да се напомене е дека ГЗ ги почитуваат постапките за поттикнување учество на настани од јавен карактер поврзани со прашањата за животна средина, онака како што тие се утврдени во националното законодавство и меѓународните регулативи.

Многу често, човековите права за учество во процесите поврзани со прашањата од областа на животната средина се загрозени од страна на надлежните органи, така што не можат да се практикуваат како што тоа им доликува. Таквата ситуација предизвикува поплаки и приговори од страна на ГЗ (НВОи). Тие посочуваат на следното:

- Недемократски и ограничени процеси во донесувањето на одлуки,
- Ограничено учество во процесите од страна на НВОи,
- Сите организации кои работат во полето на животната средина треба да бидат достапни за учесниците во процесите од јавен карактер, на демократски начин (не се дозволени ограничувања).

Ефикасност – Земајќи ги во предвид резултатите од случајните сценарија кои беа анализирани во интерес на ТАИ истражувањето за категоријата – Јавно учество, лесно беше да се заклучи дека постојат случаи каде иницијативите за наметнување на правото за учество на граѓаните во донесувањето одлуки од јавен интерес покажуваат успешна реализација до краен резултат во корист на засегнатите граѓани, а во исто време и случаи каде правните и физички лица кои предизвикуваат штети врз животната средина и здравјето на граѓаните, покажуваат непочитување на тоа право,

одминувајќи ги правните и демократски процедури во поглед на јавното учество во донесувањето одлуки.

- Постојат повеќе несоодветни примери кои се однесуваат на погоре кажаното
- Несоодветно огласување на ОВЖС студиите и/или ИСКЗ дозволите и другите релевантни стратешки и плански документи и програми
- Јавноста не се информира за резултатите од процедурите за ОВЖС (не се објавуваат иако тоа е обврска согласно националната законска регулатива), итн.

Во секој случај, наспроти сите овие проблеми, сепак ГЗ се доволно јаки (како и од аспект на капацитетите, така и во поглед на познавањата/знаењата што ги поседуваат), и жилаво се борат во интерес на граѓаните. Голем број на случувања покажуваат дека тие навистина успешно се борат за своите права.

Тие успеваат на начин што:

- Се продолжува консултантскиот период
- Се спречува изградбата на инсталации кои негативно влијаат врз здравјето на граѓаните
- Нагласување на нивните права да бидат директни учесници во процесите на донесување одлуки (на ниво на проект и околу политиките) итн.

Случајни сценарија (6) – Пристап до јавно учество		Индикатори #	ДОСТИГНУВАЊА			
			СЛАБО	Средно	СИЛНО	Не познато
ЗАКОН	Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап	# 50 - # 51		25 %	75 %	
	Специфичен Закон + Ограничувања во пристапот	# 52	17 %	83 %		
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 53 - # 55	61 %	39 %		
	Градење на капацитетите на јавноста	# 56 - # 57	100 %			
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на	# 58	100 %			
	Навременост	# 59	17 %	33 %	50 %	
ОБИДИ	Опфат и квалитет на пристап	# 60 - # 44	30 %	67 %		3 %
	Трошоци и спремност	# 65	83 %	17 %		
	Непристрасност и правичност	# 66 - # 77	59 %	8 %		33 %
	Навременост	# 68 - # 69	33 %	42 %		25 %
	Канали за пристап	# 70 - # 73	29 %	58 %		13 %
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 74 - # 77	8 %	71.5 %	12.5 %	8 %
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на	# 78		100 %		

	Градење на капацитетите на јавноста	# 79 - # 80	8 %	84 %	8 %	
ЕФЕКТИ	Влијанија	# 81	33.3(3) %	33.3(3) %		33.3(3) %
	Влијанија / Навременост	# 82	33.3(3) %	33.3(3) %		33.3(3) %
	Резултати	# 83 - # 85	17 %	28 %	11 %	44 %
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 86		83 %	17 %	
	Градење на капацитетите на јавноста	# 87	50 %	33 %		17 %
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на	# 88		83 %		17 %
	Градење на капацитети во медиумите и граѓанските здруж.	# 89 - # 90		67 %	33 %	

7.2 Препораки

Пристапот за јавно учество (PP) бара соодветни информации за индустриските проектни активности (надградба на технолошкиот процес и опрема; иницијативи за зголемување на полето на делување итн.), како и за сите останати активности кои претставуваат директна закана за животната средина, а се спроведуваат во име на подобрите социјални и економски прилики.

Проблем: Можноста јавноста да земе учество во процесите на донесување одлуки, за двата нивоа (национално и ниво на проект), најчесто се поврзани со подоцнежните фази во креирањето на политики, односно проектното планирање. Вообичаено, информациите воопшто не се достапни или пак не се доставуваат навремено, за да придонесат кон раните фази во процесот на планирањето. Секако, изземањето на заинтересираните страни од процесот на учество претставува сериозен проблем.

PP

Акции:

Со цел подобро разбирање на состојбите за тоа кога и на кој начин пристапот за учество на јавноста позитивно придонесува и води кон заштита од штетно влијание, се препорачува воведување на Програма за истражување на јавното учество.

Клучните прашања вклучуваат:

- ✓ Во која фаза од процесот на проектно планирање и креирање на политики, учеството на јавноста во донесување на одлуки се оценува како најкорисно?
 - ✓ Кои се најсоодветните упатства наменети за службениците со чија помош одлучуваат кој тип на учество е прикладен за дадени услови?
- Со цел поактивно вклучување на јавноста во процесите од јавен карактер, потребно е доставување доверливи информации (заинтересираните страни се очекува да бидат навремено информирани за можностите за рано учество во јавните расправи).
 - Спроведување на обуки за унапредување на учеството на јавноста во процесите за донесување на одлуки.
 - Едукација за претставниците од локалната самоуправа, вработените во министерствата и претставниците на невладините организации (НВОи), со цел вклучување на јавноста во развојот на програми, планови и правна регулатива од областа на животната средина.
 - Не е доволно да се поседува знаење и да се преземаат активности кои се во согласност со законите, туку е важно да се публикуваат корисни информации преку кои јавноста навремено и точно ќе се информира (се очекува продлабочување на можностите со кои заинтересираните страни ќе дадат придонес уште во почетна фаза)
 - Специфицирање на цели за рано вклучување на граѓаните во креирањето на политики и планирање.

- Прилагодување на процесот за објава на учество на јавноста во процесите на донесување одлуки
- Процеси за проактивно подготвување на Закони
- Во интерес на раното информирање се очекува прибирање на концизни и разбирливи нацрт материјали во процесот на почетно планирање, или примена на критериуми кои припаѓаат на подрачјето од интерес.
- Со цел подобрување во квалитетот на крајната одлука треба да се обезбеди пристап до квалитетни податоци од технички и економски карактер, како и квалитетни податоци од областа на животната средина.

Обезбедување на буџет наменет за едукативни програми кои се во интерес на граѓаните, а ќе им користат за градење на вештините за учество во процесите на донесување одлуки.

РР/Закон

- Подготвување на под-законски акти кои произлегуваат од Законот за животна средина, а се однесуваат на градењето капацитети во владините институции кои ќе придонесат кон унапредување на состојбите во делот на учество на јавноста во донесувањето на одлуки од општ интерес.
- Подготвување на под-законски акти кои произлегуваат од Законот за животна средина, со кои се регулира потребата за спроведување на обуки за владините службеници, а се однесуваат на унапредување на јавното учество во процесите на донесување одлуки од областа на животната средина.
- Подготвување на под-законски акти кои произлегуваат од Законот за животна средина, со кои се регулира потребата за спроведување на обуки наменети за заинтересираните страни и граѓанските здруженија, со цел да ги унапредат техниките за учество на јавноста во процесите на донесување одлуки.

• 8. ПРИСТАП ДО ПРАВДА

Набљудувањата во врска со правото за пристап до правда ги обединува аспектите кои произлегуваат од анализите спроведени за 4 избрани случајни сценарија, кои датираат од поново време, а беа идентификувани како соодветни за да го рефлектираат остварување на правото до правда за чиста и здрава животна средина.

Пристап до правда – 4 Случајни сценарија

Име на случај	Тип на случај	Детали за типот
Загадување на воздухот – Топлификација АД Скопје	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес
ФЕНИ Индустрија Кавадарци	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес
Усје АД Скопје	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес
Регионална депонија “Переси”	Штетно влијание врз животната средина	Судски процес

Во продолжение, главните наоди за случаите анализирани во делот за пристап до правда:

1.	Име на случај:	Загадување на воздух – Топлификација АД, Скопје
	Тип на случај:	Штетно влијание врз животната средина
	Детали за типот:	Судски процес
	Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Овој случај ги истакнува кривичните постапки кои се водат против правниот субјект “Топлификација АД Скопје” (понатаму во текстот Топлификација – постројка за затоплување). Овој случај беше отинициран на 02.02.2007 од страна на Државниот инспекторат за животна средина (МЖСПП).

Опфат на проблемот – Неконтролирано испуштање на загадувачки супстанции во животната средина, така што влијаат врз локалното население. Висока содржина на SO₂ и CO се испуштаат во атмосферата, загадувајќи го урбаните населби.

Факти – Граѓаните поднесуваат приговор, но и покрај тоа резултатите се незадоволувачки.

Вредно да се напомене – Загрозените граѓани поднесоа приговор до Државниот инспекторат за животна средина со цел да се преземат акции за решавање на

проблемот со кој што се соочуваат. Тоа предизвика реакција од страна на Државниот инспекторат за животна средина, така што одлучија да ја обврзат Топлификација во рок од 30 дена, да го редуцираат загадувањето на воздух и да го одржуваат нивото на SO₂ максимално до 1%, така што загадувањето би се намалило за 50 %. Управителот од Топлификација поднесе жалба укажувајќи на краткото време за потребно за преземање на неопходните мерки, особено затоа што барањето за замена на филтер е неоправдана, доколку се земе дека единствено решение за овој проблем претставува приклучување на Топлификација на гасната мрежа.

* *Судските процеси се сеуште во тек, а и загадувањата напредуваат, така што граѓаните и понатаму упатуваат поплаки во врска со загадувањето на воздухот*

2. Име на случај:	ФЕНИ - Кавадарци
Тип на случај:	Штетно влијание врз животната средина
Детали за типот:	Судски процес
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Овој случај ги истакнува кривичните постапки кои се водат против правниот субјект “ФЕНИ - Кавадарци” (преработувачка индустрија за феро-никел). Овој случај беше отпочнат на 25.11.2006 од страна на Државниот инспекторат за животна средина (МЖСПП). Од страна на судот во Кавадарци беше побарано да се поднесе кривична постапка против субјектот “ФЕНИ”

Опфат на проектот – Неконтролирано испуштање на загадувачки супстанции во животната средина, кои што влијаат врз здравјето на локалното население (концентрации над дозволените граници пропишани со регулативите).

Факти – За време на судскиот случај беше одлучено од страна на Државниот инспекторат за животна средина, инсталацијата ФЕНИ да биде задолжена да преземе активности за редукција на нивоата на концентрациите на загадувачките супстанции под 150 mg/Nm³, кои најчесто потекнуваат од печката, како и да се прават неделни и месечни анализи за квалитетот на емисиите од прашина. На “ФЕНИ” му беше наложено да купи нов филтер со цел да го намали нивото на концентрации за прашина во воздухот.

Вредно да се напомене – “ФЕНИ” беше парично казнета со обврска да плати одредена парична сума и да купи филтер.

* *Иако филтерот беше заменет, загадувањето и понатаму е во прогрес, а луѓето и понатаму негодуваат поради загадувањето на воздухот*

3. Име на случај:	ТИТАН Цементарница, Усје – АД Скопје
Тип на случај:	Штетно влијание врз животната средина
Детали за типот:	Судски процес
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Овој случај ги истакнува кривичните постапки кои се водат против правниот субјект “ТИТАН Цементарница, Усје АД - Скопје” (индустрија за производство на цемент). Овој случај започна во Мај/Јуни 2006 од страна на Државниот инспекторат за животна средина (МЖСПП). Од страна на судот Скопје I беше побарано да се покрене постапка против субјектот by the State inspectorate for environment (MoEPP). It was requested by the court of Skopje I to take offence procedure against the legal entity “ТИТАН Цементарница”

Опфат на проблемот – Uncontrolled discharge of air polluting substances in the air affects the local population (загадувачките материи кои потекнуваат од процесите за производство на цемент – главно од согорување на гуми, кој се изведува во процес на многу високи температури).

Факти – После долга судска постапка, одлуката беше донесена на 30.01.2008. Беше одлучено дека Цементарницата треба да исплати долг од 200.000 денари. Поради загадувањето на животната средина и нејзините медиуми, како и за главните лица одговорни да поднесат долг од 30.000 денари. Судот меѓу другото одлучи дека е неопходно да се стопира работата, после што повеќето претставници од цементарницата одлучија да ја стопираат работата, со што беше одземена дозволата за ТИТАН цементарница перманентно. Претставниците од ТИТАН протестираа на оваа одлука, така што судот откако веќе донесе одлука, реши со нова одлука да ја повлече претходната.

Вредно да се напомене – Судските процеси и понатаму се во постапка, затоа што загрижените граѓани не се задоволни со донесената одлука. Загадувањето е сеуште во напредна фаза, а луѓето и понатаму приговараат во врска со загадувањето на воздухот.

* *Граѓаните поднесоа петиција со цел да соберат пари потребни за купување на соодветен инструмент за мерење на степенот на загадувањето на воздухот и приземните слоеви, во општината Кисела Вода, каде што е лоцирана цементарницата. Главната цел од погоре кажаното е да се соберат доволно докази, кои ќе помогнат да се унапреди состојбата со животната средина.*

4. Име на случај:	Регионална депонија “Переси”
Тип на случај:	Штетно влијание врз животната средина
Детали за типот:	Судски процес
Општи инфо.:	(Опис на случајот)

Овој случај ги истакнува кривичните постапки кои се водат против општината Центар Жупа и компанијата за изведба “Имако” од Гостивар (изградбата започна без дозвола од страна на Советот на општината). *The scope of the problem* – Construction of landfill in the area with special natural values

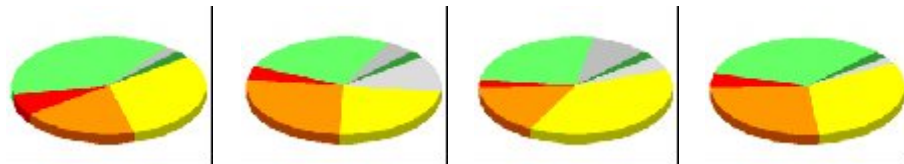
Факти – Локалните жители протестираа против активностите за изградба на регионална депонија во Општината Центар Жупа, главно затоа што депонијата ќе го контаминира убавото окружување на Езерото Дебар, нејзините убавини и ќе ги информира претставниците на асоцијацијата на риболовци. Има поплаки пред првостепениот суд, против општината Центар Жупа и компанијата за изведба “Имако”.

Вредно да се напомене – После долгите судски процеси, судот донесе одлука на 22.04.2008 во корист на Општина Дебар и здружението на риболовци. Прифаќање на предложените привремени мерки за спречување на изградбата на регионалната депонија, се до завршувањето на судскиот процес. Од друга страна вториот дел од жалбата не беше прифатен од страна на судот во поглед на фактот што општината Центар Жупа не предизвикала било какво нарушување на позицијата на Дебарското Езеро.

* Овој случај сеуште не е завршен затоа што е поднесен приговор и сега се чека на второстепена одлука од страна на судот во Гостивар.

		Индустрија ФЕНИ – Кавадарци	Цементарница ТИТАН	Топлификација АД, Скопје	Рег. депонија “Переси”
ЗАКОН		Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап			
	# 95				
	# 96				
		Специфичен Закон + Ограничувања во пристапот			
	# 97				
		Градење капацитети во Владините Агенции (институции)			
	# 98				
	# 99				
	# 100				
		Градење на капацитетите на јавноста			
	# 101				
		Градење капацитети во институциите кои се под надзор на Владата			
	# 102				
ОБИДИ/НАПОРИ		Навременост			
	# 103				
		Опфат и квалитет на пристап			
	# 104				
	# 105				
	# 106				
	# 107				
	# 108				
	# 109				
	# 110				
	# 111				
		Трошоци и спремност			
	# 112				
		Непристрасност и правичност			
	# 113				
	# 114				
	# 115				
	# 116				
	# 117				

ЕФЕКТИВНОСТ	# 118				
	Навременост				
	# 119				
	# 120				
	Канали на пристап				
	# 121				
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)				
	# 122				
	# 123				
	# 124				
	# 125				
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на Владата				
	# 126				
	Градење на капацитетите на јавноста				
	# 127				
	# 128				
ЕФЕКТИВНОСТ	Влијанија				
	# 129				
	Резултати				
	# 130				
	# 131				
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)				
	# 132				
	Градење на капацитетите на јавноста				
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на Владата				
	# 134				
	Градење на капацитети во медиумите и граѓанските здруженија				
	# 135				
	# 136				

8.1 ОПШТИ ЗАБЕЛЕШКИ во врска со пристапот до правда

Во меѓународното законодавство, како и во секој друг правен систем, почитувањето и заштитата на човечките права може да се гарантира само преку ефикасно остварување на правото на оштета и правна помош. Кога овие права се повредени или кога се случува билокаква штета во животната средина, пристапот до правда е од посебно значење за оние чии права се повредени и претставува есенцијална компонента на правото на законот.

Резултатите од набљудовањето на правото за пристап до правда, ги обединуваат сите аспекти кои се однесуваат на 4-те анализирани случајни сценарија. Тие беа идентификувани како репрезентативни, преку нив да се прикаже примената на правото на здрава и чиста животна средина. Пропишаните одредби во законската регулатива, не се разликуваат забележително од оние идентификувани во законодавствата на другите земји, одбрани како најдобар пример за примена на ова право.

Преку истражувањето се идентификуваа слабости во практикувањето на правото за пристап до правда. Може да се заклучи дека судските процеси се недоволно ефикасни, особено заради нивното долго спроведување, што вообичаено води кон губење на драгоцено време и пари. Мошне често завршната одлука на судот не е во согласност со фактичката реалност. Веројатно, претставува практика моќните субјекти кои придонесуваат со значителен удел во локалната економија, да бидат изземени од одговорност, со што не се во склад со пропишаните постапки за животна средина. Ваквата реалност треба што поскоро да биде променета, и сите иницијативи да бидат насочени кон структурни промени во судството и целокупниот правен систем на Република Македонија (иницијативи за сузбивање на корупцијата - “0-нулто” ниво на корупција).

Главните наоди во врска со нашите испитувања, се образложени подолу во текстот. Земајќи ги во предвид активностите околу проценката за иницијативата за пристап – TAI, резултатите беа класифицирани во под-теми, кои пак беа групирани во рамки на три тематски индикатори (закон, обиди/наопри и ефикасност). Во продолжение, главните наоди од истражувањето:

A. ЗАКОН

(1) Специфичен закон, опфат и квалитет на пристап

Согласно *Законот за судови* (Сл. Весник бр. 58/2006) судиите одлучуваат непристрасно, врз база на слободно оценување на состојбите што се воочуваат. Секоја форма на влијание врз независноста, непристрасноста и автономијата на судиите кои ја обавуваат оваа функција, по секоја основа и повреда од страна на било кој субјект (правно или физичко лице), се забранува и е казниво со закон.

Судовите ги водат судските процеси и ги базираат своите одлуки согласно Уставот, законите и меѓународните уредби кои се регулирани со Устав.

Преку *Постапките за регулирање на граѓанското право* (Сл. Весник бр. 75/2006) се овозможува, судиите за време на судските процеси да водат сметка за сите предложени аспекти од страна на сите учесници, како и да ги земаат во предвид на сите аспекти што се идентификуваат како соодветни, го помагаат процесот и можат да влијаат врз одлуката.

Примерен Суд Скопје 1 е правно овластен од страна на Криминалниот код на РМ и Законот за кривична постапка во Македонија.

(2) Ограничувања во пристапот

Законот за кривична постапка утврдува одредби кои се однесуваат на страните во постапката, преку кои не се допуштаат изјави пред судот ако истите можат да влијаат негативно врз животот, достоинството, или доколку со таквите изјави ќе се влијае врз обелоденување на информации кои се во класата на такви што не се достапни за јавноста (како воени тајни, службени тајни и сл.)

Во рамки на *Законот за животна средина* е даден опфатот на доверливи информации од областа на животната средина. Се дозволува отфрлање на барањето за добивање информации чие обелоденување е забрането за пристап на јавноста, односно истите припаѓаат во групата на доверливи информации од областа на животната средина.

Во секој од случајните сценарија, субјектите треба да оценат дали заштитата на јавниот интерес, во однос на барањето за објавување на информации има поголема важност наспроти обелоденувањето на информации кои се во класата на доверливи, односно информации кои се забранети за пристап до јавноста (како воени тајни, службени тајни и сл.). Во сите останати случаи информациите од областа на животната средина се достапни за јавноста.

(3) Градење на капацитетите во владините Агенции

Имајќи ја во предвид важноста од обучен персонал, бројни напори се правеа за да се организира активно учество на судскиот персонал во обуки и предавања поврзани со различни тематски содржини. Повеќето од обуките се наменети за хармонизација на националното законодавство со тоа на ЕУ. Исто така, преку годишните тренинг програми, судовите веќе имаат јасни насоки во врска со обуките кои се наменети за нив, а се организираат од страна на Академијата за обука на судии и извршители.

Основна задача на Академијата е да обезбеди компетентна, професионална, независна, непристрастна и ефикасна реализација на судската и извршната функција преку избор, организација и спроведување на воведни обуки за заинтересираните судии и извршители, како и продолжени професионални обуки за судиите и извршителите, како и за судските и извршните службени лица. Исто

така, со цел да се исполнат обврските, формирана е Програма на советот со која се даваат насоки за подготвување нацрт програми и предлози за: примери на пристап, воведни обуки, завршни испити и продолжено професионално образование, обуки за обучувачи и други специјални тренинг програми. Содржината на програмите ќе се дефинираат со Статутот на академијата.

Исто така, продолжените обуки за професионалци треба да бидат обезбедени со цел да се одржуваат и подобруваат знаењата и вештините на судските и извршните канцеларии. Обуките кои се наменети за продолжено професионално надградување за судиите и извршителите, ќе се спроведуваат преку општи и специјални – специјализирани програми, со кои се помага примената на суштинските и техничките закони, модифицирањето на законите и примената на регулативите, етичките стандарди и однесување, како и последно научно и професионално реализирање во полето на националното и меѓународното законодавство, посебно легислативата на ЕУ, судската и извршната практика и тн.

(4) Градење на капацитетите на јавностас

Со цел да се оствари полесен пристап до правда и информации, посебен придонес имаат секако НВОи и Владата, преку спроведување на кампањи. Доставувањето на информации и упатства за користењето на судовите, што се остварува преку реклами, веб страници, памфлети и тн., претставува првична цел на таквите иницијативи. Исто така, потребно е воспоставување на судска канцеларија, каде обучени лица ќе им помогнат на сите заинтересирани граѓани со цел да дојдат до потребни информации за проблемот што ги засега. Од друга страна, особено корисно претставува разнесувањето на флаери, памфлети и други материјали за пристап до правда (на пр. граѓаните не мора веднаш да се упатуваат до судовите, но да користат алтернативни форуми за решавање на своите проблеми).

(5) Градење капацитети за Агенции кои се под надзор на Владата

Правилникот кој се однесува на Агенции/Управи кои се под надзор на Владата во РМ, детално пропишува дали за одредено специфично подрачје се планираат обуки или не. На пр. за 2008 год., Државниот институт за здравствена заштита беше планирал повеќе работилници и обуки во повеќе различни подрачја, согласно евидентираниите потреби за персоналот во оваа институција, односно зајакнување на капацитетите на стручните лица кои се вработени таму.

(6) Навременост

Согласно *Законот за кривична постапка* судската одлука треба да се огласи 3 дена после завршувањето на јавната расправа. Меѓу другото, истиот овој Закон пропишува дека во рок од 15 дена, после објавувањето на судската одлука и само во посебни случаи (кога случајот е покомплициран), во рок од 60 дена треба да пристапи кон пишување на одлуката.

В. ОБИДИ/НАПОРИ

(1) Опфат и квалитет на пристап

Големи напори се вложуваат за зголемување на нивото на знаења за персоналот, со цел да има правна моќ да поттикнува, разгледува и поднесува жалби. Целта на Академијата за обука на судиите и извршителите е да обезбеди компетентност, професионалност, независност, непристрасност и ефикасна реализација на судската и функцијата на извршител, преку избор, организација и спроведување на воведни обуки за судиите и извршителите, како и за судските и извршните службеници.

(2) Трошоци и спремност

Трошоците за поднесување жалба се обезбедуваат преку специјални тарифи, кои задолжително треба да се употребат и земат во предвид кога судот одлучува во врска со трошоците за постапката. Има 2 типа на тарифи. Едната тарифа е таа што ја применува судот кога одлучува за цената на поднесената жалба, а другата тарифа ја применуваат адвокатите кога треба да ги покријат трошоците за правното ретставување пред судот.

(3) Непристрасност и правичност

Правичноста бара сите заинтересирани страни да имаат еденаков пристап до форумите за разрешување на неправдите. Со цел да се обезбеди лесен пристап до форумите за широките заинтересирани страни, Владата има потреба за примена на бројни комуникациски алатки, вклучително и употреба на неколку различни јазици кога објавува информации за функционирањето на форумите и обезбедува упатства за нивна примена. Како дополнение, јазикот, правилата, протоколот, местото, часот, персоналот и другите специфики треба да бидат обликувани така што ќе бидат достапни за употреба сите граѓани.

Во ова подрачје сеуште се потребни чекори кои ќе се преземат со цел да се обезбеди соодветен и успешен пристап до судовите за сите заинтересирани страни во РМ. Во изминатите неколку години, бројни подобрувања беа направени, така што во последно време е се поголем бројот на луѓето кои доаѓаат во контакт со публикации објавени на различни јазици (за малцинствата исто така).

Сето ова е креирано со единствена намера, пристапот до судовите и употребата на судската практика да биде изводлив и да се изведсува на исправен (соодетен) начин.

(4) Навременост

Судските процеси имаат јасен распоред и овозможуваат двете страни преку соодветна најава во разумна временска дистанца, да бидат информирани за времето на одржување на процесот, за да можат успешно да се подготват за престојниот судски процес. Судот навистина остава доволно време за двете

страни да бидат на висина на задачата. Секако, зависно од случувањата во текот на судските процес, може да се појави и потреба од одложување на парн иците и сл.

(5) Градење на капацитети во Владините Агенции

Кога беше усвоен Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер (Сл. Весник бр.13/06) од страна на Собранието, секоја јавна институција да назначи одговорно лице, чии задолженија се поврзани со одговарање на прашања упатени од страна на граѓаните, кои сакаат да поднесат жалба и кои бараат релевантни информации наменети за јавноста.

(6) Градење на капацитети за Агенции кои се под надзор на Ввадата

Во Правилникот наменет за секое под-национално тело/агенција во РМ, пропишано е во детали за обуките кои се планирани и за тоа во која област истите треба да се реализираат.

(7) Градење на капацитети кај јавноста

Во последните неколку години, Владата активно ја информираше јавноста за тоа како да ги употребува форумите кои се наменети за примена на правото на оштета и правна помош. Владата водеше мошне активни кампањи во периодот на отпочнување со работа на новиот административен суд. Беа припремени упатства и информации за едукација на јавноста во врска со функционирањето на судот, постапките за поднесување на жалба, правила за застапување и сл. Дополнително, слични кампањи поддржани со притан материјал беа спроведени за промоција на новиот Закон за посредување. Во секој случај, комуникацијата со граѓаните преку користење на памфлети сепак не е доволна и недоволно разбирлива, затоа особено потребно да се воведат про-активни активности.

С. ЕФИКАСНОСТ

Што ќе биде крајниот резултат во судските процеси, зависи од повеќе причини.

Многу често судските одлуки не се спроведуваат од моментот кога ќе се објави судската одлука. Но, постојат случаи кога финалната одлука се води исправно од страна страната која е губитник во парницата (подмирување на казните и сл.).

Случајни сценарија (4) – Пристап до правда		Индикатори #	ДОСТИГНУВАЊА			
			СЛАБО	СРЕДНО	СИЛНО	Не познато
ЗАКОН	Специфичен Закон + Опфат и квалитет на пристап	# 95 - # 96		100 %		
	Специфичен Закон + Ограничувања во пристапот	# 97		100 %		
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 98 - # 100		75 %	25 %	
	Градење на капацитетите на јавноста	# 101		100 %		
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на Навременост	# 102		100 %		
		# 103			100 %	
ОБИДИ	Опфат и квалитет на пристап	# 104 - # 111		71.875 %	28.125 %	
	Трошоци и спремност	# 112			100 %	
	Непристрасност и правичност	# 113 - # 118		58 %	12.5 %	29.5 %
	Навременост	# 119 - # 120		25 %	62.5 %	12.5 %
	Канали за пристап	# 121	100 %			
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 122 - # 125	6.25 %	75 %	18.75 %	
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на	# 126		100 %		
	Градење на капацитетите на јавноста	# 127 - # 128	12.5 %	87.5 %		
ЕФИКАСНОСТ	Влијанија / Навременост	# 129		25 %	50 %	25 %
	Резултати	# 130 - # 131		50 %		50 %
	Градење капацитети во Владините Агенции (институции)	# 132		75 %		25 %
	Градење на капацитетите на јавноста	# 133			100 %	
	Градење капацитети во институциите кои се под надзор на	# 134			75 %	25 %
	Градење на капацитети во медиумите и граѓанските здруж.	# 135 - # 136	25 %	25 %	50 %	

8.2 Заклучоци и препораки

Се забележува напредок во врската меѓу проблемите од областа на животната средина и социјалната неправда. Нив ги обединува правдата во врска со животната средина претставува. Се истражува интензитетот на врската помеѓу проблемите од областа на животната средина и социјалната неправда и дали е можно да се практикува, социјалното отфрлање и проблемите во животната средина, преку интегрирани политики и развој.

Во исто време, постои алатка која се применува во услови на вонредна состојба од страна на владите, граѓаните и заедниците за спроведување на правда во животната средина. Новите техники за оценување, политики и закони, сега веќе овозможуваат далеку потранспарентно воспоставување на права и одговорности, и тоа носи правни и финансиски ризици за сите оние кои претставуваат учесници во судските процеси на некоректен начин.

Секој треба да ужива во придобивките од интензивирање на унапредувањето на чистата и здрава животна средина, во насока кон подобрување на пристапот до услугите, преземање активности за отфрлање на социјалната неправда, намалување на штетите кои го загрозуваат здравјето, сиромаштвото, невработеноста и загадувањето. Сето ова може и да не се оствари доколку и понатаму постои неправда, која води кон загрозување на другите, вклучително и идните генерации.

Како концепт, правдата за животна средина ги обединува суштинските права на сите за здрава животна средина. Двете основни начела за Правда во животната средина се:

1. секој го ужива правото за живот во здрава и чиста животна средина, и пристап до доволен број природни ресурси за остварување на здрав живот,
2. застапеност на сиромашни и помалку моќни луѓе, кои не се во можност да си ги приуштат таквите можности.

Правниот систем често пати е тешко достапен, затоа што е комплексен и повлекува потреба од многу време и пари за негова успешна примена.

Применувајќи ги правата за животна средина, тоа повлекува одговорности во областа на животната средина. Одговорностите во тој поглед се следни:

- да се осигура дека здрава животна средина ќе уживаат идните генерации, и нивните држави, организации и граѓани
- да се осигура дека развојот не предизвикува штети во животната средина, како што и примената на природните ресурси не го загрозува човечкото здравје.

Новите Закони кои се однесуваат на човечките права, треба да бидат прифатени како интегрална компонента во градењето на социјалната правда и заштитата на животната средина, затоа што активностите кои водат кон

оштетување на животната средина, може да предизвикаат инстантна повреда на меѓународните права на човекот. Сето ова јасно влијае врз активностите активностите на поединци, приватниот и јавниот сектор.

- * *Користењето на човечките права во обезбедувањето на помош во насока кон уживање еднакви права за животна средина, зависи од степенот на познавање на законите кои се однесуваат на правата за животна средина и човечките права*

Со цел да се обезбеди ефикасен правен систем во поглед на пристапот до правда, следните аспекти треба да бидат земени во предвид:

- Луѓето кои страдаат од штетните влијанија врз животната средина имаат право да барат оштета и правна помош.
- Владите и компаниите кои се активни во поглед на менување на политиките и практиките за намалување на неправдата спрема животната средина и кои се насочени кон остварување на предизвици во делот на управување со ресурсите во животната средина, се очекува да бидат во подобра позиција, наспроти оние кои реагираат закасно.

Во овој контекст, истражувањата покажуваат дека за остварување на правда за животна средина, постојат 4 широки подрачја за кои се неопходни промени во политиката и начините на примена на ова право:

1. Права и одговорности: се потврдува правото на здрава животна средина, како главна цел што секоја политика треба да ја остварува, која може да се поддржи преку поставување одговорности за поединците и организациите, со цел да се потврди дека правото е остварено.
2. Проценка: проекти и политики кои укажуваат на потребата за проценка на влијанието од нивно распространување.
3. Учество и капацитет: во процесите на донесување одлуки треба да бидат вклучени оние загрозувани страни, како и оние групи и поединци кои постојано даваат поддршка во насока кон искоренување на неправдата во животната средина, со што се зголемува нивната контрола во однос на одлуките кои влијаат врз нив.
4. Интегрираност: на целите на социјалната и политиките за животна средина во сите сектори.

Се чини дека политиката која се однесува на правда во животната средина, не треба да биде само повеќе демократска, туку и поефективна, за на тој начин да обезбеди стабилни методи за вклучување на сите оние кои се засегнати од одлуките што се донесуваат.

Специфичните препораки кои се однесуваат во врска со погоре споменатото, се поврзани со:

- Права и одговорности: се потврдува правото на здрава животна средина, како главна цел што секоја политка треба да ја остварува, која може да се поддржи преку поставување одговорности за поединците и организациите, со цел да се потврди дека правото е остварено.
- Спроведување тренинг програми со помош на надворешни експерти за трите права на пристап. Организирање на работилници и семинари наменети за судиите, државните секретари на судовите, претставници на државната и основната судска истрага, претставници на омбудсман. Обучувањето на овие претставници во врска со правните обврски произлегуваат од Архуската Конвенција, правните регулативи во државата и споредбените анализи со законодавството на ЕУ. Паралелно со овие обуки, неопходно е да започнат и кампањи за медиумите, кои се значаен субјект во промовирањето на правото на пристап, во случајов пристап до правда.
- Проценка: проекти и политики кои укажуваат на потребата за проценка на влијанието од нивно распространување.
- Учество и капацитет: во процесите на донесување одлуки треба да бидат вклучени оние загрозувани страни, како и оние групи и поединци кои постојано даваат поддршка во насока кон искоренување на неправдата во животната средина, со што се зголемува нивната контрола во однос на одлуките кои влијаат врз нив.
- Интегрираност: на целите на социјалната и политиките за животна средина во сите сектори.
- Потребни се продолжени професионални обуки за судиите и извршителите (ваквите продолжени професионални обуки ќе се спроведуваат преку општи и специјални – специјализирани програми)
- Судските извршители се должни да обезбедат информации за двете страни преку нивно соодветно и навремено објавување.

АНЕКС I

А. Национална Коалиција TAI Македонија

Бр.	Име и презиме	Институција
1.	Кирил Ристовски	НВО Флорозон – Скопје Лидер организација
2.	Далиборка Т. Јаневска	НВО Флорозон – Скопје Лидер организација
3	Елена Папазова	Биосфера Битоа
4	Билјана Никодиновска	Биосфера Битоа
5	Александра Каракашова	Македонски зелен центар
6	Столе Георгиев	Македонски зелен центар
7	Марија Јанковска	Истражувач
8	Наташа Лазаревска	Истражувач
9	Весна Сукулоска	Истражувач координатор, НВО Флорозон – Скопје

В. Рецензенти / Критичари

Бр.	Име и презиме	Институција
1.	Проф. Др. Тодор Ановски	Технолошко-металуршки Факултет, Скопје / Македонско здружение за животна средина
2	Билјана Сидеровска	МЖСПП – Канцеларија за комуникација со јавност (ККЈ)
3	Ангелина	МЖСПП – Канцеларија за комуникација со јавност (ККЈ)

	Јовановиќ	
5	Мирјана Илијева	Министерство за правда
7	Васка Трпковска	Оддел за Локален економски развој (консултант – Општина Ѓорче Петров)
8	Роза Алексовска	Основен суд Кавадарци
9	Сузана ...	Основен суд Кавадарци
10	Мирјана Иванова	Државен консултант за Омбудсман
11	Цветанка Јанковска	ОРТ Скопје

Меѓународен ревизорски тим:

Жозеф Фоти – СВЕТСКИ ИНСТИТУТ ЗА РЕСУРСИ

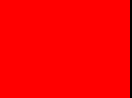
Чаба Киш – ЕМЛА Унгарија

ANNEX 2: ОЦЕНКА НА ЗАКОНИТЕ КОИ ГО ДЕФИНИРААТ ПРИСТАПОТ ДО ИНФОРМАЦИИ

Случајни сценарија – ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

1. Извештај за состојбите во жив. сред. 2006
2. Загадување на Каменичка Река
3. Бучава од дискотека – случај заглавен во административен круг
4. Загадување на воздух од ОКТА, рафинерија за сурова нафта
5. Проблеми во жив.сред. од загадувањето на Крива Река (во Крива Паланка)
6. Истекување на огромни количини на рударски отпад од постапките на екстракција на оловна и цинкова руда – САСА
7. ОКТА – Постоечка опрема за заштита на жив.сред.
8. Еко-катастрофа на р. Вардар:1000-ци угинати риби

Споредба меѓу две класи

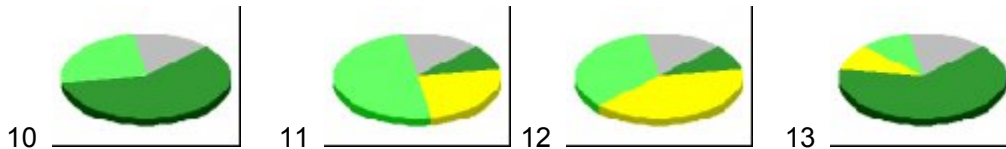
Име на боја	Темно зелена	Светло зелена	Жолта	Портокалова	Црвена	Сива
Приказ на боја						
Опис	Најдобро	Добро	Средно	Сиромашно	Лошо	Не познато
Вредности	5	4	3	2	1	
Си или Сл	Силно (Си)			Слабо (Сл)		

#10 До кое ниво законот го поддржува пристапот до јасни информации поврзани со животната средина (води, воздух, шуми и сл.) во врска со случајните сценарија кои се разгледуваат?

#11 До кое ниво законот бара од владините институции да подготвуваат регуларни извештаи?

#12 До кое ниво законот бара од владините институции да објавуваат информации во врска со доставувањето на подготвени регуларни извештаи за типот на избрана информација која треба да се проследи?

#13 Колку јасни и прецизни се ограничувањата во поглед на поднесување приговори кон доверливоста за типот на избрана информација? Формирање на избран тип?

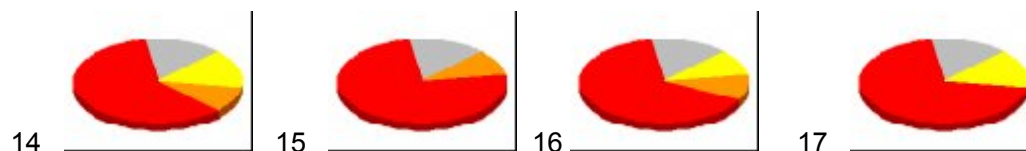

#14 До кое ниво законот бара од надлежните органи да пристапат кон градење на капацитети меѓу персоналот во врска со пристапот до информации за избраниот тип информации?

#15 До кое ниво законот бара од надлежните органи да пристапат кон градење на капацитети меѓу персоналот во врска со животната средина за избраниот тип на информации?

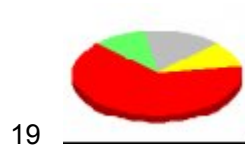
#16 До кое ниво законот бара од надлежните органи да пристапат кон одржување на инфраструктурата потребна за да се обезбеди пристап на јавноста до избраниот тип информации?

#17 До кое ниво законот бара од Владата да понуди јавна техничка помош, упатства или обуки за начините на пристап и примена на избраниот тип информации?

#18 До кое ниво законот бара од Владата да изгради капацитети во второстепените владини институции, со цел да се обезбеди пристап до избраниот тип на информации?

#19 Дали законот воспоставува разумни временски рамки во кои надлежните органи треба да обезбедат достапни информации за јавноста, во врска со избраниот тип на информации?

АНЕКС 3:

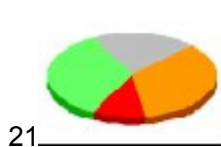
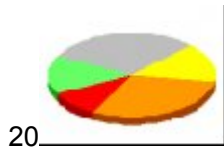
ГЛАВНИ НАОДИ ЗА СИТЕ СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА ВО ВРСКА СО ПРИСТАПОТ ДО ИНФОРМАЦИИ ПРЕКУ ПРИМЕНА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА ОБИД/НАПОР И ЕФИКАСНОСТ

ОБИД/НАПОР ИНДИКАТОРИ

1. Опфат и квалитет на пристап

#20 Колку квалитетен е системот за собирање на информации и интегрирано управување со информации за избраниот тип?

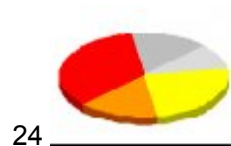
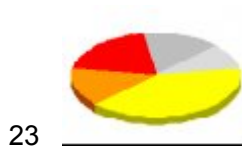
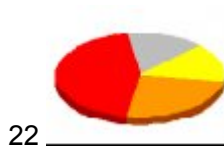
#21 До кое ниво некој орган или систем, генерира и/или собира податоци во врска со животната средина (вода, воздух, шуми и сл.), кои се разгледуваат за избраното случајно сценарио?

#22 Во колкава мера е застапен системот за набљудување (мониторинг) и/или казни за несоодветно постапување, со цел да се потврди степенот на одговорност кај органите кои имаат обврска да објавуваат информации?

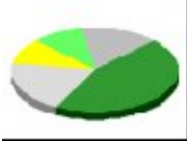
#23 Колку комплетно, соодветно и прецизно се постапува по основ на барањата за пристап до информации во врска со избраните случајни сценарија?

#24 Колку комплетни, соодветни и прецизни информации се доставуваат до јавноста за избраниот случај?

2. Трошоци и спремност

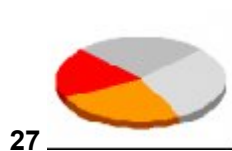
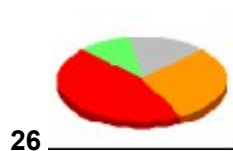
#25 До кое ниво јавноста има пристап до информации за одреден случај, без надомест или за многу мал надомест?

3. Непристрасност и правичност

#26 Колку разбирливи и испланирани се сите напори кои се преземаат за информацијата да опфати повеќе заинтересирани страни за избраниот случај?

#27 Колку добро надлежните органи планираат и прават конкретни напори за доставување информации до малцинствата или загрозените групи за избраниот случај?

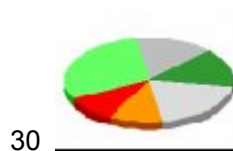
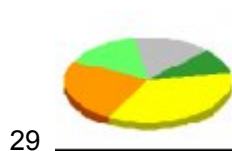
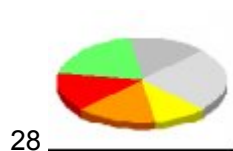

4. Навременост

#28 До кое ниво Владата генерира/собира податоци за избраниот тип на информации во дозволени временски рамки и согласно последните трендови?

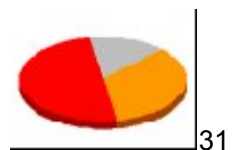
#29 Со кое ниво на навременост Владата ги доставува информациите за избраниот тип?

#30 Колку навремен е одговорот на барањата за добивање информации за избраниот случај?

5. Канали за пристап

#31 Во колкава мера беа најдени релевантни информации за избраниот тип, за повеќе различни канали, за различни локации?

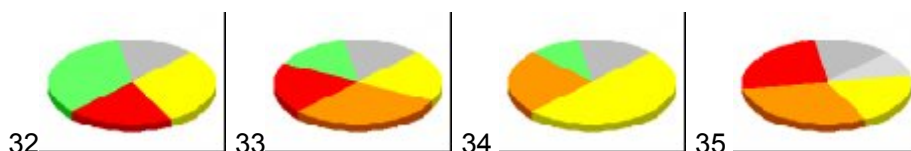
6. Напори за градење на капацитетите на органите/институциите на државната власт

#32 До кое ниво надлежните органи кои управуваат со информациите за избраниот тип, поседуваат персонал кој е одговорен за доставување на информации и поднесување одговори по основ на барање?

#33 Во колкава мера упатствата или обуките за пристап до информации се достапни за персоналот што припаѓа на органите кои управуваат со информации за избраниот тип, во последните 3 години?

#34 Во колкава мера упатствата или обуките во областа на животната средина, се достапни за персоналот што припаѓа на органите кои управуваат со информации за избраниот тип, во последните 3 години?

#35 Колку е доволна распределбата од владиниот буџет, со цел да се поедностави собирањето и доставувањето за избраниот тип на информации?

7. Напори за градење на капацитетите на органите кои се под надзор на државната власт

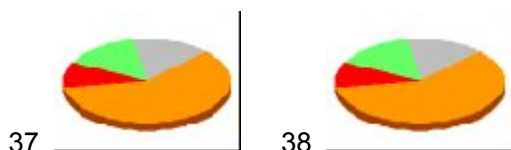
#36 Колку регуларно службениците кои се вработени во второстепените владини органи добиваат упатства или обуки за пристап до информации, во последните 3 години?

8. Напори за градење на капацитетите на јавноста

#37 Колку јасни и лесно достапни се упатствата за јавноста во врска со начините за добивање на информации за избраниот тип?

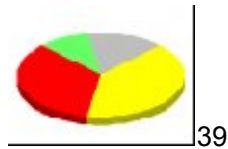
#38 Колку вообичаено се спроведуваат активности за градење на капацитетите на јавноста за избраниот тип на информации, во последните 3 години?

ИНДИКАТОРИ НА ЕФИКАСНОСТ

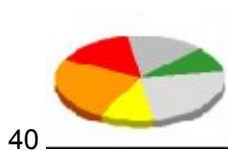
9. Влијанија на пристапот

#39 Во колкава мера, релевантните податоци за избраниот случај стигнуваат до заинтересираната јавност на време?

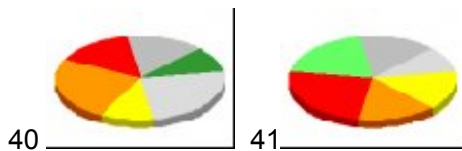

10. Резултати од пристапот

#40 Во колкава мера индивидуалниот изборот и однесувањето може да се менува поради информациите?

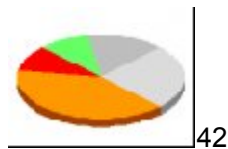

#41 Во колкава мера информацијата води кон пресметани акции за спречување или намалување на негативните влијанија спрема животната средина или човечкото здравје?

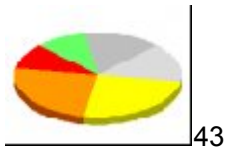
11. Ефикасност од градење на капацитети на органите на државната власт

#42 Колку добро персоналот/службениците ги извршуваат одредбите кои се однесуваат на информациите и на кој начин управуваат со одговорностите поврзани за избраниот случај?

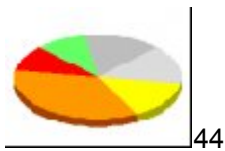
12. Ефикасност од градење на капацитетите на јавноста

#43 Кое е нивото што општествените чинители го имаат во поглед на вештините и знаењата, да изнудуваат податоци кои им се неопходни?

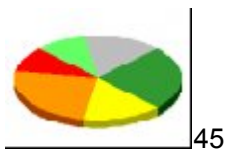
13. Ефикасност од градење на капацитети на органите кои се под надзор на државната власт

#44 На кој начин второстепените владини органи го поедноставуваат пристапот до информации за избраниот случај?

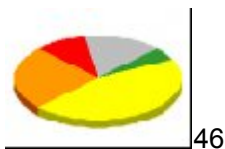
14. Ефикасност од градење на капацитети меѓу медиумите

#45 До кое ниво медиумите го поедноставуваат пристапот до информации за избраниот случај?

15. Ефикасност од градење на капацитетите на граѓанските здруженија

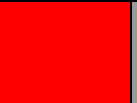
#46 Во колкава мера ГЗ се вклучени со намера да го поедностават пристапот до информации за избраниот случај?

АНЕКС 4:**ГАЛВНИ НАОДИ ВО ВРСКА СО ЗАКОНИТЕ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЈАВНОТО УЧЕСТВО****СЛУЧАЈНО СЦЕНАРИО – УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА**

1. Отсуство на јавноста во проектот НП Белене (Бугарија)
2. Обиколница Скопје – Коридор 8
3. Борба на НВО секторот во Македонија за правото на учество
4. Депонија за радиоактивен отпад
5. Револтирани граѓани против изградбата на депонија во Центар Жупа, Дебар
6. Коридор 10

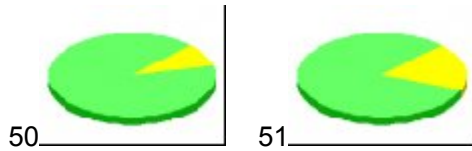
Споредба меѓу две класи

Име на боја	Темно зелена	Светло зелена	Жолта	Портокалова	Црвена	Сива
Приказ на боја						
Опис	Најдобро	Добро	Средно	Сиромашно	Лошо	Не познато
Вредности	5	4	3	2	1	
Си или Сл	Силно (Си)			Слабо (Сл)		

1. Опфат и квалитет на пристап

#50 До кое ниво законот бара од владините органи да обезбедат соодветни информации за јавноста, во однос на намерата за отпочнување на процесот за донесување одлуки во врска со избраниот случај?

#51 До кое ниво законот бара од владата да обезбеди услови за вклучување на јавноста во процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

2. Ограничувања на пристап

#52 Колку јасно и прецизно се дефинирани ограничувањата за поднесување приговор за доверливоста на релевантни податоци околу процесот на донесување одлуки во врска со избраниот случај?

3. Навременост

#53 До кое ниво, законот бара органите да бидат одговорни за градење на капацитетите на својот персонал, во делот на јавно учество во процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

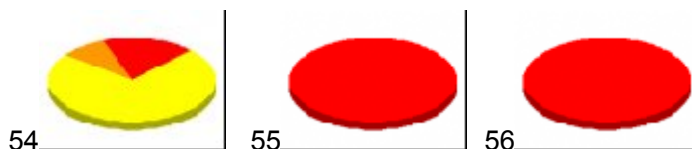

4. Градење на капацитетите на органите на државната власт

#54 До кое ниво, законот бара органите да бидат одговорни за градење на капацитетите на својот персонал, во врска со прашањата од областа на животната средина за процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

#55 До кое ниво, законот бара органите да бидат одговорни за одржување на инфраструктурата за јавно учество во процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

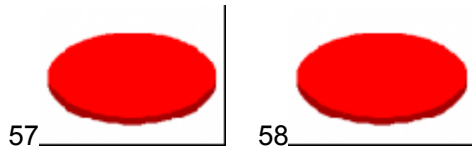
#56 До кое ниво, законот бара од органите на државната власт да понудат јавна техничка помош, упатства и обуки за учесниците во процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

5. Градење на капацитетите на јавноста

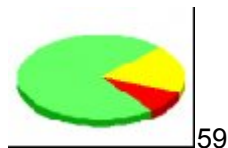
#57 До кое ниво, законот бара од органите на државната власт да понудат упатства и обуки за влијанијанието на одлуките врз решенијата во интерес на животната средина?

#58 До кое ниво, законот бара од органите на државната власт да учествуваат во градењето на капацитетите на органите кои се под надзор на државната власт во поглед на јавното учество во процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

6. Градење на капацитетите на второстепените органи на државната власт

#59 Колку прецизно законот поставува временска рамка за учество на јавноста во процесите на донесување одлуки за избраниот случај?

АНЕКС 5.

ГЛАВНИ НАОДИ ЗА СИТЕ СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА ВО ВРСКА СО ЈАВНОТО УЧЕСТВО ПРЕКУ ПРИМЕНА НА ИНДИКАТОРИТЕ НА ЕФИКАСНОСТ И ОБИДИ/НАПОРИ

ИНДИКАТОРИ НА ОБИД/НАПОР

1. Опфат и квалитет на пристап

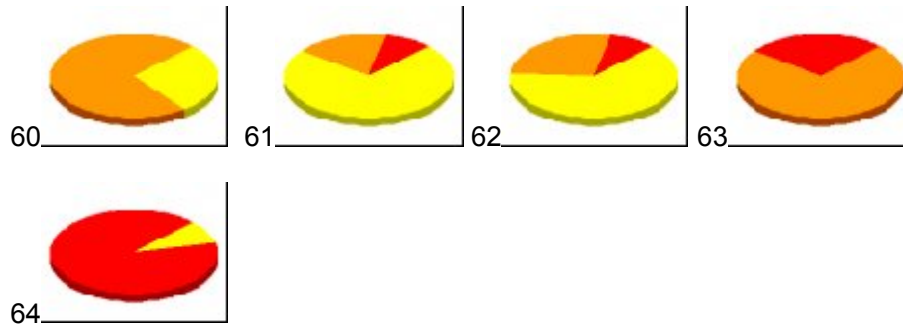
#60 До кое ниво, надлежните органи и овозможуваат на јавноста пристап до јасни упатства поврзани со процесите на донесување одлуки, вклучително и можности за учество?

#61 Во колкава мера се применува системот за набљудување, како и казни за несоодветна примена на системот, со цел да се осигура дека органите ги исполнуваат своите обврски околу поедноставувањето на јавното учество?

#62 Во колкава мера, надлежните органи обезбедуваат релевантни информации во корист на јавноста, околу можностите за донесување одлуки и за начините на нивно влијание спрема животната средина и здравјето на граѓаните, за избраниот случај?

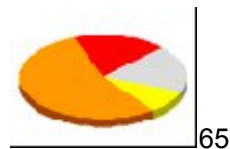
#63 Во колкава мера одговорните институции одржуваат сесии за учество на јавноста за сите нивоа од процесот на донесување одлуки за одбраниот случај?

#64 Во колкава мера одговорните институции организираат консултации, со цел да го зацврстат и прифатат јавното вклучување во одбраниот случај преку активни иницијативи?

2. Трошоци и спремност

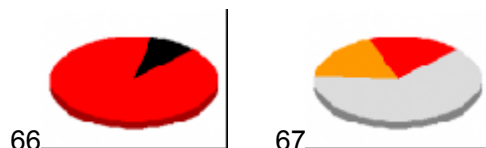
#65 До кое ниво, надлежните органи овозможуваат ниски трошоци за учесниците во процесите на јавно учество, за избраниот случај?

3. Непристрасност и правичност

#66 Колку разбирливи и испланирани се обидите на надлежните органи околу вклучувањето на широк спектар општествени чинители, за избраниот случај?

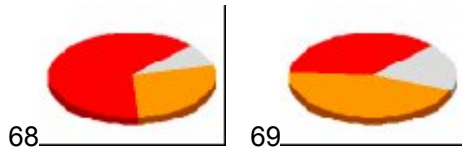
#67 Во колкава мера се вложени напори од страна на надлежните органи за планирано и систематско вклучување на малцинствата и загрозените групи во процесите на донесување на одлуки за избраниот случај?

4. Навременост

#68 Дали најавата за почетокот на секоја фаза во процесот на донесување на одлуки за избраниот случај, подразбира доволно време за ефикасно вклучување на јавноста?

#69 Колку прифатлива е временската рамка која го одредува периодот за поднесување коментари во врска со избраниот случај од страна на јавноста?

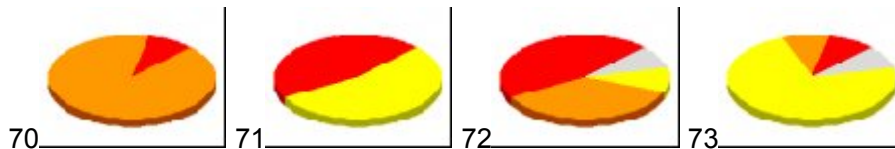
5. Канали на пристап

#70 Колку добро надлежните органи придонесуваат кон одржување на достапен регистар во кој се објавени донесените и одлуките кои чекаат да бидат донесени?

#71 Колку добро надлежните органи придонесуваат кон одржување на достапен регистар на релевантни придружни документи за поддршка на активности во донесувањето одлуки?

#72 За избраниот случај, до кое ниво се води евиденција на одлуките и процесите во кои се донесуваат одлуки, преку кои се овозможува јавноста да се информира за развојот на процесите во одлучувањето, за сите релевантни одлуки, за одлуките кои следат, како и за консултациите?

#73 Во колкава мера се достапни релевантни документи за поддршка, како составен дел на јавните регистри, кои се однесуваат на избраниот случај за проверка на процесот во донесувањето одлуки?

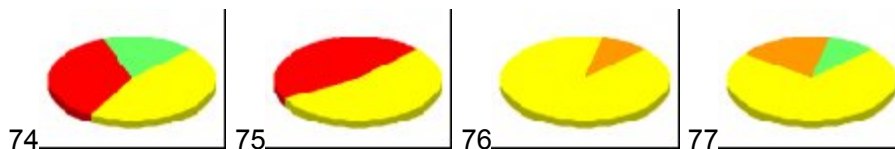
6. Градење на капацитетите на институциите од државната власт

#74 Во колкава мера what extent does the agency that leads the selected decision-making process have staff explicitly responsible for public participation?

#75 До кое ниво, органите на државната власт обезбедиле упатства или обуки за учесниците во процесите на донесување одлуки за избраниот случај во последните 3 години?

#76 До кое ниво, органите на државната власт обезбедиле упатства или обуки од областа на животната средина за учесниците во процесите на донесување одлуки, во последните 3 години?

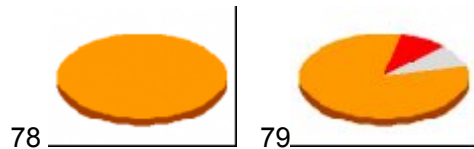
#77 Колку е доволна распределбата на буџетски средства за ефикасно олеснување на постапките за јавно учество во избраните процеси?

7. Градење на капацитетите на јавноста

#78 Колку регуларно органите кои се под надзор на државната власт добиваат упатства или обуки во поглед на јавното учество во процесите на донесување одлуки за избраниот случај, во последните 3 години?

#79 Колку јасни и лесно достапни се јавните упатства во врска со јавното учество во процесите на донесување одлуки?

8. Градење на капацитетите на второстепените органи на државната власт

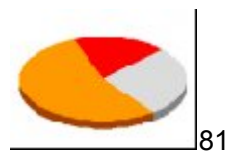
#80 Колку активностите за градење на капацитетите на јавноста, во поглед на јавното учество во процесите на донесување одлуки, се одвиваа на регуларно ниво во последните 3 години?

ИНДИКАТОРИ ЗА ЕФИКАСНОСТ

1. Градење на капацитетите во органите на државната власт

#81 Во колкава мера, податоците од јавен карактер се чуваат и презентираат преку лесно достапни формулари, поткрепени со детални коментари, коментари кои се вметнати во избраната одлука, вклучително и причините за одбивање на коментарите?

2. Градење на капацитетите на јавноста

#82 Колку јавноста добива навремени информации во врска со коментарите кои се земаат во предвид за избраниот случај?

3. Градење на капацитетите на второстепените владини институции

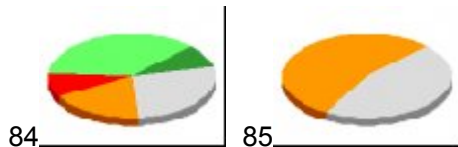
#83 Во колкава мера јавноста обезбеди учество избраниот случај?

4. Влијание

#84 Во колкава мера јавното учество влијае врз крајната одлука во врска со избраниот случај?

#85 До кое ниво крајната одлука има поголемо значење во поглед на поефикасна заштита на човечкото здравје и животната средина, наспроти првиот нацрт за одбраниот случај?

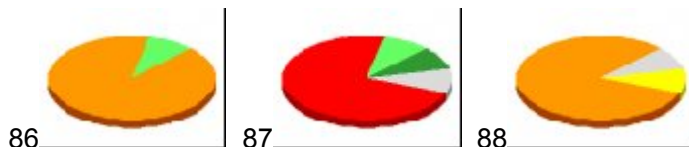

5. Резултати

#86 Колку добро персоналот/службениците ги вршеле своите одговорности во поглед на јавното учество за избраниот случај?

#87 За избраниот случај, до кое ниво општествените чинители поседуваат вештини и знаења што се неопходни за ефикасно учество?

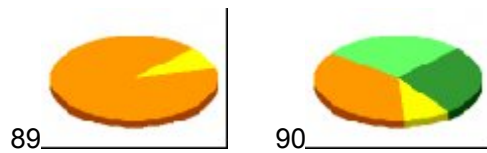
#88 До кое ниво, второстепените владини институции го олеснуваат учеството на јавноста, за избраниот случај?

6. Градење на капацитетите на медиумите и ГЗ

#89 Во колкава мера вклучувањето на медиумите го олеснува процесот на јавно учество за избраниот случај?

#90 До кое ниво ГЗ го олеснуваат процесот на јавно учество за избраниот случај?

АНЕКС 6: ПРОЦЕНКА НА ЗАКОНИТЕ ВО ПОГЛЕД НА ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА

СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА – ПРИСТАП ДО ПРАВДА

1. Загадување на воздухот – Топлификација АД Скопје
2. ФЕНИ Индустрија Кавадарци
3. Усје АД Скопје
4. Регионална депонија “Переси”

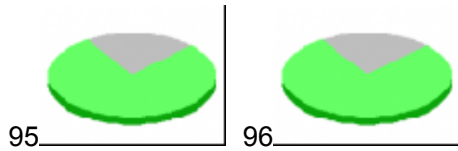
Име на боја	Темно зелена	Светло зелена	Жолта	Портокалова	Црвена	Сива
Приказ на боја						
Опис	Најдобро	Добро	Средно	Сиромашно	Лошо	Не познато
Вредности	5	4	3	2	1	
Си или Сл	Силно (Си)			Слабо (Сл)		

ИНДИКАТОРИ НА ЗАКОНОТ

1. Квалитет и опфат на правна рамка

#95 Во колкава мера законот бара иницирање форуми за промовирање на типот на поднесените жалби и изнесените одлуки?

#96 Во колкава мера законот им овозможува на заинтересираните страни да имаат увид или да поднесат приговор кон типот на жалба, до независниот орган кој има моќ да ја отфрли одлуката?

2. Квалитет на специфични правни ограничувања во однос на пристапот

#97 Колку јасни и прецизни се ограничувањата за поднесување приговор во поглед на информациите од доверлив карактер?

3. Квалитет и опфат на правни барања за градење на капацитетите на органите на државната власт

#98 До кое ниво законот бара избраниот форум да придонесе кон градењето на капацитетите на неговите членови во однос на правото на пристап до правда?

#99 До кое ниво законот бара избраниот форум (јавна трибина/тркалезна маса) да придонесе кон градењето на капацитетите на неговите членови во однос на информациите од областа на животната средина?

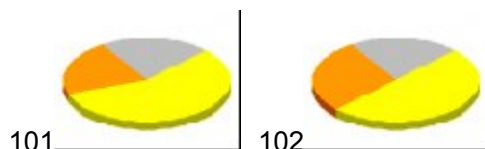
#100 До кое ниво законот бара избраниот форум да придонесе кон одржување на потребната инфраструктура за пристап до правото на оштета и правна помош?

4. Квалитет и опфат на законските барања за градење на капацитетите на јавноста

#101 Во колкава мера законот бара од Владата да понуди техничка помош, упатства и обуки за начините на примена на јавните трибини (тркалезни маси)?

#102 Во колкава мера законот бара од Владата да придонесе кон градење на капацитетите на службените лица од второстепените органи на државната власт, со цел да ги разберат и да ја олеснат примената на граѓанското право во рамки на правниот систем?

5. Законски барања за навременост

#103 Колку јасно законот ги поставува временските рамки во врска со одлуките за јавни трибини?

АНЕКС 7:

ГЛАВНИ НАОДИ ЗА СИТЕ СЛУЧАЈНИ СЦЕНАРИЈА КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА ПРЕКУ ПРИМЕНА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА ОБИДИ/НАПОРИ И ЕФИКАСНОСТ

ИНДИКАТОРИ ЗА ОБИДИ/НАПОРИ

1. Опфат и квалитет на обидите

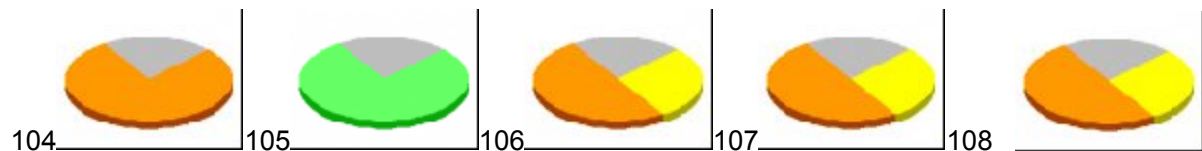
#104 До кое ниво постојат форуми (јавни трибини) со соодветен капацитет кои можат да се справат со прифатениот тип на приговор?

#105 Колку се јаки стандардите кои се однесуваат на јавните трибини, регулативите или формалните политики со цел да се потврди независноста и непристрашноста на таквите форуми (јавни трибини)?

#106 Во колкава мера информациите кои се однесуваат на Правилниците и типовите на поднесени приговори, се достапни за јавноста, со цел да им бидат познати на учесниците на форумот?

#107 Во колкава мера се достапни финансирани независни субјекти за кои ќе се обезбеди правна помош во врска со типот на поднесен приговор?

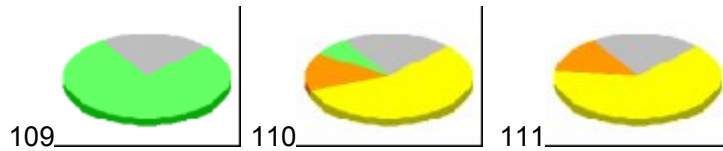
#108 До кое ниво беа независни и непристрашни јавните трибини во врска со избраните случајни сценарија?

#109 Во колкава мера двете страни беа во можност да добијат пристап до информации и да употребат факти за спроведување на случајот за случајните сценарија кои се разгледуваа?

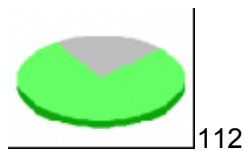
#110 Во колкава мера процесот беше транспарентен за јавноста за разгледуваните случајни сценарија?

#111 До кое ниво јавните трибини ги земаат во предвид сите адекватни закони и факти, вклучително и научни и технички податоци, релевантни за случајот што се разгледува?

2. Трошоци и спремност

#112 Во колкава мера јавните трибини се придржуваат кон намалување на трошоците за поднесување приговор за страните кои учествуваат во избраниот случај?

3. Непристрастност и правичност

#113 Колку јасни и планирани беа напорите преку јавните трибини да се придонесе кон полесен пристап за поголем број општествени чинители, за избраниот случај?

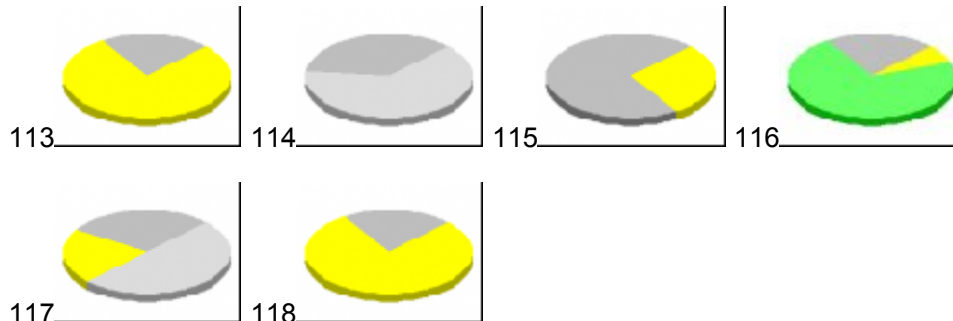
#114 Колку добри чекори беа преземени од страна на форумот во насока на остварување лесен пристап до јавните трибини за малцинствата и загрозените групи, за разгледуваниот случај?

#115 До кое ниво се заштитени општествените чинители од можни закани за ефикасно поднесување приговори во врска со разгледуваниот случај?

#116 Во колкава мера распределбата на средства за затајување на докази, потпомогнува за пристап и/или заштита на животната средина?

#117 Колку опширно беше пренесен ставот по прашањата за правната целовитост на јавните трибини, за разгледуваниот случај?

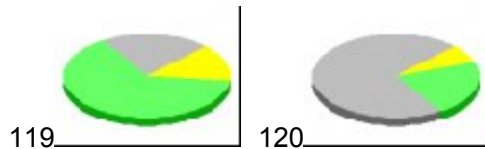
#118 До кое ниво, јавните трибини ја отпочнаа повторната примена на правила или ограничувања во насока на поддршка на животната средина и пристапот на заинтересираните страни во избраниот случај?

4. Навременост

#119 во колкава мера постапките го запазуваат прифатениот редослед на настани и им овозможуваат на двете страни да имаат увид во времето на нивно одржување, како и доволно време за да можат да делуваат?

#120 Во колкава мера јавните трибини придонесуваат кон намалување на одложувањата на процесите и увид во поднесените приговори и објавените одлуки?

5. Канали за пристап

#121 До кое ниво постои избор за пристапување кон јавни трибини кои би расправале за поднесениот приговор?

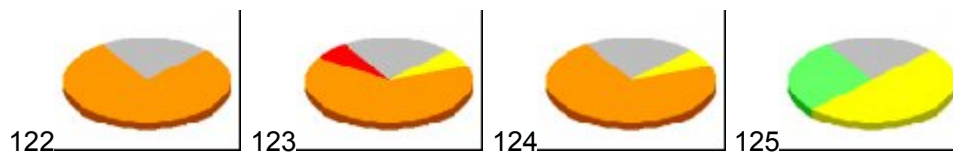
6. Напори за градење на владините институции

#122 Во колкава мера форумите располагаат со персонал кој е јасно одговорен за водење истрага (проследување на одговори) во врска со поднесените жалби од страна на граѓаните, како и обезбедување на релевантни информации за јавноста?

#123 До кое ниво беа понудените упатства или обуки за членовите/учесниците на јавните трибини во врска со пристапот до информации и јавно учество, за последните 3 години?

#124 До кое ниво беа понудените упатства или обуки за членовите/учесниците на јавните трибини во врска со прашањата од областа на животната средина, во последните 3 години?

#125 Колку е доволна распределбата на средства од буџетот во насока на поддршка на праведно функционирање на форумите/јавните трибини?

7. Напори за градење на капацитетите на второстепените владини институции

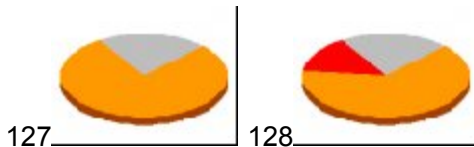
#126 Колку службените лица кои се вработени во органите што се под надзор на државната власт, добиваат упатства и обуки за пристап до правда за разгледуваниот случај во последните 3 години?

8. Напори за градење на капацитетите на јавноста

#127 Колку се јасни и лесно достапни упатствата за јавноста, во однос на начините за пристап до форумите/јавните трибини?

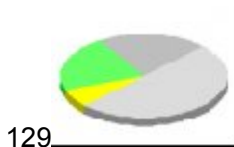
#128 Колку вообичаено постојат активности за градење на капацитетите на јавноста во поглед на начините за примена на форумите што се организираа во последните три години?

ИНДИКАТОРИ НА ЕФИКАСНОСТ

1. Влијанија на пристапот

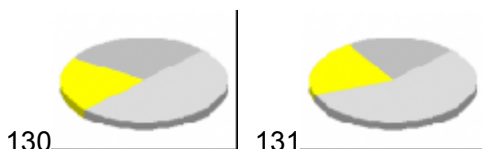
#129 До кое ниво беа спроведени одлуките донесени на јавните трибини кои се однесуваа на разгледуваниот случај?

2. Резултати од пристапот

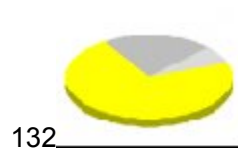
#130 До кое ниво донесените одлуки на јавните трибини водеа кон промени во начините на однесување на сите учесници во случајот?

#131 До кое ниво донесената одлука на јавната трибина во врска со разгледуваниот случај водеше кон преземање мерки за избегнување или намалување на негативното влијание врз животната средина и човечкото здравје, како и за подобрување на пристапот за јавно учество?

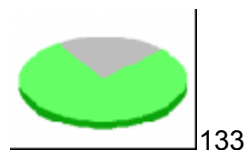
3. Ефикасност на капацитетите на институциите на државната власт

#132 Колку добро членовите на форумот и службените лица ги спроведуваа своите одговорности спрема пристапот до правда за разгледуваниот случај?

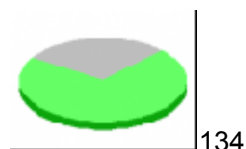
4. Ефикасност на градење на капацитети на јавноста

#133 За разгледуваниот случај, во колкава мера општествените чинители поседуваа вештини и знаења што се неопходни за ефикасно учество на јавните трибини?

5. Ефикасност во градење капацитети за второстепените владини институции

#134 Во колкава мера органите кои се под надзор на државната власт придонесуваат кон олеснување на пристапот до правда за разгледуваниот случај?

6. Ефикасност во градење на капацитетите на медиумите

#135 Во колкава мера учеството на медиумите придонесува кон олеснување на пристапот до правда?

#136 Во колкава мера учеството на ГЗ придонесува кон олеснување на пристапот до правда за разгледуваниот случај?

